SOBRE LA LLENGUA DE MEQUINENSA

Hèctor Moret

pròleg de Lídia Pons

La Sitja
11

Hèctor Moret

SOBRE LA LLENGUA DE MEQUINENSA

Institut d'Estudis del Baix Cinca, I.E.A.
1994

Als meus pares, Mariano
Moret Betrià
i Asunción Coso Esteve,
mequinensans de soca-rel.

Edita:
Institut d'Estudis del Baix Cinca, I.E.A.
amb la col·laboració de l'Ajuntament de Mequinensa,
del Grup d'Investigació «Coses del Poble»
i del Departament d'Educació i Cultura del Govern d'Aragó

Disseny de la coberta:
Ricard Solana

Fotografia de la coberta:
Josep Roca i Caballé

Les transcripcions fonètiques d'aquest llibre han
estat composades amb el tipus *Matarranya*.

1a edició: desembre de 1994
© de l'edició: Hèctor Moret Coso

Imprès per Gràfiques del Matarranya. Calaceit
D.L.TE.-1-95
ISBN: 84-87861-11-3

PRÒLEG

Un estudi sobre la parla d'una població és sempre benvingut en el panorama de la dialectologia catalana. S'ha dit en més d'una ocasió que, per a un bon coneixement dels dialectes d'una llengua, cada localitat hauria de tenir el seu estudi monogràfic; en aquest sentit, doncs, hem de rebre amb satisfacció aquest llibre sobre aspectes diversos de la parla de Mequinensa, que contribuirà a engruixir el coneixement del català fronterer de la zona aragonesa.

Aquest volum, però, no és només una monografia dialectal, sinó que l'autor ha aplegat per a aquesta publicació quatre treballs diferents que, per la seva temàtica, es complementen i conformen una visió bastant diversa de la parla mequinensana.

El primer treball, i probablement també el més aprofundit, és una descripció sincrònica del parlar de Mequinensa que contempla tots els aspectes d'una caracterització dialectal clàssica. A més d'una breu introducció metodològica i d'una presentació geogràfica i social de la localitat estudiada, aquest treball s'estructura en tres parts: fonètica i fonologia, morfosintaxi i lèxic. La característica principal de tot aquest estudi ve determinada pels trets biogràfics d'Hèctor Moret, un mequinensà que ha trepitjat pam a pam la seva terra, que coneix bé la seva gent i la seva llengua, però que s'ha criat a Barcelona; aquesta relació de contrast dialectal diari entre el seu entorn familiar mequinensà i la parla barcelonina ambiental l'ha portat a recollir pacientment la llengua de la família. Per això, en aquest treball predomina un intent de situar la varietat de parla estudiada en relació amb el català general, en relació amb el dialecte nord-occidental i en relació també amb les localitats veïnes, i, sobretot, hi ha una voluntat d'identificar els trets singulars de la parla mequinensana; aquest darrer aspecte està especialment aconseguit en l'apartat de lèxic, on cada element ha estat meticulosament confrontat amb la bibliografia dialectal, per tal de determinar el grau d'exclusivitat d'un terme o d'una accepció concreta.

El segon treball és, des del punt de vista lingüístic, un recull succint de la toponímia de la vila vella de Mequinensa; ara bé, des del punt de vista dels sentiments, l'autor el presenta com un homenatge a la vila vella enderrocada. Jo, que he lligat sempre el meu primer record de Mequinensa a una visió ràpida

—tètrica i trista— d'aquella vila semiabandonada que va aparèixer davant dels meus ulls una tarda d'estiu de l'any 1972, mentre feia enquestes dialectals per la zona, penso que és un homenatge necessari i que podrà contribuir a fixar en la memòria col·lectiva els noms d'uns llocs, alguns amb molts segles d'existència, que desaparegueren no a causa del temps sinó de noves formes de confort i d'energia. Aquest treball consta d'una breu presentació que serveix per a descriure els canvis urbans de la localitat en els darrers vint-i-cinc anys i per a caracteritzar els diferents sectors del nucli urbà actual; després d'aquesta presentació hi ha la llista dels topònims catalans —alguns comentats— del carrers i carrerons, de les places i dels edificis més singulars, seguit cada un del corresponent nom oficial en castellà. Crec també que aquest recull en recordança de la vila vella s'hauria d'arrodonir amb els noms de les diferents cases que la formaven.

El tercer treball és també un recull de noms de lloc; en aquest cas l'autor inventaria i comenta gairebé dos-cents noms de la toponímia rural del terme mequinensà. Des del punt de vista toponímic, és un treball més complet, més elaborat i més documentat que l'anterior; cada nom va acompanyat d'indicacions sobre la localització del seu referent dins el terme; i, tot i que aquest treball no contempla, en principi, els aspectes etimològics, molt sovint es fa una referència explícita a aquelles característiques del lloc que possiblement són a la base de la seva denominació.

Finalment el llibre es completa amb un article que posa de relleu els factors sociolingüístics de la comunitat mequinensana i les actituds psicolingüístiques d'aquesta comunitat. En relació amb aquests aspectes, l'autor tracta de la composició de la població, dels àmbits d'ús del català i del castellà, de les denominacions de la variant dialectal pròpia i de la incipient presa de consciència lingüística per part de les generacions més joves.

No crec enganyar-me si penso que tot aquest llibre, i no només una part, és un homenatge que Hèctor Moret fa a la vila de Mequinensa —a les terres, a les aigües i a les mines—, a la seva gent —la més famosa i la més anònima— i a la seva llengua.

Lídia PONS I GRIERA

JUSTIFICACIÓ

En aquest volum es recullen quatre breus estudis que sobre diferents aspectes de la llengua de Mequinensa s'han publicat en els últims quatre anys. Així una primera versió del primer d'aquests treballs, «El parlar de Mequinensa», es publicà amb el títol «Aproximació al parlar de Mequinensa» al número 2 (Huesca, 1990) d'*Alazet. Revista de Filología del Instituto de Estudios Altoaragoneses*, pàgs. 83-112. Una segona versió d'aquest mateix treball, notablement ampliat i corregit, fou presentada el 21 de març de 1994, amb el títol *El parlar de Mequinensa*, com a tesi de llicenciatura en Filologia Catalana a la Universitat de Barcelona davant del tribunal format pels doctors Joaquim Rafel i Fontanals, Joan Veny i Clar i Lídia Pons i Griera, que en fou la directora. La tercera versió, també notablement ampliada i corregida, és la que ara publiquem.

La primera versió del segon treball que s'aplega en aquest volum, «Aproximació a la toponímia urbana de Mequinensa», es presentà com a comunicació al XVII Col·loqui General de la Societat d'Onomàstica celebrat a Barcelona entre el dies 27 i 29 de febrer de 1992, comunicació que es publicà a les *Actes* de l'esmentat col·loqui, Universitat de Barcelona, 1994, pàgs. 373-381 i al número 54-55 (Barcelona, Setembre-Desembre 1993) de la *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior*, pàgs. 373-381.

La primera versió del tercer treball, «Aproximació a la toponímia rural de Mequinensa» es publicà al número 50 (1994), pàgs. 325-347 de l'*Archivo de Filología Aragonesa*. La versió d'aquesta aproximació que es publica ací ha estat corregida i ampliada.

La primera versió del treball que clou aquest volum es publicà, amb el títol «Anotacions sociolingüístiques sobre l'Aragó catalanòfon: el cas de Mequinensa» al número 63-64 (Zaragoza, Enero-Junio 1993) de *Rolde. Revista de Cultura Aragonesa*, pàgs. 12-19. El text ha estat lleugerament ampliat, modificat i corregit.

EL PARLAR DE MEQUINENSA

1. OBJECTIU I MÈTODE

1.1. L'objectiu d'aquesta monografia no és l'estudi d'un parlar, o d'una sèrie de parlars, amb característiques força peculiars sinó el d'una localitat que, tot i trobar-se just en la frontera occidental del domini lingüístic català i pertànyer administrativament a la província de Saragossa, no destaca, dins del la regió nord-occidental del domini lingüístic, per la seua singularitat. Certament no es pot dir, de cap de les maneres, que el parlar de Mequinensa siga un parlar català de transició al castellà ---o a l'aragonès— car la frontera lingüística és clara i neta en l'únic punt en què el terme municipal de Mequinensa no limita amb el domini lingüístic català: l'occident, on entra en contacte amb el de Casp, població aragonesa de parla castellana amb reduïdes particularitats només destacables en el lèxic.[1] Crec que convé ressaltar el fet que ens trobem davant d'un parlar català nord-occidental amb escasses peculiaritats d'una població administrativament aragonesa ja que les investigacions dialectològiques més destacables que s'han ocupat dels parlars catalans de l'Aragó han tingut com a objectiu l'estudi de parlars de transició del català a l'aragonès -—com són els treballs de Günther Haensch i Joaquim Rafel sobre les fronteres lingüístiques a la Ribagorça

[1] GOMIS, Cels, «Correspondencia de Caspe», *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana*, II (1880), p. 141-143; GOMIS, Cels, «Industrias desaparegudas de Caspe» dins *Anuari de la Associació d'Excursions Catalana*, I (1881), p. 486-493; LATRE, Manuel de, «Paraulas y frases caspolinas», *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana*, IV (1882), p. 65-66; WALLACE THOMPSON, Robert, «Algunos fitónimos caspolinos», *Archivo de Filología Aragonesa* 8-9 (1956-57), p. 239-247; DOMINGO CIRAC, Antonio, «El habla caspolina», *Cuadernos de Estudios Caspolinos*, I (Agosto 1979), p. 29-35; COLLELLMIR SENTIES, José, «Elementos constitutivos del dialecto caspolino», *CEC*, 2 (Diciembre 1979), p. 47-56; COLLELLMIR, J., «Algunos refranes y locuciones típicas caspolinas», *CEC*, 3 (Junio 1980), p. 51-55; PÉREZ ALBIAC, José Luis, «El habla de Caspe», *CEC*, 6 (Mayo 1982), p. 133-140; PÉREZ ALBIAC, Chusé Luis, «L'Aragonés en Caspe (Baxo Aragón)», *Fuellas*, 72 (Chulio-Agosto 1989), p. 13-16; VIZCAYA MILAGRO, Miguel, «Voces caspolinas de uso coloquial en el medio agrícola», *CEC*, 10 (Agosto, 1984), p. 53-67.

occidental i el molt més recent de Ramon Sistac dedicat a l'alta Llitera occidental— o bé dels parlars que destaquen per la seua singularitat, en especial en la fonètica, del Matarranya occidental —dels quals se n'han ocupat en detall Manuel Sanchis Guarner, Artur Quintana i Joaquim Rafel.

1.2. El mètode emprat en la confecció i redacció d'aquesta monografia dialectològica parteix de dos fonaments prou diferenciats. Un primer fonament té com a punt de partida l'ordre expositiu —clar i concís— que trobem en els treballs de dialectologia tradicional —en especial en els treballs sobre parlars locals d'Artur Quintana—, ordre que acostuma a dividir l'exposició en fonètica i fonologia, morfosintaxi i lèxic, tot acompanyant-la amb anotacions sociolingüístiques i de dialectologia comparada. Aquest sistema expositiu m'ha permès destacar les característiques més singulars del parlar de Mequinensa i, alhora, estalviar-me en nombroses ocasions de fer la descripció detallada dels trets que són comuns al català general i, en ocasions, al dialecte del qual forma part el parlar estudiat, en el nostre cas el català nord-occidental.

El segon fonament parteix del fet que l'autor d'aquesta monografia, i la seua família, som naturals d'aqueixa població del Baix Cinca, cosa que m'ha permès analitzar el parlar mequinensà sense que gairebé en cap moment—tret d'algunes comprovacions fonètiques— l'estudi de les dades recollides s'haja vist mediatitzat per aparells electrònics ni per enquestes manuals, cosa que en alguna ocasió trau espontaneïtat i, en algun cas, validesa a les dades recollides. És a dir, que la recollida de les dades a partir de les quals s'ha bastit aquest treball s'ha fet de manera indirecta, sistema que si bé no es pot generalitzar entre els estudis dialectològics crec que és el més apropiat quan l'investigador, com en aquest cas, pertany a la comunitat de llengua estudiada, tenint però, és clar, sempre present que aquest sistema indirecte no es pot limitar a analitzar i descriure l'ideolecte de l'investigador.

L'observació i l'anàlisi s'ha fet al llarg dels anys, en situacions i contextos molt diversos, amb parlants de diferents generacions i coneixent la «biografia lingüística» (professió, origen geogràfic i cultural dels pares, afeccions, canvis de residència, relacions ámb parlants d'altres dialectes i d'altres llengües, formació cultural, etc.) dels involuntaris informadors, cosa que entenc que ha facilitat la distinció entre allò que és particular d'un individu i allò que es pot considerar més general en el parlar de Mequinensa. En resum, he de dir que l'enfocament d'aquesta monografia és bàsicament positivista, descriptiu i sincrònic, i per tant les dades que hi presento només es poden donar per vàlides en tant i en quant procedeixen d'un lloc, d'un temps i d'unes persones concretes.

1.3. He tingut present, a l'hora de redactar aquesta monografia, —a més de la bibliografia ressenyada al final de l'exposició— les obres literàries dels

escriptors mequinensans que han emprat la llengua catalana en les seues publicacions (M. Pilar Febas,[2] Marià Lòpez Lacasa,[3] Jesús Moncada,[4] Joaquín Riau[5] i Edmon Vallès[6]) perquè totes recullen, en major o menor grau, característiques de la llengua de Mequinensa —en general formes lèxiques, però sovint també trets morfològics. Amb tot, l'obra literària que he observat amb més atenció ha estat la del poeta local Joaquín Riau ja que aquest escriptor es val en els seus escrits d'un sistema ortogràfic que gairebé és la transcripció fonètica del parlar de Mequinensa, sistema que des del punt de vista de normalització i codificació lingüística entenc que no és un exemple a seguir, però que des del punt de vista de facilitar dades per a l'estudi del parlar de Mequinensa ha estat molt valuós, fins al punt que sovint m'ha servit per confirmar diverses observacions.[7]

1.4. Els documents del parlar de Mequinensa que apareixen al llarg de l'exposició els destaco per mitjà de la lletra cursiva. He emprat les ‘ ’ cometes

[2] *Estampes mequinensanes* (poemes), edició d'autor, Tarragona, 1990.

[3] *Vores* (poemes), Quaderns de la Glera, 4, Calaceit, 1992.

[4] *Històries de la mà esquerra i altres narracions,* La Magrana, Barcelona, 1981; *El Cafè de la Granota* (contes), La Magrana, Barcelona, 1985; *Camí de sirga* (novel·la), La Magrana, Barcelona, 1988; *La galeria de les estàtues* (novel·la), La Magrana, Barcelona, 1992.

[5] *Coses nostres* (poemes), edició de l'autor, Caspe, 1980.

[6] *Dietari de guerra (1938-1939)* (memòries), Edicions 62, Barcelona, 1980.

[7] Una mostra del sistema ortogràfic emprat per Joaquín Riau pot il·lustrat millor que res aquesta nota prèvia:

Sels díu a naquestos tíos	Se'ls diu a n·aquestos tios
que nols cal astorrufá,	que no els cal estarrufar,
cals del poble Mequinensa	que als del poble (de) Mequinensa
mos agrade mol guañá.	¡mos agrade molt guanyar.
Safarós daquell ques penso	Safarós d'aquell que es penso
que mos pugon defraudá,	que mos púgon defraudar,
segú carribaral día	segur que arribarà el dia
que lambrolla aclarirán.	que l'embrolla aclariran.
Per aisó lanimalet	Per això l'animalet
no aurie debé marchat,	no haurie d'haver marxat,
que si be liantret lo níu	que si bé li han tret lo niu
ni han disat un de mes gran	n'hi han dixat un de més gran.
(Text original)	(Text adaptat)

senzilles per destacar els mots del català general —o un geosinònim— i per indicar el contingut semàntic d'un mot o expressió determinada. En ocasions —quan no he fet, perquè he cregut que no calia, transcripció fonètica— he afegit entre ( ) parèntesi, o no he destacat a través de la lletra cursiva, els grafemes de la llengua normativa corresponents a fonemes que no són pronunciats en el parlar de Mequinensa.

Les transcripcions fonètiques i fonològiques les presento d'acord amb els signes de l'Alfabet Fonètic Internacional (AFI), entre [ ] claudàtors les fonètiques i entre / / barres les fonològiques.

Vet ací l'inventari de fonemes del parlar de Mequinensa d'acord amb l'AFI (els exemples de l'inventari remeten a mots de la parla de Mequinensa):

	vocal palatal tancada	p**i**, d**i**t
e	vocal palatal semitancada	p**e**s, f**e**m
ɛ	vocal palatal semioberta	c**e**l, v**e**ll
a	vocal medial oberta	p**a**s, c**a**sa
ɔ	vocal velar semioberta	f**o**c, c**o**s
o	vocal velar semitancada	m**o**sca, g**o**la
u	vocal velar tancada	f**u**m, **u**nflar
ĭ	semivocal palatal tancada	ma**i**, no**i**
ŭ	semivocal velar tancada	pa**u**, tra**u**re
	semiconsonant palatal tancada	**i**a**i**a, no**i**a
w	semiconsonant velar tancada	q**u**atre, aig**u**a
p	bilabial oclusiva sorda	**p**a, ca**p**a
b	bilabial oclusiva sonora	**v**i, **b**ossa
β	bilabial fricativa sonora	ca**v**all, la boca
f	làbio-dental fricativa sorda	**f**ava, unflar
t	dental oclusiva sorda	**t**os, pe**t**
d	dental oclusiça sonora	**d**eu, **d**its
ð	dental fricativa sonora	ca**d**a **d**ia
s	alveolar fricativa sorda	**s**ucre, ro**s**sa
z	alveolar fricativa sonora	ro**s**a, on**z**e
ts	alveolar africada sorda	po**ts**er, ga**ts**
dz	alveolar africada sonora	do**tz**e, se**tz**e
	pre-palatal fricativa sorda	pei**x**, fai**x**a
ʒ	pre-palatal fricativa sonora	pi**tj**or, massa **j**ove
tʃ	pre-palatal africada sorda	**x**ic, car**x**ot, ca**tx**ap

dʒ	pre-palatal africada sonora	los **j**óvens, forma**tg**e
	velar oclusiva sorda	**c**ada **c**osa
g	velar oclusiva sonora	**g**os, **g**roc
ɣ	velar fricativa sonora	la **g**ossa, gro**g**a
m	nasal bilabial sonora	**m**ic, colo**m**
ɱ	nasal làbio-dental sonora	i**n**fern, u**n**far
n	nasal alveolar	**n**as, infer**n**
ɲ	nasal palatal	ca**ny**a, a**ny**
ŋ	nasal velar	e**n**cara, barra**nc**
l	líquida lateral alveolar	**l**ego, me**l**
	líquida lateral palatal	**ll**um, reta**ll**
r	vibrant alveolar simple	ca**r**a, amo**r**
r	vibrant alveolar múltiple	ca**rr**o, **r**ossa

2. LA VILA DE MEQUINENSA

La vila de Mequinensa, enclavada a l'extrem més oriental de la província de Saragossa, a la confluència de l'Ebre amb el Segre, a una altitud de 75 metres sobre el nivell de mar, està del tot vinculada a la comarca del Baix Cinca —malgrat que la resta de municipis d'aquesta comarca pertanyen administrativament a la província d'Osca— i a la ciutat de Lleida que, com a gran centre d'atracció comercial i de serveis, fa de capital regional, mentre que Fraga, a 20 quilòmetres, fa de capital comarcal.

El terme municipal de Mequinensa, amb una extensió de 299'9 Km^2 i una població pròxima als 2.800 h., confronta al nord i nord-oest amb els de Torrent de Cinca i Fraga (Baix Cinca), al sud amb els de Faió, Nonasp i Favara (Baix Matarranya), a l'est amb els de la Granja d'Escarp, Almatret i Seròs (Segrià) i a l'oest amb el de Casp, únic d'aquests municipis que no és de llengua catalana. Les relacions amb Casp, cap del partit judicial on s'inclou la vila de Mequinensa, són escasses i gairebé només limitades a les de caràcter administratiu.

Les activitats econòmiques principals de Mequinensa són: l'explotació de mines de lignit, el turisme fluvial, la indústria (una fàbrica de cel·lulosa), el manteniment de la central hidroelèctrica coneguda amb el nom de la vila i les activitats agropecuàries corrents a la comarca (granges d'engreix de porcí i volatam, regadius d'arbres fruiters, important producció d'ametlles i olives, ramats de bestiar oví, etc.). Per a una millor visió de les activitats laborals de l'actual societat mequinensana presentem el quadre següent referit a l'any 1986:[8]

Sector Productiu	**llocs de treball**	**%**
Agropecuari	75	10,5
Electricitat i aigua	79	11
Mineria	149	20,8
Metall	22	3
Tèxtil	95	13,2

[8] Malgrat que només he tingut accés a les dades de 1986, crec que no han de variar gaire les dades actuals (1994) sobre l'ocupació de la població activa de Mequinensa.

Construcció	59	8,2
Comerç i hosteleria	79	11
Transport i comunicacions	35	4,9
Administració pública	94	13,1
Altres	31	4,3
Total	718[9]	100

L'antiga vila de Mequinensa, enderrocada gairebé del tot perquè l'afectava la coa de l'embassament de Riba-roja d'Ebre, s'arracerava a la vora esquerra de l'Ebre, just en el punt d'aiguabarreig d'aquest riu amb el Segre, i constituïa un nucli vilatà amb el perfil urbanístic propi de les poblacions que s'estenen al llarg de l'últim tram de l'Ebre, abans del delta, i que tenen un tramat urbà que es remunta, si més no, a l'època musulmana. L'evolució del cens de població de l'antiga vila al llarg del segle XX ha estat la següent:[10] 2.819 h. (1900), 4.230 h. (1920), 3.139 h. (1930),[11] 3.276 h. (1940), 3.648 h. (1950), 6.378 h. (1960),[12] 3.023 h. (1970), 2.769 h. (1975).[13]

La vila nova de Mequinensa s'ha construït, a partir de 1970, a la vora dreta del Segre, ben a prop de la confluència d'aquest riu amb l'Ebre.

Fins al 1957 la parròquia de Mequinensa va pertànyer al bisbat de Lleida; a partir d'aquest any passà a dependre del bisbat de Saragossa.

Finalment, s'ha de dir —des del punt de vista de la història de la llengua— que la vila de Mequinensa estigué sota administració musulmana des de les

[9] Per completar aquest capítol sobre l'activitat econòmica s'ha de tenir en compte que els treballadors de la mineria, sector molt important de l'economia mequinensana en aquest moment però hegemònic fins a mitjans dels anys setanta, es jubilen als 50 anys, la qual cosa significa que, sovint, són persones actives laboralment i que amb freqüència completen la pensió de jubilació amb noves activitats laborals, en especial en el sector agropecuari i en el del comerç i hosteleria, fet que el cens laboral no recull.

[10] Font consultada: *Anuario del Bajo Aragón 1992*, La Comarca, Alcañiz, 1993.

[11] La davallada de població d'aquest cens respecte a l'anterior es justifica per la crisi que patí l'explotació de les mines de lignit a partir de 1923 —crisi que contrasta amb l'època de creixement econòmic i demogràfic que visqué la vila entre 1914 i 1923— i que tingué com a conseqüència demogràfica més important una notable emigració de mequinensans, majoritàriament cap a Barcelona.

[12] S'ha de tenir en compte que bona part d'aquest cens correspon als treballadors que construïren la presa que du el nom de la vila, i que un cop finalitzada l'obra abandonaren Mequinensa.

[13] Aquest cens es féu quan la major part de la població de la vella vila de Mequinensa s'havia traslladat a la nova, tret, evidentment, de la que emigrà, a finals dels seixanta i primers dels setanta, a causa de la traumàtica transformació soferta.

primeres dècades del segle VIII fins a la meitat del XII, en què passà a dependre de l'administració cristiana per la conquesta que en féu el comte Ramon Berenguer IV de Barcelona el 1149. El 1609 al voltant de 250 moriscos foren expulsats de Mequinensa, però sembla que bona part de la població fins llavors musulmana restà a la vila com a cristians nous.

3. FONÈTICA I FONOLOGIA

3.1. VOCALISME

Vocalisme tònic

3.1.1. En el parlar de Mequinensa trobem en posició tònica el sistema, propi del català general, de set fonemes vocàlics: /i/, /e/, /ɛ/, /a/, /ɔ/, /o/, /u/.

3.1.1.1. La distribució d'aquest vocalisme tònic coincideix, amb escasses excepcions, amb la del català occidental més general,[14] així la **e** procedent de la **E** tancada del llatí vulgar es manté tancada: [kaðéna], [paréiʃc], [akéʎa], [séβa], [parét], tret que vaja seguida de -**RY** en posició final, perquè en aquest cas obre el seu timbre a [ɛ]:[15] [sementɛ́ri], [monastɛ́ri], [ministɛ́ri],...

3.1.1.2. Procedent de **A** llatina trobem [e] tònica, com en el català general, davant del grup **ct**, en lloc de la [ɛ] tònica que trobem en el parlar veí de Maella[16] i a la Ribagorça i la Llitera,[17] en els mots del parlar de Mequinensa, pocs, que encara mantenen la **c** com a **i**: [gwaréjt], [ʎejt][18] i, si no és castellanisme, [plejt].

3.1.1.2.1. També trobem que en el parlar de Mequinensa es manté, com en una estreta franja al llarg dels límits nord-occidentals del català i a l'Alguer,[19] el diftong -**ai**- en el mot *maití* i derivats: *maitine*r, *amaitina*r,...

[14] Griera (1920: 39-40), Badia (1951: 138), Martí (1970: 23-25), Veny (1982: 22, 129), Quintana (1987: 156), Massip (1989: 23), Recasens (1991: 84), Navarro (1992: 21), Sistac (1993: 35, 50).

[15] També a la Fatarella —Navarro (1992: 21)— i, d'acord amb el *DCVB* i Veny (1958-1959: 116), a tot el balear, valencià general, rossellonès, tortosí i en nombrosos punts del nord-occidental.

[16] Quintana (1987: 159).

[17] Sistac (1993: 40, 113).

[18] Griera (1920: 52), Sanchis Guarner (1949: 27, 54), Badia (1951: 125-126), Galan (1973: 25), Quintana (1987: 163), Recasens (1991: 236), cf. també *DCVB*.

[19] Barnils (1916: 37), Griera (1920: 40), Haensch (1960: 270), Galan (1973: 25), Veny (1982: 144), Sistac (1993: 113), cf. també *DCVB* i *DECat*.

3.1.1.3. Com calia esperar trobem [ɛ] tònica davant de [l], [r] —tret que vaja seguida de consonant labial—, [r], [ŭ] (< -C^{e,i}, -**D**-,-**TY**-) i grup [nr] originari:[20] [pɛl], [bɛrt], [fɛ́ro], [tɛ́ndre], [pɛŭ],... fins i tot en manlleus del castellà: [miɣɛ́l] 'Miquel', [pɛ́ro] 'entremaliat'.

3.1.1.4. Els possessius tònics que tenen [e] en el català general —segons el *DCVB*— a Mequinensa presenten [ɛ], com en diversos punts del nord-occidental:[21] [mɛŭ], [tɛŭ], [sɛŭ] (veg. 4.11.1).

3.1.1.5. Alguns mots que presenten [e] i [o] tòniques en el català general en el parlar de Mequinensa, com en diferents punts del català nord-occidental segons el *DCVB* i Pere Barnils,[22] tenen [ɛ] o [ɔ] tòniques: *v*[ɛ]*ll*,[23] *dir*[ɛ́]*cta*,[24] *asp*[ɛ́]*cte*,[25] [a]*squ*[ɛ́]*rp*,[26] *c*[ɛ́]*ndre*, *d*[ɔ]*s* (=2),[27] *j*[ɔ]*u*,[28] *m*[ɔ́]*ra*,[29] *p*[ɔ]*u*[30] i *t*[ɔ]*u*.[31]

3.1.1.6. També, com en el català general,[32] trobem [ɛ] tònica en els cultismes amb **i** posttònica: [konsiɛ́nsja], [matɛ́rja], [mɛ́rit],...

3.1.1.7. En final absolut de mot o en síl·laba final amb terminació consonàntica -**n**, -**s** o -**t** només trobem [e], mai [ɛ]. Així 'molt espès has fet el cafè', 'depèn del francès', 'què vol saber el pagès?', 'fillet, tinc molt fred' fan a Mequinensa: *mol***t** [a]*sp*[é]*s* ***has*** *f*[e]*t* ***lo*** *caf*[é], *dep*[é]*n* ***del*** *franc*[é]*s*, *qu*[e] ***vol*** *sab*[é]r ***el*** *pag*[é]*s?*, *fill*[é]*t*, ***tinc*** ***molt*** *fr*[e]*d*.[33] Però les ovelles mequinensanes, d'acord amb

[20] Gili (1932: 245), Badia (1951: 132), Martí (1970: 25-26, 29-30), Quintana (1987: 157, 158), Massip (1989: 25), Recasens (1991: 83), Navarro (1992: 21).

[21] Martí (1970: 69), Quintana (1987: 157), Sistac (1993: 44, 158), també cf. *DCVB*.

[22] Barnils (1916: 29).

[23] Citat també a Gili (1932: 246), Martí (1970: 32), Quintana (1987: 157), Sistac (1993: 34, 43), cf. *DECat*.

[24] També trobem [ɛ] davant del grup **ct** en la resta de cultismes que contenen aquest grup consonàntic. Quintana (1987: 159), Massip (1989: 28).

[25] També citat a Massip (1989: 28).

[26] Citat també a Massip (1989: 28), cf. *DECat*.

[27] Sobre l'extensió de la pronúncia de *dos* amb [ɔ], cf. *DCVB*, *DECat*, Gili (1932: 246), Martí (1970: 34), Sistac (1993: 56).

[28] Cf. *DCVB*, *DECat*, Martí (1970: 34), Navarro (1992: 22).

[29] Cf. *DCVB* i *DECat*.

[30] Cf. *DCVB*, *DECat*, Martí (1970: 35).

[31] Cf. *DCVB*, *DECat*, Martí (1970: 34), Navarro (1992: 21-22).

[32] Quintana (1987: 159), Recasens (1991: 86)

[33] De manera implícita, tots els autors consultats confirmen aquest tret en el català occidental i Gili (1932: 245) de manera explícita.

el que diuen els seus propietaris, quan belen fan [bɛ:], i els números 7 —com en la resta del domini lingüístic—[34] i 17 són [sɛt] i [desɛ́t].

3.1.1.8. Com calia esperar, trobem una sèrie de mots que, com en la major part del català occidental,[35] conserven el timbre vocàlic del llatí vulgar: [ó]*nça* 'unça', *n*[á]*ixer*, *tr*[á]*ure*,...

3.1.1.9. Les [ɛ] i les [ɔ] tòniques tenen, en el parlar de Mequinensa, un grau d'obertura superior al d'altres parlars catalans, com són els que conformen el dialecte central.[36] Aquest grau superior d'obertura és especialment remarcable en vocals en posició final trabada de mot: [serɔ́s] (Top.), [perfɛ́kte], [arɔ́s], [talɔ́s], [ampɛ́lt], [mɛl],...

Vocalisme àton

3.1.2. El sistema del vocalisme àton presenta en el parlar de Mequinensa els cinc fonemes propis del català occidental més general: /i/, /e/, /a/, /o/, /u/.

3.1.2.1. No trobem en el parlar de Mequinensa cap tipus de canvi de [a] > [ɛ] com els que caracteritzen, en final absolut de mot, els parlars veïns de Torrent i de Fraga,[37] al nord; o els de Maella,[38] Gandesa, Vilalba i Corbera d'Ebre,[39] al sud; ni el canvi de [a], tònica o àtona, en posició final de mot, a [ɔ], que podem trobar en els parlars de Favara, Nonasp i Faió, municipis del sud de Mequinensa:[40] [kaðíra], [kostéʎa], [finéstra], [neɣréta], [rukáða],...

3.1.2.2. La [e] àtona dels grups inicals **en-/em-**, **es-** i **eix-** esdevé [a] àtona en el parlar de Mequinensa, com en el català nord-occidental més general,[41] fins i tot en els mots compostos. Així trobem [am]*bolic*, [am]*pendre*, [am]*pomar* 'tomar', [ansjám], [aŋ]*ganyifa*, [an]*tendre*, [az]*bregar* 'fregar', [as]*clop*, [az]*gambi*, [as]*tret*, [aĭ]*xam*, [aĭ]*xerit*, [aĭ]*xida*, [aĭ]*xir*, *des*[am]*parar*, *des*[an]*tegar*, *mal*[an]*tés*,... per 'embolic, empendre, empomar, enciam, enganyifa, entendre,

[34] Gili (1932: 245), Badia (1951: 133), Quintana (1987: 157), també cf. *DCVB*.
[35] Navarro (1992: 21).
[36] Veny (1958-1959: 100), Massip (1989: 23), Recasens (1991: 81, 130).
[37] Barnils (1916: 30-31), Griera (1920: 44), Galan (1973: 10), Quintana (1987: 160), Recasens (1991: 94, 96, 97).
[38] Quintana (1987: 160).
[39] Massip (1989: 24), Navarro (1992: 22).
[40] Quintana (1987: 161), Recasens (1991: 95).
[41] Griera (1920: 43), Gili (1932: 243 i 246), Badia (1951: 160), Martí (1970: 42-43), Veny (1982: 130-131), Quintana (1987: 161-162), Massip (1989: 30), Coll (1991: 21), Recasens (1991: 74-75), Navarro (1992: 23), Carrera (1993).

esbregar, esclop, esgambi, estret, eixam, eixerit, eixida, eixir, desemparar, desdentegar, malentès'.

3.1.2.3. En el parlar de Mequinensa trobem la diftongació, molt freqüent en el català occidental,[42] de **o-** en [aŭ]: [aŭ]*baga*, [aŭ]*bert*, [aŭ]*bligar*, [aŭ]*cell*, [aŭ]*fec*, [aŭ]*fegar*, [aŭ]*fendre*, [aŭ]*ferir*, [aŭ]*fici*, [aŭ]*lier* 'setrill', [aŭ]*liver*, [aŭ]*lor*, [aŭ]*lorar*, [aŭ]*perar*, [aŭ]*rella*, [aŭ]*rellana*, [aŭ]*rineta*, [aŭ]*rina*, [aŭ]*rins*, [aŭ]*vella*,... per 'obaga, obert, obligar, ocell (si bé *muixó* és molt més usual), ofec, ofegar, ofendre, oferir, ofici, olier, oliver, olor, olorar, operar, orella, orellana, oreneta, orina, orins, ovella'.

3.1.2.3.1. Per analogia amb **o-** > [aŭ] i **al-** > [aŭ] (veg. 3.2.6) també trobem el diftong [aŭ] en els mots [aŭfanós] 'ufanós', [aŭméʎa] 'ametalla' i derivats, i [aŭmít] 'humit'.[43]

3.1.2.4. En general, en interior de mot es manté plenament la vocal àtona en contacte amb **r**:[44] *berenar*, *carabassa*, *caragol*, *caram*[ɛ]*lo*, [as]*carabat*, [as]*carabitxa*, *safareig*, *Teresa*, *toronja*, *veritat*,[45]... tret de 'verema, veremar, feréstec, esfereir' i derivats, que fan [bréma], [bremá], [frɛ́stik], [asfraí].[46]

3.1.2.5. També es mantenen plenament les vocals àtones etimològiques del llatí vulgar, com en la major part, segons el *DCVB*, del català occidental, en una sèrie de mots que en diversos dialectes les han canviat per altres vocals:[47] *am*[e]*rar*, [am]*b*[o]*ssar*, [as]*tóm*[e]*c*, *f*[e]*noll*, *n*[a]*dar*, *r*[e]*dó*,...

3.1.2.5.1. O les vocals àtones etimològiques de mots d'origen no llatí: *ll*[a]*ganya*, *ll*[a]*ganyós*, *s*[u]*carrar*, *s*[u]*carrim*, *t*[o]*ronja*, *t*[o]*ronger*, *x*[a]*rrar*,...

3.1.2.5.2. Hi ha, naturalment, una altra llarga sèrie de mots amb solucions vocàliques no etimològiques, d'origen divers, comunes a molts parlars occidentals que no coincideixen amb les solucions d'altres dialectes o amb les de la llengua estàndard: *arromangar* 'arremangar', *arrancar* 'arrencar', *bascoll* 'bescoll', *basllum* 'besllum', *dumenge* 'diumenge', *farum* 'ferum', *generació* 'gernació', *hortalícia* 'hortalissa', *lladó* 'lledó', *lladoner* 'lledoner', *unflar* 'inflar', *mesdia* 'migdia', *mesdiada* 'migdiada', *rastoll* 'rostoll',...

[42] Gili (1932: 246-247), Coromines (1935: 42), Sanchis Guarner (1949: 29-30), Badia (1951: 164), Martí (1970: 45-46), Quintana (1976-1980: 18, 1987: 161), Massip (1989: 32), Coll (1991: 22), Recasens (1991: 138-139), Navarro (1992: 23).

[43] Gili (1932: 247), Martí (1970: 41), Massip (1989: 32), Recasens (1991: 139).

[44] Massip (1989: 32), Recasens (1991: 116-118), Navarro (1992: 23).

[45] També a Tortosa, Massip (1989: 33 i 45).

[46] *Ibidem*, p. 45.

[47] Veny (1982: 131).

3.1.2.6. Podem trobar en el parlar de Mequinensa, com en qualsevol altre parlar, una llarga sèrie de mots que presenten solucions en el vocalisme àton que els diferencien del català general. Sèrie no sistemàtica, producte d'assimilacions, dissimilacions, metàtesis, etimologies populars, analogies, etc.: *arroplegar* 'arreplegar', *barruga* 'berruga', *bucoi* 'bocoi', *butifarra* 'botifarra', *calandari* 'calendari', *carnistoltes* 'carnestoltes', *carratera* (i els altres derivats de *carro*) 'carretera', *quartina* 'cortina', *curcar* 'corcar', *cuvil* 'covil', *devantal* 'davantal', *astolzí* 'estalzí', *astornudar* 'esternudar', *fuguera* 'foguera', *fullar nius* 'afollar', *foturo* 'futur', *llançol* 'llençol', *llengüet* 'llonguet', *llantia* 'llentilla', *malair* 'maleir', *menat* 'manat', *muixó* 'moixó', *mungeta* 'mongeta', *argull* 'orgull', *ascur* 'obscur', *pallerofa/pallofa* 'pellerofa/pellofa', *passarell* 'passerell', *puntona* 'pontona', *costió* 'qüestió', *racer* 'recer', *sancer* 'sencer', *sanderi* 'senderi', *tarró* 'torró', *tarròs* 'terròs', *taulada* 'teulada', *vadella* (si bé *ternera* comença a ésser més usual) 'vedella', *xorovia* 'xirivia',...

3.1.2.6.1. Canvis vocàlics de sistemàtica molt reduïda: tancament de **-e-**, àtona o tònica, en **-i-** per contacte amb síl·laba amb consonant palatal:[48] *argilaga*, *coneiximent*, *creiximent*, *dixar*, *en dijú*, *dijuni*, *giner*, *minjar*, *naiximent*, *nyiquitós*, *nyirvi*,[49] *nyirviós*, *panillet*, *pedrinyera*, *regalíssia*, *rosigar*, *rosigó*, *sissanta*, *oli vergi*, *visc*,[50]... per 'argelaga, coneixement, creixement, deixar, en dejú, dejuni, gener, menjar, naixement, neguitós, nervi, nerviós, panellet, pedrenyera, regaléssia, rosegar, rosegó, seixanta, oli verge, vesc'. Molts d'aquests mots presenten vacil·lacions en aquest tancament: *geniva/giniva*, *petxina/pitxina*, *renyir/rinyir*, *renyó/rinyó*, *senyor/sinyor*, *xeulit/xiulit*,... Aquest polimorfisme s'observa en un mateix parlant i en un mateix context.

3.1.2.6.2. Tancament de **-o-** en **-u-** dels prenoms amb [ʒ] o [x] inicial:[51] *Jusopet*, *Juanet*, [x]*uaquinet*,... per Josepet, Joanet i Joaquimet.

3.1.2.6.3. Canvi no sistemàtic de **-u-** per **-o-** en síl·laba pretònica en contacte amb síl·laba amb **i** tònica:[52] *acodir*, *arropir*, *bollir*, *gronyir*, *jodici*, *lloir*, *monyir*, *rovi* 'engrut', *roïna*, *romiar*, *topí*,... fins i tot en els derivats: *arropit*, *bollit*, *gronyit*,... en mots derivats o compostos en els quals la **i** ha perdut l'accent

[48] Griera (1920: 43), Badia (1951: 161), Martí (1970: 43), Quintana (1976-1980: 16), Veny (1982: 131), Massip (1989: 30), Recasens (1991: 128-129), Coll (1991: 22), Navarro (1992: 23).

[49] Veny (1958-1959: 123-124)

[50] Veny 1960: 149).

[51] Pensado (1983: 134).

[52] Quintana (1976-1980: 15), Recasens (1991: 151).

principal: *rovinós* 'brut, engrudós', *jolivert*, *llodriguera*, *moricec*,..., en antropònims: *Agostí*, *Lloís*,..., i en castellanismes: *roïdo*, *cotxillo*, [aŋ]*gollir*,...

3.1.2.6.4. Cal assenyalar que la -**o**-, en posició pretònica, es manté, en general, en contra del canvi a -**u**- que s'observa en la majoria dels parlars orientals i, en certes circumstàncies,[53] en alguns dels occidentals ben pròxims a Mequinensa: *avorri*r, *coixí*, *colli*r, *conill*, *cosi*r, [as]*copina*r/[as]*copi*r, [as]*tornell*,[54] *ratolí*, *rosti*r, *tossi*r,...

3.1.2.7. Finalment també cal assenyalar que el parlar de Mequinensa té una tensió articulatòria superior a la d'altres parlars catalans, en especial si es compara amb la tensió articulatòria que tenen els parlars que conformen els dialectes orientals.[55]

3.2. Consonantisme

3.2.1. L'inventari del sistema consonàntic del parlar de Mequinensa coincideix amb el del català nord-occidental general: /p/, /t/, /k/, /b/, /d/, /g/, /f/, /s/, /z/, /ʒ/, /ʃ/, /dʒ/, /tʃ/, /m/, /n/, /ɲ/, /l/, /ʎ/, /ɾ/, /r/, /j/, /w/.

3.2.2. El fonema fricatiu prepalatal sord /ʃ/ del català general, en posició intervocàlica o postvocàlica en síl·laba final de mot, s'articula, en el parlar de Mequinensa, quasi alveolar, sobretot si es compara la seua realització amb la més clarament prepalatal que fan altres parlars catalanas com són, posem per cas, els que configuren el català oriental. Malgrat aquesta articulació quasi alveolar no es confon aquest fonema amb el fricatiu alveolar sord /s/ perquè el fonema /ʃ/ sempre va precedit per la palatal /j/,[56] cosa que, sens dubte, reforça i manté l'articulació prepalatal de [ʃ]:[57] [bajʃá], [féjʃa], [kojʃ],...

3.2.2.1. Aquest mateix fonema fricatiu /ʃ/ no el trobem mai en posició inicial i postconsonàntica ---com és característic del català oriental. En el seu lloc hi trobem sempre l'africada corresponent /tʃ/. Així 'ximple, xinxa, enganxar, xerrar, xiulet, xic, xiribec, xuclar, xafar, burxar, punxó, carxot' s'articulen en el parlar de Mequinensa, com en el català occidental més general:[58] [tʃímple],

[53] Martí (1970: 45, 46-47), Veny (1982: 130), Massip (1989: 32), Recasens (1991: 138), Navarro (1992: 24).

[54] Veny (1982: 148), Massip (1989: 34), Navarro (1992: 24).

[55] Massip (1989: 23).

[56] Recasens (1991: 288-289).

[57] Recasens (1991: 282-283).

[58] Gili (1932: 252-253), Coromines (1935: 46), Sanchis Guarner (1949: 37), Rafel (1981: 81-82, 86-87), Veny (1982: 131), Massip (1989: 40), Recasens (1991: 284), Coll (1991: 24), Navarro (1992: 25).

[tʃíɲtʃa], [aŋgaɲtʃá], [tʃará], [tʃiŭlét], [tʃik], [tʃiriβék], [tʃuklá], [tʃafá], [burtʃá], [puɲtʃó], [kartʃót].

3.2.3. A Mequinensa l'africada prepalatal sonora intervocàlica /dʒ/ dels mots del català general 'pitjor' i 'mitja/mitges' i del mot —propi del parlar de Mequinensa i d'altres parlars veïns—[59] *mitjana* (=illa al mig d'un riu), es realitza fricativa: [piʒó], [míʒes], [miʒána].[60]

3.2.3.1. La resta de mots que, en català general, s'articulen [dʒ] en posició intervocàlica, mantenen, en general, l'africació, encara que també se senten realitzacions gairebé fricatives [(d)ʒ]. Així 'formatge', 'fetge', 'coratge' i 'metge' són, aproximadament i en ocasions, en el parlar de Mequinensa, [formá(d)ʒe], [fé(d)ʒe], [korá(d)ʒe] i [mé(d)ʒe], articulació gairebé fricativa que coincideix amb la pronúncia, tant en posició inicial com intervocàlica, de mots que presenten aquest fonema /ʒ/ en el català general i en el de Mequinensa: [ʒen], [ʒwa] (=jugar),[61] [aβaðéʒo], [puʒá], [ʒitá], [róʒa], [raʒóla]; encara que en el parlar de Mequinensa alterna aquesta articulació fricativa amb pronúncies africades: [dʒen], [dʒwa], [aβaðédʒo], [pudʒá], [dʒitá], [ródʒa], [radʒóla]; i, en posició intervocàlica, amb pronúncies quasi fricatives: [la(d)ʒén], [aβaðé(d)ʒo], etc. Amb tot l'africada se sent, en tots els casos, amb més freqüència que no pas la fricativa. Es tracta d'un fet que també s'observa en els parlars veïns de Faió, Nonasp,[62] Fraga,[63] Tortosa[64] i, amb més o menys intensitat, en el català general que manté els fonemes /dʒ/ i /ʒ/.[65]

3.2.4. L'africada alveolar sonora /dz/ es palatalitza /dʒ/ en interior de mot. Així 'dotze', 'dotzena', 'tretze' i 'setze' són, en general, [dódʒe], [dodʒéna], [trédʒe] i [sédʒe]. La corresponent africada sorda /ts/ de l'adverbi *potser*, 'tal vegada', es palatalitza i sonoritza [pódʒe] perquè d'aquesta manera es desfà el sincretisme amb la combinació **pot+ser**, la qual es manté alveolar sorda: [pótsé]. Aquesta palatalització és general entre les generacions jóvens i mitjanes; entre les generacions més grans encara se sent, en alguns individus, també les africades

[59] Quintana (1987: 162).
[60] Citat també a Quintana (1987: 162), Massip (1989: 41, 42), Navarro (1992: 25). Per veure l'extensió territorial d'aquestes pronuncies cf. *DCVB* i *DECat.*
[61] Griera (1920: 55).
[62] Quintana (1987: 162).
[63] Galan (1973: 19, 21).
[64] Massip (1989: 42).
[65] Recasens (1991: 214-216, 285), Pons (1992: 345-422, 546-548).

alveolars: [dódze], [dodzéna], [trédze], [sédze], [pɔ́tsé]. Aquest fet també s'ha observat en els parlars de Fraga,[66] Favara[67] i altres punts del català occidental.[68]

3.2.4.1. El sufix -**itzar** és [izá], com en la resta del català col·loquial,[69] en el parlar de Mequinensa: *autor*[izá], *cot*[izá], *organ*[izá],...

3.2.5. En alguns mots acabats en vocal seguida de la semivocal /w/, diftongs decreixents, quan es combinen amb el sufix diminutiu [et]/[éta], la /w/ del radical es realitza, com fan alguns parlars del Maestrat i del Matarranya,[70] [β]. Així: *blau*+et ---> *blavet*, *bou*+et ---> *bovet*, *clau*+eta ---> *claveta*, *creu*+eta ---> *creveta*, *ou*+et ---> *ovet*, *peu*+et ---> *pevet*, *pou*+et ---> *povet*,... però *veu*+eta ---> *veueta*.

3.2.6. La consonant líquida /l/ precedida de la vocal /a/ i seguida de consonant labial es vocalitza en [ŭ] en alguns mots,[71] molts d'ells d'origen àrab o mossàrab que també trobem en altres parlars occidentals,[72] però sense arribar a la generalització del baleàric.[73] Així trobem: [aŭ]*barda*, [áŭ]*ber*, [aŭ]*bera* (Top.), [aŭ]*bercoc*, [aŭ]*bergi* 'préssec', [aŭ]*berginer*, [aŭ]*bergina*, [aŭ]*fàdiga*, [aŭ]*fals*, [aŭ]*forja*, [aŭ]*matret* (Top.), [askaŭfét] 'tafaner', *at*[aŭ]*bar*, *b*[áŭ]*bo*/*b*[áŭ]*ba*, *ast*[aŭ]*viar*, *m*[áŭ]*ves*, *p*[aŭ]*par*, *a p*[aŭ]*pons*,... pels més generals 'albarda, àlber, Albera, albercoc, albergi, alberginer, albergina/esbergina, alfàbrega, alfals, Almatret, escalfet, atalbar, balb/balba, estalviar, malves, palpar, a palpons'.

3.2.7. La -**r** dels infinitius (veg. 4.19.1.11) i d'uns altres mots, en general, es perd en el parlar de Mequinensa: [kánte] cànter, [karé] 'carrer', [koló] 'color', [du] 'dur', [papé] 'paper', [pilá] 'pilar', [pɔ] 'por',... com en general en el català no meriodional,[74] tret d'alguns monosíl·labs: [kar], [kɔr], [mar], [pur],... Aquesta pèrdua de -**r** també la trobem en mots bisíl·labs que en àmplies regions del català no meridional la conserven: [faβó] 'favor', [rumó] 'rumor',...

3.2.7.1.'Dimarts' és, com en diversos punts del català nord-occidental,[75] [dimatʃ].

[66] Galan (1973: 23).
[67] Quintana (1987: 162).
[68] Recasens (1991: 213).
[69] Galan (1973: 23), Quintana (1987: 162), Massip (1989: 38), Recasens (1991: 213).
[70] Recasens (1991: 301-302), Navarro (1992: 24).
[71] Badia (1951: 200-201).
[72] Massip (1989: 38), Navarro (1992: 26).
[73] Recasens (1991: 315).
[74] Griera (1920: 49), Badia (1951: 242-245), Massip (1989: 38), Recasens (1991: 334), Navarro (1992: 27).
[75] Martí (1970:22), Galan (1973: 19), Quintana (1987: 164), Massip (1989: 39), cf. *DCVB*.

3.2.8. Els grups romànics **t'l, d'l, j'l** i **g'l** presenten a Mequinensa les solucions pròpies de bona part del català nord-occidental i oriental, encara que, com a Fraga,[76] Nonasp i Favara,[77] sense la geminació característica d'altres parlars:[78] [beʎá] 'vetllar', [aŭmeʎé] 'ametller', [gwáʎa] 'guatlla', [ráʎa] 'ratlla', [dazγiʎɛβit] 'd'esquitllèbit',...

3.2.9. És característic del parlar de Mequinensa l'epèntesi de /g/ -[γ]- antihiàtica en una sèrie de mots:[79] [suγó][80] 'suor', [suγá][81] 'suar', [raγó][82] 'raó', [anraγoná][83] 'enraonar', [kóγa][84] 'coa', [aγón][85] 'a on', [ʎaγó][86] 'llaor' < 'llavor', [kaðaγú][87] 'cada u', [riγáʎa][88] 'rialla', [riγaʎé] 'rialler', [krúγa] 'crua'.

3.2.10. Trobem **-n-**, nasal adventícia, com és característic en els parlars occidentals,[89] en una breu sèrie de mots: *llangost*, *mançana*, *mangrana*,...

3.2.11. També és propi del parlar de Mequinensa la síncope de la /g/ -[γ]- seguida de [w] o de [u], com en punts del País Valencià i les Balears,[90] en una sèrie de mots: [aúʎa] 'agulla', [alawájt] 'a l'aguait', [awantá] 'aguantar', [awasíl] 'algutzil', [éwa] 'egua', [aúts] 'Aguts' (Top.), [feraút] 'Ferragut' (Top.), [aĭʃwá] 'eixugar', [awajtá] 'aguaitar',...

3.2.12. La preposició *a* i les preposicions que presenten **-a** final —*contra*, *enta*, *hasta/hasda* i *pa* (=per a)— quan es combinen amb els demostratius, amb el pronom personal *ell/ella* i el pronom indefinit *algú/alguna* presenten, en el parlar de Mequinensa, una **n** antihiàtica entre la **-a** de la preposició i la **a-** del pronom:[91] *a* [na]*quell pedrís*, *contra* [ne]*sta no hi puc*, *hai comprat la roba pa*

[76] Galan (1973: 21).
[77] Quintana (1987: 164).
[78] Badia (1951: 231-232), Recasens (1991: 218-219), Navarro (1992: 27).
[79] Recasens (1991: 246).
[80] Segons el DCVB vigent també a Maella.
[81] Vigent també a l'Alta Ribagorça, Haensch (1960: 73).
[82] Badia (1951: 261).
[83] *Ibidem*.
[84] També vigent a l'Alta Ribagorça. Haensch (1960: 73).
[85] Badia (1951: 261). També citat a Massip (1989: 46), cf. *DCVB*.
[86] Segons el *DCVB* també vigent en punts de la Ribagorça, la Llitera i Fraga. cf. també *DECat*.
[87] També citat a Massip (1989: 46).
[88] Vigent, segons el *DCVB*, a Pont de Suert.
[89] Martí (1970: 40), Veny (1982: 23), Navarro (1992: 26).
[90] Badia (1951: 186), Recasens (1991: 246-247).
[91] Recasens (1991: 262-263), Navarro (1992: 36).

[ne]*lla, anirem hasta* [na]*quell mas, com a* [ne]*st, cap; los hi fa gràcia a* [na]*lguns, mira enta* [na]*quell mont.*

3.2.13. La -**t** del grup final -**nt**, en general, no es pronuncia com en el català nord-occidental general:[92] *fon*(t), *aman*(t), *davan*(t), *dolen*(t), *cimen*(t), *sovin*(t), *instin*(t), *amun*(t), *pun*(t), [diénu] 'dient-ho', [sintínu] 'sentint-ho',... però hi ha alguna excepció:[93] *sant Antoni, vint-i-..., i vint anys.*

3.2.13.1. En canvi la -**t** dels grups finals -**lt**, -**st** i -**rt** es pronuncia, com a Fraga,[94] sempre, tret de *dal*(t) i *mol*(t), fins i tot en els plurals: *asfalt, resolt, solts, alts,* [am]*pelts, mòlts,... hai vist, llest/llestos,*[95]*... ports, morts,*[96]...

3.2.13.2. La -**p** del grup final -**mp**/-**mps** no es pronuncia mai, com en català general:[97] *cam*(p), *cam*(p)*s, tem*(p)*s*. El grup -**mpt**- passa a -**nt**-: *pronte, contar*. La -**p** de l'adjectiu *cap* es perd quan va seguida d'un mot amb **p**-: *a ca*(p) *puesto, no ny'ha ca*(p) *pont.*

3.2.14. Els grups **bl, cl, pl** i **gl** en posició intervocàlica es pronuncien respectivament [βl], [kl], [pl], [γl],[98] així trobem [pɔ́βle], [tɛ́kla], [tríple], [rɔ́γle]. Ni aquests grups ni el grup **fl** no palatalitzen la **l**, com és característic en la resta de parlars del Baix Cinca,[99] de la Llitera[100] i de la Ribagorça:[101] *plaça, blat, glera, flor, clot,...*

3.2.14.1. Es pronuncia fricativa, a l'igual que al Baix Matarranya[102] i altres punts del nord-occidental,[103] la **b** davant la semiconsonant /j/: [gáβja], [ráβja], [tɛ́βja], [nɔ́βjo],...

3.2.15. Tampoc s'observa, en el parlar de Mequinensa, la caiguda de la **d** intervocàlica dels participis femenins dels verbs en -**ar** o la dels mots acabats en el sufix -**ada** derivat del sufix llatí -ATA, a diferència dels parlars veïns de

[92] Recasens (1991: 220-221).
[93] Recasens (1991: 224).
[94] Barnils (1916: 9).
[95] Recasens (1991: 222-223).
[96] Martí (1970: 59-60), Recasens (1991: 222).
[97] Badia (1951: 273), Recasens (1991: 192).
[98] Recasens (1991: 190-191, 240).
[99] Barnils (1916: 33-34), Galan (1973: 20).
[100] Griera (1920: 46-47).
[101] Badia (1951: 182), Haensch (1960: 43-44), Veny (1982: 143, 145), Recasens (1991: 191-192, 241, 311), Sistac (1993: 105-107).
[102] Quintana (1987: 164).
[103] Badia (1951: 213), Martí (1970: 55-56), Massip (1989: 36), Recasens (1991: 189).

Fraga,[104] al nord, i Favara, Nonasp i Maella,[105] al sud de Mequinensa, que, com a tot el domini valencià,[106] sí la perden: *cansada, sarpada, pedrada,...*

3.2.16. Els cultismes d'origen llatí amb terminació -ITATE(M) presenten, en general, com en balèaric,[107] en el parlar de Fraga[108] i altres punts del domini lingüístic,[109] la forma *-idat*: *universidat, tranquilidat, sociedat,...* però *veritat*, [aŭmitát] 'humitat' i *caritat.*

3.2.17. El parlar de Mequinensa quan manlleva un mot de l'espanyol que conté el so [x], estrany a l'inventari de fonemes del català, no el sol adaptar, és a dir substituir [x] per [k] o [g], sinó que el pronuncia amb la mateixa fonètica espanyola:[110] [máxo], [lexía] —però *llixiu de casa*—, [xaβalí], [xóta], [xwérga], [axwár]. Però [x]acinto > [gasínto] 'Jacint'.

3.2.18. Per influència de l'espanyol, com en altres punts del domini lingüístic,[111] s'observa iodització entre alguns mequinensans de menys de trenta anys: [kastéĭ], [kɔĭ], [pɔĭ], [kaðéĭ], [aĭ],... mentre que la gent gran i part dels jóvens mantenen la consonant palatal: [kastéʎ], [kɔʎ], [pɔʎ], [kaðéʎ], [aʎ].

3.2.18.1. Molts dels parlants jóvens tampoc no pronuncien palatalitzada, per dissimilació, la **l-** del verb *llegir/lligir*: [leʒí], [leʒísko],...

3.2.19. Una llarga sèrie de mots presenten solucions consonàntiques no sistemàtiques, o de sistemàtica molt reduïda, que els diferencien uns del català general i uns altres del català estàndard (assimilacions, dissimilacions, metàtesis, analogies, etimologies populars, etc.). Així trobem: *aplucar* 'aclucar', *calabre* 'cadàver', *rader* 'darrer', *radera* 'darrera', *astral* 'destral', *dillums* 'dilluns', *fenya/faena* 'feina', *flare* 'frare', *juriol* 'juliol', *ribrell* 'llibrell', *a llun* 'lluny', *linxo* 'nínxol', *moïment* 'moviment', *peaina* 'peanya', *quansevol* 'qualsevol', *quixal del sen* 'queixal del seny', *retor* 'rector', *refran* 'refrany',...

3.2.19.1. De sistemàtica reduïda trobem que, com en català general col·loquial,[112] pot aparèixer **-t** epentètica de reforçament en mots paroxítons amb **-i**:

[104] Barnils (1916: 31).
[105] Quintana (1987: 167), Navarro (1992: 24).
[106] Recasens (1991: 231).
[107] Moll (1979: 224).
[108] Galan (1973: 26).
[109] Recasens (1991: 226).
[110] Recasens (1991: 232-233).
[111] Recasens (1991: 324).
[112] Badia (1951: 258), Massip (1989: 34, 44), Recasens (224-225), Navarro (1992: 29).

àpit, *colègit* (*colege* en les generacions més grans), *gènit*, *grèmit*, *prèmit*, *sòmit*,...

3.2.19.2. En ocasions trobem en el parlar de Mequinensa mots que mantenen solucions consonàntiques etimològicament més pròximes als ètims originals: *baldrufa*, [aɲ]*xisar*, [as]*partenya*, *relotge*,... que no pas altres formes vigents en bona part del domini lingüístic: 'baldufa', 'encisar', 'espardenya', 'rellotge'.

3.2.19.3. En general no s'afegeix **-t** en els monosíl·labs amb **-r**, llevat d'un reduït grup de mequinensans que al llarg de la vida han mantingut intenses relacions personals o professionals amb la capital de Catalunya, on aquest fenomen és prou general:[113] *bart*, *cort*, *ort*,...

3.2.19.4. També, com el català general col·loquial,[114] el parlar de Mequinensa palatalitza, per analogia, la **l-** d'alguns cultismes i castellanismes: *llàmina*, *llapissero*, *llargo* 'fora, fuig', *llimpiar*, *lliteratura*,...

3.2.19.5. El fonema sord /k/ d'alguns mots es pot articular sonor [g], entre parlants de més de seixanta anys:[115] *gabina*, *petanga*, *segretari*[116] pels més generals 'cabina', 'petanca', 'secretari'. Això sí, tothom fa a Mequinensa —grans i menuts— quan pot, *vagacions* 'vacacions'.

[113] Veny (1982: 23), Massip (1989: 44), Recasens (1991: 225-226).
[114] Massip (1989: 41), Recasens (1991: 311).
[115] Recasens (1991: 249-250).

4. MORFOSINTAXI

4.1. L'article

4.1.1. En el parlar de Mequinensa l'article masculí és *lo/los*, com en la llengua antiga i en gran part del català nord-occidental,[117] després de pausa i després de consonant. Aquestes formes s'elideixen darrere de *a*, *de*, *per*, *pa* i *ca*: *al*, *del*, *pel*, *pal*, *cal*; *als*, *dels*,...

4.1.1.1. L'article masculí es redueix a *l/ls*, com en català general, darrere de qualsevol vocal, en la mateixa tira fònica:[118] *lo gos i lo gat*, *sabré lo nom*, *io o lo nebot*, *matar lo desig*, *entre los pardals*, *més ruc que lo pollí*, esdevenen *lo gos* [il] *gat*, *sabr*[él] *nom*, *io* [ul] *nebot*, *mat*[ál] *desig*, *entr*[els] *pardals*, *més ruc qu*[el] *pollí*.

4.1.1.2. El singular també es redueix a *l* davant de qualsevol vocal: *l'home*, *l'amor*, *l'interés*, *l'asparver*, *l'únic*,...

4.1.1.3. L'article masculí pren la forma femenina *la* quan acompanya el pronom indefenit *un*:[119] *la un i l'altre* 'l'un i l'altre'.

4.1.2. L'article femení és *la/les*. El singular es pot elidir davant de vocal: *l'altra*, *l'única*, *l'hòstia*, *l'història*, *l'asperança*,... però hi ha nombroses excepcions davant **i-**, **o-** i **u-**, tant àtones com tòniques:[120] *la organisació*, *la ungla*, *la indústria*, *la una de la nit*,... i les vacil·lacions són molt generals: *la una i l'altra*/ *l'una i l'altra*, *l'història*/*la història*,...

[116] Citat també per Massip (1989: 42).

[117] Griera (1920: 52), Martí (1970. 65-66), Galan (1973: 57), Veny (1982: 134), Quintana (1987: 166), Massip (1989: 37-38 i 49), Coll (1991: 24), Navarro (1992: 30), Sistac (1993: 153).

[118] Martí (1970: 66), Quintana (1987: 166), Massip (1989: 49), Coll (1991: 24).

[119] Gili (1932: 246-247), Badia (1951: 318), Massip (1989: 49), Recasens (1991: 150), Navarro (1992: 30), Sistac (1993: 153).

[120] Massip (1989: 50), Navarro (1992: 31), Sistac (1993: 153).

4.2. La flexió nominal

4.2.1. Els mots procedents de proparoxítons llatins acabats en /n/ restitueixen, com gairebé tot el català occidental, l'algarès, l'eivissenc i el tarragoní, aquest so en el plural:[121] *còvens, hòmens, imàtgens, jóvens, ràvens, tèrmens, vímens,...*

4.2.1.1. [aŭβɛ̀rʒi] 'préssec' i *cossi* fan al plural *aubèrgins* i *còssins.*

4.2.2. El plural de *rei* és *reis*, però el sis de gener és la festivitat dels *Reixos*. El plural de *pilar* és *pilans*, per analogia amb els mots aguts acabats en vocal amb **n** subjacent que fan, com en el català general, els plurals en **-ns:**[122] *furó/furons, ma/mans, pi/pins,...*

4.2.3. Els noms o adjectius acabats en l'africada sorda [tʃ] fan el plural afegint **-os** i canviant l'africada per la fricativa [ʒ], tant el tipus *boig/bojos, roig/rojos*, com en el tipus *passeig/passejos, bombardeig/bombardejos*; en el cas, però de mots com ara *despatx* o *gavatx* es manté l'africada: *despatxos, gavatxos*.

4.3. El gènere

4.3.1. Els noms amb el sufix **-ista** fan diferents el masculí i el femení, com en el català occidental general.[123] Així presenten terminació **-iste** en el masculí, i **-ista** en el femení: *artist*[e] (m.)/*artista*(f.), *comunist*[e]/*comunista, pianist*[e]/*pianista, retratist*[e]/*retratista,...*

4.3.2. Els mots acabats en **-aire** fan diferents el masculí i el femení. Així presenten la terminació **-aire** per al masculí i **-aira** per al femení: *drapaire/drapair*[a], *gaire/gair*[a] (veg. 4.16.16), *xarraire/xarrair*[a], *quinquillaire/quinquillair*[a],...

4.3.3. El femení de *mestre* (d'escola) és *mestressa.*

4.3.4. *Assut*[124] i *anell*[125] que, d'acord amb el català general són masculins, en el parlar de Mequinensa són, per afèresi, femenins: *la sut de l'Horta Vella està perduda, tens les nells brutes.*

4.3.5. Nombrosos adjectius invariables de la llengua normativa acabats en **-aç, -iç, -ant, -ent** i **-il** presenten en el parlar de Mequinensa —com en els parlars

[121] Badia (1951: 273), Veny (1982: 132-133). Quintana (1989: 167), Massip (1989: 47), Recasens (1991: 260), Navarro (1992: 29).
[122] Recasens (1991: 260).
[123] Casanova (1984).
[124] Citat també a Quintana (1987: 167).
[125] Citat també a Massip (1989: 30), Navarro (1992: 29-30).

vulgars de la resta del domini lingüístic—[126] formes diferents per al masculí i per al femení: *capaç/capaça, feliç/feliça, important/importanta, coent/coenta, diferent/diferenta, lluent/lluenta, fàcil/fàcila,...*

4.3.6. En alguns mots, com en bona part del domini lingüístic, presenten aglutinats l'article plural: *les* [as]*tenasses* 'estenalles', *les* [az]*graelles* 'graelles', *les* [as]*tisores*. També hi trobem pròtesi, en aquest cas per aglutinació del pronom adverbial *en,* en alguns verbs: [an]*riure's*, [anrekordás]/[akordás] 'enrecordar-se', [aŋ]*ʃotre's*,... Tant en el cas dels noms com en el dels verbs s'ha perdut la consciència de composició: *se n'*[an]*riuen*, *mo n'*[aŋ]*ʃotem*,...

4.3.7. Són de gènere masculí, *aventatge, gebre, pinte, postres, senyal* (vacil·lació), i femení *afores, corrent, costum, deuta, front, pols,* i *tomata*. *Grip,* en general, és femení, però no és estrany, en especial entre les generacions més grans, assignar-li gènere masculí: *la grip/lo grip*.

4.3.8. Trobem la terminació **-ero** en nombrosos malnoms: *Solero, Canero, Torongero*,... al costat dels cognoms *Solé/Soler, Jover*,... i la mateixa terminació **-ero** en alguns apelatius, alguns d'introducció recent en el parlar de Mequinensa: *pantanero, butanero*; i uns altres de més tradició dins del català de Mequinensa: *minero*; al costat de la terminació -[e] tònica molt més general: *guarnicioner, carrater, fuster*,... En moltes ocasions trobem vacilacions: *camioner/camionero, miner/minero*, encara que en aquests casos sembla dominar les solucions en **-ero.**[127]

4.4. Derivació

4.4.1. Cal remarcar que l'ús del diminitiu **-et/-eta** és molt freqüent en el parlar de Mequinensa, inclosos alguns lexemes gramaticals: *miqueta, miqueteta* (veg. 4.16.1), *a propet, apoquetet* (veg. 4.16.3), *aspaciet* (veg. 4.16.3), *lluntet* (veg. 4.16.11). En el mot d'origen castellà *perreta* 'moneda de cinc cèntims' s'ha lexicalitzat del tot aquest sufix diminitiu, així com en el mot *fesolet* 'mongeta rogenca amb un taca negra' i en *faldetes*. En alguns casos si bé la lexicalització no ha estat total gairebé sempre s'emprem les formes del diminitiu: *beset, cieguet, curret, ratet*,...

4.4.2. També és molt freqüent l'ús del sufix augmentatiu-pejoratiu **-ot/-ota**: *animalot, donota, carota, bastot, rarot, llamínerot, batxillerot*,... Com en el cas de *perreta*, en el mot *perrot* 'moneda de deu cèntims, cosa de poc valor': *aquesta película l'han fet en quatre perrots*, s'ha lexicalitzat del tot el sufix.

[126] Citat també a Badia (1951: 284), Galan (1973: 36), Massip (1989: 48), Navarro (1992: 29).
[127] També en tortosí, Massip (1989: 33) i fragatí Galan (1973: 16).

4.4.3. El sufix -**menta** —femení i lleugerament irònic— indica col·lectiu, conjunt d'elements que intervenen en un fet: *cobramenta, pagamenta, vestimenta, apujamenta, cruiximenta, abaixamenta, ascantellamenta, amprenyamenta,...* És un sistema de derivació que està perdent vigència entre les generacions més jóvens.

4.5. La negació

4.5.1. La negació amb *pas* és poc emprada, només entre les generacions més grans i sempre per reforçar la negació: *això, io, no hu faré pas* (=de cap de les maneres).

4.5.2. En canvi, és molt vigent la doble negació, és a dir reforçar la negació amb la presència de l'adverbi *no* acompanyant un altre adverbi o pronom que ja indica negació: *Qui ha vengut? -—No dingú*; *Qué dius? -—No res*; *Qui ha guanyat? -—No cap*; *Quan hu faràs? -—No mai.*[128]

4.6. Els pronoms personals

4.6.1. *Io* és la primera persona del singular, *tu* la segona i *ell/ella* la tercera. Les persones primera i segona del plural són respectivament *nantres* (veg. 4.14.3.'altre') i *valtres*, i la tercera *ells/elles*.

4.6.2. El pronom personal de primera persona quan va precedit de preposició, és a dir quan fa d'objecte verbal, manté la forma *io:*[129] *això hu has fet per io, vet aquí perqué a io no em diu mai res, no sabràs res més de io, esta ceba é pa io, vés-te'n sense io, esta xica va contra io/en contra meua.*

4.6.2.1. La forma àtona de primera persona del plural és *mos*, possiblement per influència de la del singular *me:*[130] *mos vam fer un tip de riure*; i es manté sense elisions en posició enclítica després de vocal: *vam* [amaɣámos] *davall lo llit*; *de pressa*: [amáɣamos].

4.6.2.2. *Mos* combinat amb els pronoms *en/ne, la/les* i *el/els* perd, com en altres parlars occidentals,[131] la -s i fa *mo*: *mo'n tornem*, [némon] 'anem-mo'n/ anem-nos-en', [némone] 'anem-mo-ne/ anem-nos-en', *mo l'ha pagat, mo les*

[128] És tan forta aquesta tendència a la doble negació del parlar de Mequinensa que en una coneguda corranda comarcana és el tret que s'ementa per caracteritzar-lo: *A Massalcoreig ai, ai!/ a Seròs no tindràs fred,/ a la Granja ai, ai ta mare!/ i a Mequinensa no res!*

[129] També, si més no, a Fraga Galan (1973: 42), al Pallars Coll (1991: 25) i al balear Moll (1979: 155).

[130] Quintana (1987: 168), Massip (1989: 51), Moll (1991: 136).

[131] Massip (1989: 53), Coll (1991: 26), Navarro (1992: 33), Sistac (1993: 162).

mataran, mo'l creurem quan vingo la metgessa, no mo'ls creurem encà que hu júron.

4.6.3. La segona persona és *os* després de pausa o consonant i *us* després de vocal, llevat de la combinació del pronom en posició enclítica amb la segona persona del plural en què es redueix a -s:[132] *os voldria dir, molt content os dic; mateu's, pero no us feu mal; qué us passe?, amageu's bé.*

4.6.3.1. Trobem la forma *vo*, que analògicament com la primera persona ha perdut la -s, en combinació amb les pronoms *en/ne, la/les* i *el/els:*[133] *vo n'aneu o no vo n'aneu,* [néβon] 'aneu-vo'n/aneu-vos-en', [anéβone] 'aneu-vo-ne/ aneu-vos-en', *vo la pagaran bé, vo les diran totes, no vo'l cregueu, no vo'ls dixeu.*

4.6.3.2. La forma *vusté* -—que ha substituït el pronom personal de segona persona 'vós'— es fa servir acompanyada de les formes verbals de la segona persona del plural per dirigir-se a una sola persona:[134] *i a vusté, com os digüen?; dineu massa de pressa, vusté.*

4.6.3.3. També se senten les formes verbals de tercera persona del singular, amb desinència **-e** en el subjuntiu, quan qui parla vol manifestar una especial deferència o distanciament afectiu envers la persona amb la qual dialoga: *perdone, pero vusté m'ha dit que no en volie; dine molt de pressa, vusté; vingue ací!*

4.6.3.4. Si bé ara mateix tot el jovent tracta de *tu* els seus progenitors, fins encara no fa quaranta anys el tractament que rebien pares i avis era *vusté.* Encara és prou corrent, entre persones de 35/40 anys en amunt, tractar de *vusté* els pares i, evidentment si encara són vius, els avis.

4.6.4. L'article personal 'en/na' és obsolet en el parlar de Mequinensa, només el trobem fossilitzat en la toponímia: *la bassa Amplassa, la vall de Vallansoro.* S'usa l'article *lo/la* acompanyant els noms propis, però no té tanta vigència, ni de bon tros, com en altres regions de llengua catalana: *lo Pauet de ca Judicari, la Mundeta del Garrut,...*

4.6.4.1. *Oncle* i *tia* a més de designar parentiu s'usa, sovint acompanyat del nom, per anomenar qualsevol mequinensà/-ana de la generació, pel cap baix,

[132] Massip (1989: 52).

[133] Quintana (1987:168), Massip (1989: 53), Coll (1991: 26), Navarro (1992:33), Sistac (1993: 162).

[134] Quintana (1987: 168).

dels pares de qui empra aquesta forma de tractament. Fa, gairebé, d'article personal, però és una fórmula que es troba en clar retrocés: *l'oncle Moncada, la tia Silvèria,...* També es troben en regressió *oncle* i *tia* per designar parentiu, substituïts per *tiet* i *tieta*.

Com en el cas del tractament dels fills envers els pares, si bé el tractament actual que, en general, reben oncles i ties és el *de tu*, fins fa ben poc era *vusté*. Encara ara són tactats de *vusté* la majoria dels oncles i ties pels seus nebots majors de 20/25 anys.

4.6.5. Els pronoms febles predominen, com en bona part dels parlars occidentals[135] i en la llengua antigua, en les formes plenes: *me, te, se, ne, lo, los,...* Com amb l'article (veg. 4.1), els pronoms febles *me, te, se, ne* i *lo* es redueixen davant de qualsevol vocal i, també *los*, darrere: *me canso, te creu, se creu, se beuen; m'han ascrit, t'han asperat, l'han aubligat; no em canso, ta mare et creu, l'Asteve es creu; aspera't, cansa'm, cansa'l, cuina'ls; lo mataré, los asperem, no el cansaré, no els cansaré, ne comprem, tu en sas moltes de cançonetes, n'estic fart.*

4.6.5.1. El pronom feble de segona persona conserva la forma plena després de vocal quan acompanya un mot amb **t**-: *io te tinc molt carinyo, ara te toque a tu.* Altrament es redueix a **t**: *t'hai de dir que ara et comportes malament.* El de tercera persona conserva la forma plena quan acompanya un mot amb s-: *Maria se sabie totes les lleis, Maria es trobe malament.*

4.7. Els pronoms adverbials

4.7.1. Tant el pronom *ne* (*ne, 'n* i *n'*) com *hi* mantenen plena vigència en el parlar de Mequinensa: *mo n'ham d'anar, se'n ressent, no en tinc, ne tinc, te'n daré, dóna-me'n. No hi vindré, no hi crec; en sentir-hu te n'hi vas posar, de roig.*

4.7.2. *Hi* adverbial precedit dels pronoms *me, te, se* dóna lloc, com en diversos parlars occidentals,[136] a les combinacions *me-hi, te-hi, se-hi* i, amb menor vigència, *m'hi, t'hi, s'hi.* Aquestes últimes combinacions són les úniques que trobem en posició enclítica: *te hi veus en cor?, m'hi vec; s'hi veurà en cor?, se hi veurà; no t'hi vec en aquesta foto, mira-m'hi, sóc est; porta-m'hi, hauràs de portar-m'hi,* però són combinacions que tenen escassa vigència; són d'ús més general les combinacions proclítiques: *me hi/m'hi hauràs de portar* és més freqüent que *hauràs de portar-m'hi.*

[135]Quintana (1987: 167), Massip (1989: 51), Navarro (1992: 33).
[136]Galan (1973: 46), Massip (1989: 53), (Navarro (1992: 33).

4.7.3. Quan es combinen els dos pronoms adverbials presenten la forma *n'hi*: *a la cuina no ny'ha califacció, pero io n'hi posaré*. Combinació que coincideix formalment amb la de *ne* més *li* datiu que en aquest cas presenta la forma *hi*: *l'oncle vol sopar pero io no n'hi donaré*.

4.7.4. Si bé la combinació del pronom *li* més el pronom *en* és *n'hi*: *si les mançanes que té són bones n'hi compraré cinc quilos, n'hi han dixat sis quilos*; també se sent la forma [li], forma que probablement es dóna per la pèrdua de l'adverbi partitiu *en*: *si les prunes estan madures li compraré quatre quilos.*[137]

4.7.5. La combinació del pronom *los* més *en* és *ne'ls*: *si les cireres que tenen són bones ne'ls compraré mig quilo*. També se sent la forma *lis*, que com en el cas del singular apareix per pèrdua de l'adverbi *en*: *si les toronges que tenen són bones lis comparem tres quilos*.

4.8. El pronom neutre *ho*.

4.8.1. En el parlar de Mequinensa aquest pronom és sempre [u]:[138] [u] *faràs malbé*, [u] *hai patit molt*, [fésu] 'fes-ho', [sentíŭ] 'sentir-ho', [noéperdíŭ] 'no és per dir-ho', [konéĭʃeŭ] 'conéixer-ho'.

4.8.2. *Ho* precedit dels pronoms *me*, *te*, *se* dóna lloc, com en diversos parlars occidentals,[139] a les combinacions [meŭ] 'me-ho', [teŭ] 'te-ho', [seŭ] 'se-ho' i, amb menor vigència, [mu], [tu], [su]: *te hu hai dit*, *t'hu ha pagat*. La combinació [mu]/[tu]/[su] no la trobem mai en posició enclítica: *mira-te-hu bé*, *mira-se-hu*, *amaga-me-hu bé*.

4.9. Els pronoms d'acusatiu i datiu

4.9.1. Els pronoms de tercera persona que fan d'acusatiu són *lo/los* —que en general es redueixen a *l/ls* després de vocal—, *la/les* i *ho*: *l'ham de fer*, *lo duc penjat al coll*, *los vai amagar*, *estan fent-los anfadar*, *vai amag*[ál], *vai amag*[áls], *vol conèix*[el], *aquí els van fer caure*, *ia els anirem conèixen*t, *la vai amagar*, *vai amagar-la*, *adreça-la*, *les vai amagar*, *vai amagar-les*, *hu vai amagar*, *vai amag*[áu].

4.9.2. El pronom *la* només es redueix a *l* davant **a**-: *l'adreces*, *l'aurisco*, *l'han aspantat*, *la investigo*, *la odio*, *la unflo*... En canvi *lo* es redueix a *l* sempre en contacte amb vocal, tant en posició prevocàlica com en posició postvocàlica,

[137] La forma *li'n* només la trobem fossilitzada en alguna cançó: *Qué li'n darem al fillet de la mare?/Que li'n darem que li sapigue bo*? I en alguns verbs: *totes se li'n van, tant se li'n done.*

[138] També a Tortosa segons Massip (1989: 32, 52).

[139] Galan (1973: 46), Massip (1989: 53), (Navarro (1992: 33).

i *los* es redueix a *ls* després de vocal: *l'odio, l'investigo, l'unflo, l'adreço, l'aurises, vam vulguer amag*[ál]/*amag*[áls], *no volen qu*[els] *vegos.*

4.9.3. El pronom datiu de tercera persona és *li* per al singular i *los* —*ls* després de vocal— per al plural, tant per al masculí com per al femení: *fot-li, li vai traure la cadira, amaga-li la camisa, los hu amague, amaga'ls-hu.* També se sent, però amb menor vigència, la forma analògica *lis* per al plural, tant per al masculí com per al femení: *lis vai amagar les camises.*

4.9.4. *Li* quan es combina amb un altre pronom presenta la forma *hi*: *li ascric una carta/la hi ascric, li prenc lo pèl/la hi prenc* (veg. 4.10.1), *li cuso/cosisco els pantalons/los hi cuso/cosisco.*

4.10. Altres combinacions de pronoms

4.10.1. El pronom singular *la* s'empra, sense elisió, tant per al femení com per al masculí i el neutre quan fa d'acusatiu singular de tercera persona en combinació amb el pronom datiu *hi* (4.9.4):[140] *la hi cuso/cosisco,* (*lo calçotí a um pare* —veg. 4.11.4.2—); *cus-la-hi*; *la hi van fer* (*lo sopar al iaio*); *est d'aquí ia la hi van trobar*; *cus-la-hi* (*la mitja a ta mare*); *la hi prenen* (*lo pèl a la noia/al noi*); *si ia hu sas, dis-la-hi.*

4.10.1.1. També hi trobem, amb molta menor vigència i només en alguns pocs parlants, la forma *l'hi* [li] tant per al masculí com per al femení i el neutre: *l'hi cuso/cosisco* (*la mitja a la mare*), *ia l'hi dic io* (*això a tun pare*), *l'hi vam fer* (*lo sopar al iaio*).

4.10.2. Els plurals de l'acusatiu es mantenen sense alterar quan es combinen amb el pronom datiu *hi* (4.9.4): *cus-los-hi/ cosis-los-hi,* (*los pantalons a tun germà*), *los hi cuso*; *cus-les-hi/cosis-les-hi* (*les faldetes a la germana*), *les hi cuso/ cosisco.* El masculí plural de l'acusatiu presenta la forma *ls* després de vocal, tant si la forma verbal és aguda com si és plana: *lo que has de fer é* [taʎálzi] *d'una vegada #* [táʎalzi] *d'una vegada!*

4.10.3. Entre alguns parlants de les generacions més jóvens s'observa el castellanisme sintàctic d'emprar el pronom *se* amb valor de datiu, quan es combina amb l'acusatiu *la/les.* Així sentim entre alguns jóvens: *se la vai comprar*, i en menor freqüència *se les vai comprar*, mentre que les generacions més grans fan sempre: *la hi vai comprar, les hi vai comprar.* Amb les formes del masculí, si bé en alguna ocasió s'observa aquesta combinació castellana entre les generacions jóvens, és bastant menys freqüent: *se'l vai vendre, se'ls vai vendre.* En general se sent: *la hi vai vendre* (veg.4.10.1), *los hi vai vendre.*

[140]També en el parlar de Fraga, Galan (1973: 43-44).

4.10.4. Al costat de les combinacions de pronoms febles *se + me/ te* també se sent la combinació inversa:[141] *se m'ascolte/me s'ascolte, se te cure/te se cure, se me n'anfotien/me se n'anfotien, se te'l fotien/te se'l fotien.*

4.10.5. La resta de combinacions de pronoms no esmentades fins ara segueixen el model del català general amb les acostumades elisions en la primera i segona persona del plural, amb algun cas de vacil·lació en aquest últim pronom entre *vo* i *os* en les generacions jóvens: *me'l compro, te'l compres, se'l compre, mo'l comprem, vo'l compreu, se'l compren, compra-me'l, compra-te'l, compra-se'l, me la compro, te la compres, se la compre, mos la comprem, vo la compreu/os la compreu, se la compren, compra-me-la, compra-te-la, compra-se-la, me'ls compro,... me les compro,... compra-me'ls,... compra-me-les,...*

4.11. Els possessius

4.11.1. Els pronoms possessius tònics masculins són lo *meu, lo teu, lo seu* i en el plural *los meus, los teus, los seus* (veg. 3.1.1.4). Els femenins s'han refet a partir dels masculins i fan *la meua, la teua, la seua* i al plural *les meues, les teues, les seues.*

4.11.2. Les formes femenines gairebé sempre es realitzen amb la velar apentètica /g/ -[ɣ]- davant la wau: *la me*[ɣw]*a, la te*[ɣw]*a, la se*[ɣw]*a* i *les me*[ɣw]*es, les te*[ɣw]*es, les se*[ɣw]*es,* fet que també s'observa, si més no, en el ribagorçà,[142] en el parlar de Fraga[143] i en altres punts del català occidental.[144]

4.11.3. Per a més d'un posseïdor els pronoms són: *nostre/nostres, votre/ vostres, seu/seus* per al masculí i *nostra/nostres, vostra/ vostres, seua/seues* per al femení, també acompanyats per l'article.

4.11.3.1. Sovint els pronoms de tercera persona, en funció d'atribut, són substituïts pels pronoms *ell/ella, ells/elles* acompanyats de la preposició: *esta terra é seua/d'ell.*

4.11.3.2. *Llur/llurs* són possessius, com en bona part del domini lingüístic, del tot desconeguts en el parlar de Mequinensa.

4.11.4. Els pronoms possessius àtons, com en general en català, s'usen acompanyant noms de parentiu i només en singular —tret de la tercera persona

[141] Massip (1989: 53), Navarro (1992: 33).
[142] Haensch (1960: 102), Sistac (1993: 158).
[143] Galan (1973: 25 i 53).
[144] Recasens (1991: 246).

que encara se sent amb la forma *sos*, en especial acompanyant *pares*: *això hu han dit sos pares*. En el parlar de Mequinensa, com en altres parlars occidentals[145] les formes de masculí en lloc de **-o-** presenten **-u-**, així trobem *mun*, *tun*, *sun* i *ma*, *ta*, *sa*: *mun cosí*, *ta germana*, *sun padrí*, *sa iaia*.

4.11.4.1. En alguna ocasió, poquíssimes, els possessius àtons acompanyen un nom del lèxic general: *cada cosa a* [sun] *puesto*, i com en català en general: *en tota ma/ta/sa vida*.

4.11.4.2. El possessiu àton de primera persona masculí quan acompanya *pare* perd la **m-** i pren la forma *um*:[146] *um pare em va dir que no vinguessa*.

4.11.4.3. El possessiu àton de tercera persona, tant el femení com el masculí, quan acompanya un nom de parentiu amb complement de nom fa la funció de determinant i la preposició *de* es perd, en general. Així trobem: *sa mare Mariano*, *sa germana Míriam*, [sun] *sogre Gòdia*, per 'la mare de Mariano, la germana de Míriam, lo sogre de Gòdia'.

4.12. Els demostratius

Formes personals

	Masculí		Femení	
	Sing.	Pl.	Sing.	Pl.
1ª Per.	*est/aquest*	*estos/aquestos*	*esta/aquesta*	*estes/aquestes*
2ª Per.	*eix/aqueix*	*eixos/aqueixos*	*eixa/aqueixa*	*eixes/aqueixes*
3ª Per.	*aquell*	*aquells*	*aquella*	*aquelles*

	Neutre	Adverbis
1ª Per.	*açò/això*	*ací/aquí*
2ª Per.	*això*	*allí*
3ª Per.	*allò*	*allà*

4.12.1. Si bé a Mequinensa podem trobar el sistema clàssic de tres demostratius cal fer algunes matisacions. Així les formes personals de segona persona, *eix/aqueix*, gairebé han desaparegut, només tenen certa vigència entre les persones de més de cinquanta anys. El camp expressiu de les formes personals de segona persona l'ocupen les formes de primera persona *est/aquest*.

4.12.2. El neutre de primera persona *açò* és gairebé obsolet i té clares connotacions despectives ---com en el parlar de Fraga—[147] i només s'usa en

[145]Quintana (1976-1980: 15), Massip (1989: 54), Navarro (1992: 34).
[146]Esteve (1908-1909: 21); cf. també *DCVB*.
[147]Galan (1973: 56).

frases interrogatives o exclamatives: *pero, qué é açò*? El camp expressiu del neutre de primera persona l'ocupa el de segona persona *això*.

4.12.3. L'adverbi de màxima proximitat *ací* és gairebé obsolet, el seu camp expressiu l'ocupa *aquí*. *Ací* és una forma que només empren, com en la veïna ciutat de Fraga,[148] alguns parlants en frases imperatives: *vine ací!* Sembla que no fa gaires anys era més usual.[149]

4.12.4. El polimorfisme en les formes personals de primera i segona persona, amb o sense aglutinació de la partícula de reforçament *aqu-*, no respon a cap casuística que sapiguem veure, són formes que poden alternar, i de fet alternen, en un mateix parlant i en un mateix context.

4.12.5. *Est* davant de consonant perd la -t:[150] *est home/es gos, es xiquet*.

4.13. Els interrogatius

4.13.1. L'interrogatiu que pregunta per la identitat de les coses és *quin/quina* en el singular, alternant amb *qué*, però amb menor vigència: *quin conyac prens*?, *quina cervesa vols*?, *qué vi vols*? En el plural és *quins/quines*: *per quins carrers/quines places hi vas?*

4.13.2. L'interrogatiu que pregunta per la identitat de les persones és *qui/quina, quins/quines*: *a qui asperes?, a quina mires, quins hòmens/quines dones mires*?

4.13.3. Els interrogatius que pregunten per la quantitat o pel nombre són, com en català general, *quant, quanta, quants* i *quantes*: *quant raïm vols*?, *quants dits tens*?, *quanta carn voleu*?, *quantes preguntes faràs*?

4.14. Els indefinits

4.14.1. *Ningú* alterna amb *dingú* i, amb menor freqüència, *dengú*.

4.14.2. *Tothom* es fa servir al costat de *to*(t) *lo món*: *tothom diu lo mateix*: *a l'istiu, tot lo món viu*.

[148] Galan (1973: 73).

[149] L'escriptor i historiador Edmon Vallès (Mequinensa 1920-Barcelona 1980) a la nota del traductor que posà al final de la seva versió catalana de *Crist s'ha aturat a Èboli* (Barcelona, 1964, 2a. edició, 1986) declarava que «el meu origen ribercnc s'evidencia només en la utilització de l'adverbi «ací» que enyoro en el català parlat a Barcelona...», QUINTANA, Artur, «La literatura catalana a l'Aragó», *Marges*, 30 (gener del 1984), p. 124.

[150] Galan (1973: 55), Massip (1989: 55).

4.14.3. *Altre/altra* presenta la forma assimilada *antre/antra* després de *un* i *algú/alguna*:[151] *l'altre carrer/un antre carrer, una antra cosa, ia tornaré algun antre camí, vols alguna antra cosa/l'altra cosa.*

4.15. Els numerals

4.15.1. Els numerals segueixen el paradigma general amb algunes excepcions: *zero* és pronunciat amb el so espanyol [θ] [θéro]; *dos* s'usa tant per al masculí com per al femení i es realitza amb *o* oberta [dɔs]; els números 17, 18, 19, 40 i 60 fan a Mequinensa [desét], [deβúĭt], [denóu],[152] [koránta] i [sisánta].[153]

4.15.2. La conjunció *i* sempre separa, com en el parlar de Fraga,[154] les desenes de les unitats: *vint-i-quatre, trenta-i-cinc, cinquanta-i-tres, vuitanta-i-nou,...*

4.15.3. 'Milió' és el castellanisme *milló/millons.*

4.15.4. Els ordinals són *primer/a, segundo/a* (però *cosí-prim* i *cosí-segon*), *tercer/a, quart/a, quint/a.* En especial a partir de *quint* els parlants mequinensans recorren a la parafrasi *lo que/lo qui fa,...* per construir els ordinals: *lo qui fa vuit, la que fa catorze,...* O directament *lo sis, l'onze,...* També se senten les formes castellanes *lo sétimo, l'octavo,...*

4.16. Adverbis

4.16.1. L'adverbi per indicar petita porció d'alguna cosa i 'gens' és *mica.* Coexisteix, però amb molta menor vigència, amb *gota*: *no li tinc mica d'anveja, no tinc mica aigua, no tinc gota de son, no tinc miqueta de gana.*

4.16.2. Els adverbis per indicar gran quantitat i en gran nombre són *amanta* i *un munt de*: *ny'ha un munt de carbó, fa amanta calor.*

4.16.3. *Apoquetet* i *aspaciet* tenen el significat de fer alguna cosa pausadament, o dir alguna cosa en veu baixa i pausadament: *minges massa aspaciet, dis-hu més apoquetet.*

4.16.4. *Entreixes* amb el significat de 'mentrestant' —que és la forma més usual a Mequinensa— se sent entre la gent gran: *mentrestant faré el sopar/ entreixes faré el sopar.*'Mentre' és *mentres.* També s'usa, en especial entre els

[151] Observat també en el parlar de Fraga Galan (1973: 24), al Baix Matarranta Quintana (1987: 170) i a la Terra Alta Navarro (1992: 35).
[152] Galan (1973: 37), Massip (1989: 48), Navarro (1992: 35).
[153] Galan (1973: 37).
[154] *Ibidem.*

parlants més grans *mistan*t: *mistan*t *tu sopes i ol'ascriuré, mistan*t *ny'hasgo rucs faran aubardes, mentres cridos no hu faré.*

4.16.5. *Ara* és l'adverbi que indica temps present i el castellanisme *después* és el que indica temps posterior. *Adés*, que té plena vigència, en especial entre les generacions més grans, és l'adverbi que indica temps passat molt pròxim al present. L'adverbi de temps amb significació d'anterioritat és *antes*, mai 'abans': *ia t'hu/te hu hai dit adés i te hu/t'hu repetisco ara: fenya feta no fa astorb.*

4.16.6. El dia anterior al d'*avui* és *ahir* i el posterior és *demà*. Dos dies abans al d'*avui* i dos de posteriors són, respectivament, els clàssics *despús-ahir* i *despús-demà*.

Anit sempre és la nit passada, la nit anterior a la passada és *despús-anit* i dues nits anteriors a la passada és *despús-anit, no; l'altra.* El dia que segueix immediatament aquell de què hom parla és *l'undemà.*

Dellà només apareix fossilitzat en el topònim *Dellà-Segre* i entre la gent gran: *dellà la barca* 'a l'altre costat del riu', *dellà el pon*t.

4.16.7. Per indicar al cap de poc temps i d'aquí a poc temps s'usa l'adverbi *pronte* i, secundàriament, *alego/lego*: *alego obrarem al mas*; *lego hu diu*s, *pero pronte se sabrà.*

4.16.8. Per indicar d'aquesta manera s'empra *així* alternant amb *aixina*, *aixines*: *no hu fajos aixines, fes-hu així*; *aixina s'ha de fe*r.

4.16.9. *Casi* alterna amb *gairebé*: *casi caic, sort que m'has agarrat perqué gairebé no s'hi veu.*

4.16.10. *Agon*, i secundàriament *a un*, és l'adverbi de lloc:[155] *agon estan les bledes*?, *a un vas*?, *d'agon menos te penses salte la llebre.*

4.16.11. 'Dintre' és sempre *dins* i, com en el cas de *prop*, *llun* 'lluny' i *sovin*t, no s'usa mai sense la preposició *a*: *antes vivies més a propet nostre que d'ell i per això mos visitaves més a sovin*t, *ara vius més a llun*; *fica les cireres a dins la cistella.*

4.16.12. 'Menys' i 'enlloc' són sempre els castellanismes *menos* i *a cap puesto*: *al menos podries ascriure'm, a cap puesto trobaràs millor amic.*

4.16.13. *A ascassa penes* s'usa amb el sentit de 'a penes' però només té vigència entre les generacions més grans: *a ascassa penes han quedat un parell de cases al poble vell.*

[155] La forma *agon* també és vigent a la Llitera, segons Massip (1989: 46), a Tortosa i, segons Galan (1973: 73), a Fraga.

4.16.14.L'adverbi que indica aquell moment i en aquest cas és *llavons/allavons/allavontes*.

4.16.15. *Encà*, i secundàriament *ancà*, alterna amb *encara/ancara*: *encara que no vingos, soparem*; *encà no has ancés lo foc*?. *Encà/ancà* apareixen en dicció ràpida.

4.16.16. *Gaire* presenta, com en el parlar de Fraga,[156] flexió de gènere i nombre: *no é gaire ric, no té gaires amics, no tinc gaira gana, no sé gaires coses*.

4.16.17. *Prou* té, com al Segrià[157] i a Fraga,[158] flexió de gènere i nombre: *no en sé prou, ia tinc prous mals de cap, no tinc prouta gana, m'ha amagat proutes coses pa qué ara me'l crega*.

4.16.18. D*avall* indica lloc superior i *damun*t lloc inferior: *amaga't davall lo llit, astira'l damun*t *la mesa*. 'Sota' i 'sobre' són desconeguts.

4.16.19. 'Fins' és el castellanisme *hasta*, i secundàriament *hasda*: *hasta que no cridos no hu farà, hasda aquí* [azðakí], *hasda ara* [azðára].

4.16.20. La locució adverbial *a pressa* alterna, amb menor vigència, amb la locució *de pressa*: *No aixirà bé, hu has fet a pressa i corren*ts; *de pressa, corre!*

4.17. Preposicions

4.17.1. La preposició *a* introdueix, en general, d'acord amb el sistema espanyol, el complement directe: *aguardem als de Torren*t. Aquesta preposició acompanya sempre una sèrie d'adverbis (veg. 4.16.11) fins al punt que es pot pensar que en forma part.

4.17.2. Les preposicions *en* i *amb* es confonen, com en el català del País Valencià[159] i en diversos parlars del català nord-occidental[160] en la forma *en*: *com vols les aulives, en u sense pinyol*? Trobem un cas de *amb* fossilitzat en la paraula *carambou* < coc-amb-ou.

4.17.3. Per indicar 'direcció a', 'devers', a Mequinensa es fa servir *cara* i, sobretot, *enta*: *enta agon vas, entamun*t *u entavall?; vai cara al riu*. Només trobem *cap* en alguna locució adverbial: *vindré cap al tard*.

[156]Galan (1973: 39).
[157]Badia (1951: 327; 1979: 59-63), Veny (1982: 136).
[158]Galan (1973: 39-40).
[159]Veny (1982: 165).
[160]Heim i Quintana (1984: 25), Navarro (1992: 36).

4.17.4. La preposició *per* manté, en general, la **-r**: *hu ha fet per tu, hu digüen per Faió.* Però *per* no només perd la **-r** en combinació amb l'article masculí *lo/los* (veg.4.1.) sinótambé, en dicció ràpida, com en altres parlars nord-occidentals,[161] davant l'article femení *la/les* i el neutre *lo*: *caminàvem per les hortes, de maitinada corríem per la glera, sintisco asco per lo teu.*

4.17.5. La preposició 'per a' és sempre *pa*. Es contrau amb l'article masculí *lo/los*, davant d'infinitiu amb *a-* i els demostratius *aquí* i *allí/allà*: *la madrilla é pa io i el barb pa tu, un bocí pals gossos i l'altre pal furó, p'ancendre la palla no cal gaire foc, això é p'aquí i allò p'allà.*

4.17.6. La preposició *de* elideix la vocal davant **a-**, **e-** i **o-**, però es manté sense elisió, en general, davant **u-** i **i-**: *una barra d'a quart, d'aquesta no en vui, samarretes d'astiu i de hivern, de una cosa u d'una altra ham de morir, pantalons d'home i faldetes de dona.*

La pèrdua de la preposició *de* és general quan fa d'enllaç entre un nom comú i un topònim: *la plana el Safareig, lo carrer l'Amargura, lo carrer Casino, la serra Aubera.* Quan fa d'enllaç entre un nom acabat en vocal i el seu complement sovint cau:[162] *dóna'm un vaso aigua/un bocí pa.*

4.17.7. La preposició 'segons' es pronuncia *seguns*.

4.17.8. *A l'andret* s'usa preposicionalment amb el sentit de 'davant per davant', 'enfront': *se van aturar just a l'andret de ca la vila.*

4.18. Conjuncions

4.18.1. La conjunció amb la qual s'expressa la conclusió o la conseqüència és *pos*. 'Doncs' és obsolet fins al punt que entre els parlants mequinensans se sent com un del trets més característics del «català» (=català oriental). 'Però' és [pćro].

4.18.2. La conjunció adversativa *o* a Mequinensa fa *u*, tret que vaja seguida per mot amb **u** o **o** en síl·laba inicial, llavors fa *o*: *u ella o io, u dit o ungla, o poc u massa, u riure o plorar, o truques tu o truco io, una cosa u altra* [unakɔ́zuáltra] *hai de fer.*

4.18.3. La conjunció adversativa *su* —també coneguda al Pallars, el Segrià, les Garrigues i la Terra Alta—[163] és usada en el parlar de Mequinensa amb el sentit de 'sinó', 'més que': *no ny'havie su cinc, no estave su l'amo, no fa su nosa.*

[161] Veny (1982: 134).
[162] Barnils (1916: 35).
[163] Veny (1982: 135), Quintana (1987: 171), Navarro (1992: 39).

4.19. La flexió verbal

4.19.1. Verbs regulars. El present d'indicatiu

	-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
io	cant-*o*	perd-*o*	dorm-*o*	serv-*isco*
tu	cant-*es*	perd-*s*	dorm-*s*	serv-*isses*
ell/ella	cant-*e*	perd	dorm	serv-*ís*
nantres	cant-*em*	perd-*em*	dorm-*im*	serv-*im*
valtres	cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
ells/elles	cant-*en*	perd-*en*	dorm-*en*	serv-*issen*

4.19.1.1. Les formes en **-am**, **-au** de les persones 4a. i 5a., pròpies de la llengua clàssica, dels verbs en **-ar**, ben vigents en baleàric[164] i que encara se senten en les comarques veïnes del Matarranya[165] i la Terra Alta[166] i en altres punts del català occidental,[167] a Mequinensa són obsoletes des de fa temps,[168] tret d'alguna cançó infantil o d'alguna frase feta.[169]

4.19.1.2. Com en català nord-occidental general[170] és sistemàtica la desinència **-e** en la tercera persona del singular del present d'indicatiu en els verbs en **-ar**, desinència que també trobem en l'imperfet d'indicatiu i en el condicional de tots els verbs.

4.19.1.3. El present de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*a*	perd-*a*	dorm-*a*	serv-*isca*
cant-*os*	perd-*os*	dorm-*os*	serv-*iscos*
cant-*o*	perd-*o*	dorm-*o*	serv-*isco*
cant-em/-éssem	perd-*em/-éssem*	dorm-*im/-éssem*	serv-*im/-éssem*
cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
càn*t*-*on*	pèrd-*on*	dòrm-*on*	serv-*íscon*

[164] Veny (1982: 91).
[165] Quintana (1987: 172).
[166] Massip (1989: 57), Navarro (1992: 39).
[167] Massip (1989: 57), Recasens (1991: 102), Sistac (1993: 39, 60).
[168] Griera (1920: 54-58).
[169] *Est é el pare/est é la mare/es fa sopes/es se les minge totes/i es fa: marramiu, marramiau/que a mi no me'n dixau. Passau, passau, que m'assustau* (del conte *La rateta que agranave l'ascaleta*).
[170] Veny (1982: 133), Recasens (1991: 98-99), Navarro (1992: 39).

4.19.1.3.1. Les formes en **o** en el present de subjuntiu són les generals en tots els verbs,[171] com en una estreta franja que va d'Andorra a Alcalà de Xivert.[172] Només trobem formes amb **e** en casos molt concrets (veg. 4.6.3.3).

4.19.1.3.2. Al costat de les formes **-em** i **-eu**, per a la primera i segona persona del plural dels verbs en **-ar** i **-er/re**, i les formes **-im** i **-iu**, per a les mateixes persones del verbs en **-ir**, també trobem, però amb menor vigència, formes amb **-éssem/-ésseu** i **-íssem/-ísseu**, formes influïdes analògicament per les formes de l'imperfet de subjuntiu, que, d'altra banda, també caracteritzen el parlar tortosí.[173]

4.19.1.4. El participi passat

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*at*	perd-*ut*	dorm-*it*	serv-*it*
cant-*ada*	perd-*uda*	dorm-*ida*	serv-*ida*
cant-*ats*	perd-*uts*	dorm-*its*	serv-*its*
cant-*ades*	cant-*ades*	dorm-*ides*	serv-*ides*

4.19.1.4.1. El participi passat es manté invariable, sense concordar en gènere i nombre, amb el complement directe del verb quan aquest és un pronom feble de tercera persona: *ia l'hai ascrit, la carta*; *eixos d'aquí ia els hai vist.*

4.19.1.5. L'imperatiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*a*	perd	dorm	serv-*ís*
cant-*o*	perd-*o*	dorm-*o*	serv-*isco*
cant-*em*	perd-*em*	dorm-*im*	serv-*im*
cant-*eu*	perd-*eu*	dorm-*iu*	serv-*iu*
càn*t*-*on*	pèrd-*on*	dòrm-*on*	serv-*íscon*

4.19.1.5.1. En les oracions negatives, com en català general, s'empra en la 2a. persona la forma del present de subjuntiu: *sobretot no cantos, no hu perdos, no dormos, no hu serviscos.*

[171] Griera (1920: 55).

[172] Gili (1932: 242), Allières (1963-1968: 256), Gulsoy (1975: 33-34), Veny (1982: 133), Quintana (1987: 173), Coll (1991: 26), Navarro (1992: 40).

[173] Veny (1982: 148), Quintana (1987: 173), Massip (1989: 58-59), Navarro (1992: 41).

4.19.1.6. L'imperfet d'indicatiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*ava*	perd-*ia*	dorm-*ia*	serv-*ia*
cant-*aes*/-*aves*	perd-*ies*	dorm-*ies*	serv-*ies*
cant-*ae*/-*ave*	perd-*ie*	dorm-*ie*	serv-*ie*
cant-*àem*/-*àvem*	perd-*íem*	dorm-*íem*	serv-*íem*
cant-*àeu*/-*àveu*	perd-*íeu*	dorm-*íeu*	serv-*íeu*
cant-*aen*/-*aven*	perd-*ien*	dorm-*ien*	serv-*ien*

4.19.1.6.1. La primera persona i la tercera del singular de tots els verbs, com en bona part del català nord-occidental,[174] presenten formes diferents en la desinència, **-a** per a la primera persona i **-e** per a la tercera, cosa que evita el sincretisme de formes i l'ambigüitat que de vegades es dóna en altres parlars quan aquestes formes verbals són utilitzades sense pronoms en situacions favorables a l'ambigüitat.

4.19.1.6.2. La **-v-** [β] intervocàlica de la desinència de l'imperfet d'indicatiu dels verbs en **-ar** no es pronuncia gairebé mai en totes les persones, tret de la primera del singular que la manté sempre per evitar el sincretisme amb la tercera persona del singular. La dicció ràpida afavoreix les formes sense **-v-** [β]. Es tracta d'un tret compartit amb els parlars veïns del curs mitjà i baix de la conca del Segre, de les comarques de la Terra Alta i el Matarranya i en diferents punts del nord i sud del País Valencià.[175]

4.19.1.6.3. El verb *témer*, gairebé obsolet en el parlar de Mequinensa substituït per *tindre por*, presenta, en els pocs parlants que l'empren, **-v-** [β] en la primera persona del singular de l'imperfet d'indicatiu: *io temiva, tu temies, ell temie,...*

4.19.1.7. L'imperfet de subjuntiu

-ar	-er/-re	-ir	Incoatiu
cant-*essa*/-*és*	perd-*essa*/-*és*	dorm-*issa*/-*ís*	serv-*issa*/-*ís*
cant-*esses*	perd-*esses*	dorm-*isses*	serv-*isses*
cant-*és*	perd-*és*	dorm-*ís*	serv-*ís*
cant-*éssem*	perd-*éssem*	dorm-*íssem*	serv-*íssem*
cant-*ésseu*	perd-*ésseu*	dorm-*ísseu*	serv-*ísseu*
cant-*essen*	perd-*essen*	dorm-*issen*	serv-*issen*

[174] Gili (1932: 241-242), Badia (1951: 346), Veny (1982: 133).

[175] Barnils (1916: 31), Badia (1951: 186-187, 350), Martí (1970: 58, 76), Galan (1973: 26), Veny (1982: 134), Quintana (1987: 174), Recasens (1991: 201), Navarro (1992: 39).

4.19.1.7.1. La desidència verbal de l'imperfet de subjuntiu és la general del català nord-occidental, tret de la primera persona del singular on trobem la forma **-és** en els verbs de les conjugacions **-ar** i **-er/-re**, i **-ís** en els verbs en **-ir** i incoatius, formes més esteses en el català general, al costat de les formes **-essa** i **-issa** molt més general en el parlar de Mequinensa i en nombrosos punts del català nord-occidental.[176] Aquestes formes **-essa/-issa** fan que no hi haja sincretisme entre la primera i la tercera persona del singular.

4.19.1.8. El perfet perifràstic és el general de tots els verbs: *vai*, *vas*, *va*, *vam*, *vau*, *van* + infinitiu. Les úniques formes procedents del perfet simple que encara trobem són *hagué* (veg. 4.19.2.7.) i *degué* en la perífrasi amb infinitiu, però acompanyades sempre de les formes d'*anar* i mantenint-se invariables com si fossen els infinitius: *vai hagué de córrer*, *vas degué de beure molt anit*,... Els infinitius són *haguer/haure* (veg. 4.19.2.7.3) i *deure*: *li vai quedar a deure molts quartos*.

4.19.1.9. El futur coincideix del tot amb els paradigmes de la llengua general.

4.19.1.10. El condicional coincideix gairebé del tot amb els paradigmes del català més general. Només que, com en els imperfets, el parlar de Mequinensa distingeix entre la primera, terminació amb **-a**, i la tercera, terminació amb **-e**, persona del singular.

4.19.1.11. La **-r** dels infinitius acabats en síl·laba tònica no es pronuncia mai en el parlar de Mequinensa, com tampoc—com en el català general— els acabats en síl·laba àtona, ni quan es combina aquesta forma verbal amb pronoms enclítics: 'hem de cremar-los, heu d'estimar-vos, sentir-ho, estar-hi' fan, en el parlar de Mequinensa: [ámdekremáls], [áŭðastimáŭs], [sentíŭ], [astáĭ], *hau de* [konéĭʃels], *hau de* [rekonéĭʃeŭ].

4.19.1.12. Tampoc es pronuncia la **-t** dels gerundis quan es combina amb els pronoms enclítics: *Acabarem* [fénu] 'fent-ho', *acabaràs* [anáni] 'anant-hi'.

4.19.2. Verbs irregulars

4.19.2.1. El verb *ser* presenta algunes variacions sobre el paradigma del català general.

[176] Veny (1982: 133), Quintana (1987: 174-175), Coll (1991: 26), Navarro (1992: 41).

Ind.Pres.	Subj.Pres.	Futur	Condic.	Subj.Imp.	Imperatiu
sóc	*siga*	*siré*	*siria*	*fossa/fos*	
es	*sigos*	*siràs*	*sirie*	*fosses*	*sigos*
él/és	*sigo*	*sirà*	*sirie*	*fos*	*sigo*
som	*siguem*	*sirem*	*siríem*	*fóssem*	*siguem*
sou	*sigueu*	*sireu*	*siríeu*	*fósseu*	*sigueu*
són	*sígon*	*siran*	*sirien*	*fossen*	*sígon*

4.19.2.1.1. La tercera persona de l'indicatiu present presenta gairebé sempre la forma *é*. Només quan va seguida de la preposició *en* (=amb) i, en especial, després de pausa, presenta la forma *és*: *és qué sempre m'has de portar la contrària?*, *és en tu que em vui casar*. La segona és, sempre, *es*.[177]

4.19.2.1.2. En el futur i el condicional del verb *ser* la iod ha tancat en **-i-** la **-e-** del radical a les formes rizotòniques.

4.19.2.1.3. El participi és *sét* i el gerundí *siguent*.

4.19.2.1.4. En l'accepció de 'trobar-se, estar actualment (en un lloc, en una substància, etc.)' el verb *ser* té, en el parlar de Mequinensa, escassa vigència, substituït per *estar*. Només l'empren, i no gaire, alguns membres de les generacions més grans, així el *no hi són* ocasional de les generacions més grans és el *no hi estan* en les generacions més jóvens.

4.19.2.2. Els infinitius dels verbs 'voler, valer, poder, tenir, venir' presenten les formes analògiques *vulguer*, *valdre*, *puguer*, *tindre* i *vindre*. Els gerundis analògics d'aquests verbs són: *vulguent*, *valguent*, *puguent*, *tinguent* i *vinguent*.

4.19.2.3. Els participis de *tindre*, *vindre* i *nàixer*, i derivats, són *tengut*, *vengut* i *naixcut*.

4.19.2.4. L'imperatiu de *tindre* és *ti*[178]*/tingos*: *ti, això é pa tu*; *tingos una mica de pacència*. La primera persona del singular de l'indicatiu present de *vulguer* és *io vui*,[179] segurament per analogia amb les formes *io fai* i *io vai*, i possiblement també per desfer el sincretisme amb la tercera persona del verb *bollir*: *bull*.

4.19.2.5. Els imperfets de diversos verbs de la segona conjugació terminats en **-re** i els dels verbs *fer* i *dir*, són febles, és a dir que mantenen, com en valencià,

[177]Griera (1920: 57), Casanova (1986: 467-468), Quintana (1987: 176).
[178]Cf. *DCVB*.
[179]Griera (1920: 57), Coromines (1935: 48).

tortosí i en altres punts de català occidental,[180] l'accentuació etimològica de la llengua clàssica.

caure: *caïa, caïes, caïe, caíem, caíeu, caïen.*
creure: *creïa, creïes, creïe, creíem, creíeu, creïen.*
dir: *dia, dies, die, díem, díeu, dien.*
fer: *fia, fies, fie, fíem, fíeu, fien.*
raure: *raïa, raïes, raïe, raíem, raíeu, raïen.*
riure: *anria, anries, anrie, anríem, anríeu, anrien.*
traure: *traïa, traïes, traïe, traíem, traíeu, traïen.*
veure: *via, vies, vie, víem, víeu, vien.*

4.19.2.5.1. L'únic imperfet fort, amb canvi d'accentuació, que se sent són les formes del verb *dur*: [dúja], *duies, duie, duiem, duieu, duien.*

4.19.2.5.2. Els anteriors verbs, tret de *fer*, *caure* i *dur* tenen **g**-[γ]- antihiàtica en la primera i segona persona del plural del present d'indicatiu, i en el gerundi: *creguem, cregueu, creguen*t,...; *diguem, digueu, diguen*t,...; *traguem, tragueu, traguen*t,...

4.19.2.5.3. El verb *caure* no té **-g-** antihiàtica per evitar el sincretisme amb les formes del verb *cagar*: *caguem, cagueu* i *cagan*t. I així fa *caem, caeu* i *caen*t.

4.19.2.5.4. Aquests verbs que tenen **-g-** antihiàtica i la resta acabats en **-ure** tenen epèntesi analògica en la tercera persona del plural del present d'indicatiu:[181] *cagüen, cregüen, digüen, anrigüen, ragüen, tragüen, vegüen, mogüen, ascrigüen, plogüen, begüen, degüen, vigüen,...*

4.19.2.5.5. L'imperatiu de *dir* és *dis/digos*: *dis-los la veritat, digos: vindràs o no vindràs?*

4.19.2.5.6. El participi del verb *riure* és *anrís*.

4.19.2.6. Els verbs, del català general, acabats en **-oure** que tenen **-v-** [β]en la primera i segona persona del plural del present d'indicatiu i en el gerundi presenten, entre els parlants jóvens mequinensans, **-g-** per analogia amb les desinències del present de subjuntiu que tenen formes amb **-g-**. Així trobem: *moguem, mogueu, moguen*t; *ploguen*t,... mentre la gent gran fa *movem, moveu, moven*t, *plovent*.

4.19.2.7. L'infinitiu del verb 'haver' és *haguer* (llevat de 4.19.2.7.2/3 i 6), forma verbal que només trobem en el perfet perifràstic i que, possiblement, té

[180] Quintana (1987: 175), Navarro (1992:39).
[181] Recasens (1991: 246).

l'origen en el perfet simple, avui obsolet en el parlar de Mequinensa. El participi és *hagut* i el gerundi és l'analògic *haguent*.

Ind. Present	Ind. Imperfet	Sub. Present	Sub. Imperfet
hai	*havia*	*hasga*	*haguessa/-és*
has	*havies*	*hasgos*	*haguesses*
ha	*havie*	*hasgo*	*hagués*
ham/hem	*havíem*	*haguem*	*haguéssem*
hau	*havíeu*	*hagueu*	*haguésseu*
han	*havien*	*hàsgon*	*haguessen*

4.19.2.7.1. La primera personal del plural del present d'indicatiu és, en general, *ham* però si va seguida de consonant labial, per desfer el sincretisme amb la tercera del plural, presenta la forma *hem*: *no hem* [em] *vist res* (*# no han* [am] *vist res*), *hem ficat, hem posat,...*, però *nantres ham cregut, ham dit,...*

4.19.2.7.2. El verb 'haver' en funció impersonal demana la presència dels pronoms adverbials *ne* + *hi*. Aquests pronoms es combinen en un únic fonema [ɲ] que s'amalgama amb la **a**- inicial del verb i s'ha perdut la conciència de composició d'aquesta forma:[182] *ny'havie massa gent, davall d'aqueixes barses ny'ha un conill, n'ha ny'hagut, va ny'haure/va ny'haguer que s'hu/se hu van creure.*

4.19.2.7.3. En l'infinitiu del verb *haguer* en funció impersonal se sent sovint la forma *haure*:[183] *deu de ny'haure una dotzena de paletes al poble, va ny'haure/ ny'haguer moltes trifurques.*

4.19.2.7.4. La primera, segona i tercera persona del singular i la tercera del plural del present de subjuntiu del verb *haguer* alternen, segons els parlants, les formes amb velar sorda -**k**- amb la corresponent sonora -**g**-: *ny'hasco/ny'hasgo, hasga/hasca,...*

4.19.2.7.5. Al subjuntiu present del verb *haguer* també trobem l'alternança *haguem/haguéssem* i *hagueu/haguésseu* que ja hem descrit en 4.19.1.3.

4.19.2.7.6. El verb *haure* amb significat de 'tenir' es conserva només ritualitzat en alguns refranys: *afortunat/-da aquell/-a que et voldrà i no et podrà haure, quan la rabosa no les pot haure diu que són verdes.*

[182] Tret prou corrent en el català occidental: Gili (1932: 242), Coromines (1935: 62), Galan (1973: 19 i 45), Quintana (1987: 176), Massip (1989: 44), Recasens (1991: 257).
[183] Galan (1973: 19), Recasens (1991: 257).

4.19.2.7.7. La perífrasi d'obligació *haver de...* alterna amb la perífrasi castellana *tindre que...*: *hu ham de fer/hu tenim que fer.*

4.19.2.7.8. El pretèrit imperfet perd la **ha-** inicial en algun cas: *van dir que si es vie* (=s'havia) *mort.* Aquest fenomen d'efèresi també s'observa en el verb *anar*, sobretot en frases imperatives:[184] *ne-mo'n* (=anem-nos-en), *nem-hi* (=anem-hi), *que lego vindran.* En la segona persona singular de l'imperatiu del verb *fotre* la **-t** no es pronuncia quan es combina amb un pronom: [fóli] 'fot-li' *garrotada.*

4.19.2.8. El verb *fer* té el participi *fet*, el gerundi *fent* i l'imperatiu *fes.* La primera persona de l'indicatiu present és *fai.* El sujuntiu present és *faja, fajos, fajo, fem/fessem, feu/ fésseu, fàjon* i l'imperfet de subjuntiu és *fessa/fes, fesses, fes, féssem, fésseu, fessen.* La resta de formes del verb *fer* segueix el paradigma del català nord-occidental general tret de l'imperfet d'indicatiu (veg. 4.19.2.5).

4.19.2.9. Al verb *sentir* la iod ha tancat en **-i-** la **-e-** del radical en les formes rizotòniques i així se sent: *sinto, sints, sint, sentim, sentiu, sinten.*

4.19.2.10. Hi ha la tendència, molt forta, entre els parlants de Mequinensa i els d'altres parlars occidentals,[185] en especial els més jóvens, a presentar amb l'increment **-isc-**, propi dels verbs incoatius, verbs que en català general no presenten, ara per ara, aquest increment. Així trobem que formes com *sinto, dormo, ixco* esdevenen sovint *sentisco/sintisco, dormisco, aixisco.*

4.19.2.11. Si bé en general el verb *mentir* presenta l'increment propi dels verbs incoatius, encara hi ha parlants que el fan sense aquest increment: *minto, mints més que els diaris.* Però la majoria de parlants fan *mentisco/mintisco, mentisses/ mintisses, mentís, mentim,...*

4.19.2.12. El present de subjuntiu del verb *morir* presenta dues formes: una sense l'increment **-isc-**, entre la gent gran, i una altra amb aquest increment entre els mequinesans més jóvens.

múria	*morisca*
múrios	*moriscos*
múrio	*morisco*
morim	*morim*
moriu	*moriu*
múrion	*moríscon*

[184] Massip (1989: 45), Recasens (1991: 120-121).
[185] Galan (1973: 70-71), Rafel (1981: 99 i 101), Coll (1991: 27), Navarro (1992: 42).

4.19.2.13. Els verbs *cabre* i *saber* presenten algunes variacions en el seu paradigma verbal que els diferencia del català general, en concret en el present i en l'imperfet de subjuntiu que fan:

cabre		*saber*	
Present	Imperfet	Present	Imperfet
càbia	*cabiés/cabiessa*	*sàbia*	*sabiés/sabiessa*
càbios	*cabiesses*	*sàbios*	*sabiesses*
càbio	*cabiés*	*sàbio*	*sabiés*
cabem	*cabiéssem*	*sabem*	*sabiéssem*
cabeu	*cabiésseu*	*sabeu*	*sabiésseu*
càbion	*cabiessen*	*sàbion*	*sabiessen*

4.19.2.13.1. Aquestes formes amb **-b-** alternen, amb menor vigència, amb formes que presenten l'oclusiva sorda corresponent **-p-** en la primera, segona i tercera persona del singular i en la tercera del plural del present i en tot el paradigma de l'imperfet: *càbia/càpia*, *sàbios/sàpios*, *sabiesses/sapiesses*...

4.19.2.13.2. La segona persona del present d'indicatiu del verb *saber* es *sas* i la primera del singular del present d'indicatiu del verb *cabre* és *càbio/càpio*.

4.19.2.14. El verb *aurir* 'obrir' presenta, en el parlar de Mequinensa, l'increment **-isc-**, propi dels verbs incoatius. El participi és *aubert*, el gerundi *aurint* i l'imperatiu *aurís*, *aurisco*, *aurim*, *auriu*, *auríscon*. La resta del paradigma d'aquest verb és:

Ind. Pres.	Ind. Imp.	Futur	Cond.	Sub. Pres.	Sub. Imp.
aurisco	*auria*	*auriré*	*auriria*	*aurisca*	*aurís/aurissa*
aurisses	*auries*	*auriràs*	*auriries*	*auriscos*	*aurisses*
aurís	*aurie*	*aurirà*	*auririe*	*aurisco*	*aurís*
aurim	*auríem*	*aurirem*	*auriríem*	*aurim*	*auríssem*
auriu	*auríeu*	*aurireu*	*auriríeu*	*auriu*	*aurísseu*
aurissen	*aurien*	*auriran*	*auririen*	*auríscon*	*aurissen*

4.19.2.15. El verb *caldre* gairebé només s'empra en frases negatives: *no calie que vinguesses.*

5. LEXIC

5.1. En el parlar de Mequinensa tenen plena vigencia diversos mots específics dels parlars occidentals i, en ocasions, de les Illes Balears en lloc de les formes més pròpies dels parlars centrals: *agranar*[186] 'escombrar', *aladre* 'arada', *arena*[187] 'sorra', *arna* 'rusc', *banya*r 'mullar', *bancal* 'feixa', *bes*[188] 'petó', *bres*[189] 'bressol', *carrasca* 'alzina', *catxap* 'llorigó', *coralet* 'bitxo', *corde*r 'xai', *aspill* 'mirall', *farnaca* 'llebrató', *granera*[190] 'escombra', *paloma/ palometa* 'papallona/papallona de la llum', *panís*[191] 'blat de moro', *pigota*[192] 'verola', *popa* 'mamella', *popa*r 'mamar', *rabosa* 'guineu/guilla', *rome*r 'romaní', *timó* 'farigola', *xop* 'pollancre',...

5.2. També trobem mots que, tot i tenir el mateix ètim, presenten formes diferents en el parlar de Mequinensa, i en altres parlars occidentals, i en la llengua literària més general: *acaça*r 'encalça', *alenda*r 'alenar', *d'amagot* 'd'amagat', *baül* 'bagul', *bigot* 'bigoti', *cordell*[193] 'cordill', *garbinada* 'garbí', *garrut* 'garrell', *llaüt* 'llagut', *llemen* 'llémena', *llimó* 'llimona', *pataca* 'patata', *professó* 'processó', *roquissal* 'roquissar', *sopluig* 'aixopluc', *tavà* 'tàvec', *tea* 'teia', *tovalla* 'tovallola', *vànua* 'vànova',...

5.3. El parlar de Mequinensa distingeix entre *capsa* i *caixa*, *torca*r[194] i *aixuga*r, *astauvia*r i *aforra*r, *ruc* i *somera*[195] i entre *matxo* i *mula*. *Vegada* alterna, amb menor vigència, amb *camí* i *volta*. La contracció *ca* té plena vigència: *Ca la Vila*, *ca nostra*, *ca l'Astudianta*, *cal veí*, *ca* la *Glòria*, *ca teua*,...

[186] Per l'extensió d'aquest mot cf. Veny (1960: 121).
[187] Veny (1960: 135).
[188] Veny (1958-1959: 121).
[189] Veny (1958-1959: 111-112).
[190] Veny (1960: 118).
[191] Veny (1960: 145-147).
[192] Veny (1958-1959: 137).
[193] Veny (1960: 128).
[194] Veny (1960: 123).
[195] Veny (1960: 152-153).

5.4. Alguns mots del parlar de Mequinensa, i sovint en diverses poblacions de l'Aragó catalanòfon, són comuns amb l'aragonès: *onso* 'ós', la preposició *enta* 'cap a', *de ſito ſito* 'cara a cara', *magra* 'pernil', *torterol* 'turmell', *bonico/-a* 'bonic' i el verb *tartir* 'piular, obrir la boca, parlar', que sempre s'empra en frase negativa: *ni va tartir* = ni va piular.

5.5. Els contactes de tota mena dels parlants mequinensans amb regions dels dialectes orientals, en especial amb Barcelona, ha introduït en el parlar de Mequinensa, adaptant llur fonètica oriental a la de Mequinensa, alguns mots propis d'aquelles regions: *butifarra* (però jugar a la *botifarra*), *llantia* 'llentilla', *mitges* 'calces'.

5.6. A més a més dels castellanismes corrents en el català general: *alme*[x]*a*, *assera*, *babero*, *busson*, *calbo*, *caldo*, *ciego*, *cigarro*, *curva*, *guapo*, *huelga*, *pepino*, *peladilla*, *rato*, *recibo*, *sello*, *sereno*, *sèrio*, *sombrero*, *susto*, *tarde*, *trago*,..., trobem, en el parlar de Mequinensa, castellanismes que o bé estan desapareixent en altres territoris de parla catalana o bé només són vius a Mequinensa i d'altres poblacions veïnes: *acostumbrar* (però *costum*), *adiós* (però alternant amb *adéu* i *dosiau* < 'adéu siau'), *apellit*, *cenicero* (però *cendra*), *cepillo*, *cigüenya*, *ciervo* 'cèrvol', *feo*, *grave*, *làbios*, *llavero* (però *clau*), *lutxar*, *muro*, *otonyo*, *pastel* (però *pastisset* i *pastisser*), *pato*, *pedientes* 'arracades', *raio*, *retxassar*, *servilleta*, *silèncio*, *sobaco*, *sòcio*, *sombra*, *tenedor* 'forquilla/forqueta', *tortilla*, *veneno* (però *virí* dels animals), *xarco*,...

5.7. Uns altres mots del parlar de Mequinensa poden ser interpretats pels parlants d'altres regions de llengua catalana com a castellanismes, quan en realitat són formes pròpies d'alguns parlants occidentals que coincideixen formalment amb mots de la llengua castellana: *bellota*, *llavar*, *mesa* [méza], *paréixer*, *rama*, *sapo*, *xic*,..., o bé ja fa molt de temps que són presents en aquests parlars i han estat adaptats a llur fonètica: *avance* 'galeria principal de les mines que s'endinsa en noves zones encara no explotades', *calçotins*, *cançoncillos*, *coça*, *cutxaramandon* 'tafaner, que es fica en els assumptes dels altres', *guarnicioner*, *perreta* 'moneda de 5 cèntims', *perrot* 'moneda de 10 cèntims; cosa de poc valor', *pillet*, *sisquera* 'tant de bo, si més no', *tocino*,...

5.8. Finalment presento una àmplia llista de mots del lèxic emprat a Mequinensa —incloent-hi els esmentats en l'interior d'anteriors capítols o paràgrafs d'aquesta monografia— molts dels quals pertanyen al món de la mineria o del transport fluvial amb llaüts, dues activitats molt característiques de la vila de Mequinensa —sobretot en el passat més recent— i estranyes a la major part del domini lingüístic.

Només he definit explícitament els noms, adjectius i verbs no recollits en el *Diccionari Català/Valencià/Balear* (*DCVB*), o que, si hi han estat recollits, en

el parlar de Mequinensa tenen una accepció diferent que no trobem en aquesta gran obra lexicogràfica, cosa que indico anteposant el símbol + a l'accepció pròpia del parlar de Mequinensa no recollida en el *DCVB*. Si simplement indico la categoria gramatical del mot en qüestió —sense defició— s'ha d'entendre que les deficions presentades en el *DCVB* corresponen, a gran trets, a les que el mot en qüestió té en el parlar de Mequinensa. Si en el *DCVB* un mot té dues, o més accepcions diferents —númerades— indico a través de la lletra **negreta** l'accepció que correspon a l'ús que se'n fa del mot en qüestió a Mequinensa.

En el cas de mots esmentats en anteriors paràgrafs —tret de les diferents formes verbals, articles, alguns pronoms i altres formes gramaticals— he col·locat la numeració del paràgraf on s'esmenten perquè d'alguna manera ja han estat definits en l'interior d'aquests paràgrafs. Tanmateix m'he estalviat d'incloure en aquesta llista la numeració de tots els paràgrafs on es poden localitzar pronoms, preposicions, conjuncions i bona part dels adverbis perquè en tenir aquests mots capítols —dividits en paràgrafs— en l'interior d'aquesta monografia —fàcilment localitzables a través de l'índex— allargaria innecessàriament la llista. Tampoc incloc en aquesta llista tota la numeració de paràgrafs on apareixen els verbs *anar*, *cabre*, *cantar*, *caure*, *creure*, *dir*, *dormir*, *dur*, *ésser*, *fer*, *haver*, *nàixer*, *mentir*, *morir*, *obrir*, *perdre*, *poder*, *raure*, *riure*, *saber*, *sentir*, *servir*, *tenir*, *traure*, *valer*, *venir*, *veure* i *voler* perquè o bé són d'ús molt freqüent al llarg del treball —cosa que enfeixugaria les citacions— o bé són estudiats en detall en el capítol dedicat a la flexió verbal. Finalment he d'indicar que si bé els mots que tenen els segments inicials **en-**, **em-**, **es-** o **eix-** es troben en el lloc que per ordre alfabètic els correspon, he mantingut la **a-** inicial —d'acord amb la pronúncia que tenen aquests mots a Mequinensa— perquè d'aquesta manera destaquen els mots que són pronunciats amb **e-**.

En aquesta llista de mots del parlar de Mequinensa he emprat una sèrie de símbols per significar diferents conceptes, símbols que descric a continuació:

\: indica que si bé el mot es recull en el *DCVB*, per definir-lo s'ha de tenir en compte l'article al qual remet el *DCVB*.

@: indica que el significat, o significats, del mot al qual acompanya té a Mequinensa el mateix significat, o significats, que té en el català general.

*: anteposat al número de paràgraf indica que el mot no es recull en el *DCVB*. Si es tracta d'un castellanisme l'accepció que té el mot en qüestió a Mequinensa és la mateixa que podem trobar en els diccionaris castellans. Si es tracta d'una variant d'un mot català cal consultar el paràgraf on apareix per localitzar la forma del català general.

DLC: indica que encara que el mot en qüestió no ha estat recollit al *DCVB*, o si més no en l'accepció que té a Mequinensa, en canvi sí que ho ha estat al *Diccionari de la llengua catalana* d'Enciclopèdia Catalana (setena edició, Barcelona, desembre del 1987).

2.a *prep.* @ (3.2.12; 4.1.1; 4.16.11; 4.17.1)
abadejo *m.* **1.** (3.2.3.1)
abaixamenta *f.* \ @ (4.4.3)
abast *m.* I **2.a)**
1.abella *f.* **1.**
abellerol *m.* **2.**
3.abeurador *m.* **1.**
ablair *v.tr.* \ **4.**
abornar *v.tr.* **8** + Empendre, escometre (algú) per fer-li una demanda: *me va abornar només entrar al café.* + Empendre un camí, una direcció, una determinació: *van abornar costa amunt.*
abrabonar *v.tr.* Atacar, lluitar cos a cos.
abre *m.* \ I @ + II A.
abugot *m.* **1.**
acabar *v.tr.* o *intr.* @ (4.19.1.12)
acaçar *v.tr.* **1.** (5.2)
acodir *v.intr.* @ (*3.1.2.6.3)
acoquinar *v.tr.* **2.**
acorar *v.tr.* I **4.**
1.acordar *v.tr.* i *pron.* III (4.3.6)
acotit,-ida *adj.* + Atapeït, en general.
acostumbrar *v.intr.* o *tr.* i *pron.* (*5.6)
acotolar *v.tr.*
adan *m.* Només en la frase feta *anar fet/paréixer un adan*: descurat en el vestir, brut.
adés *adv.* I **1.** (4.16.5)
adéu *interj.* (5.6)
adiós *interj.* (5.6)
adobacòssins *m.* \
adreçar *v.tr.* II **1.** (4.9.1/2)
afaitar *v.tr.* **2.a)**
afan *m.*
afanyar *v.refl.* **1.**
afonar *v.tr.* i *refl.* @
afores *f.pl.* (4.3.7)
afortunat,-ada *adj.* **3.** (4.19.2.7.6)
1.aforrar *v.tr.* **1.** (5.3)
agarrampillar *v.tr.* Fig. Fermar amb dents i ungles.
agarrar *v.tr.* (4.16.9)
agon *adv.* (3.2.9; 4.16.10; 4.17.3)
2.Agostí \ (3.1.2.6.3)
agram *m.*
agranar *v.tr.* I **1.2.** (4.19.1.1; 5.1)
aguacil *m.* **1.b)** (3.2.11)
aguait *m.* **3.** (3.2.11)
aguaitar *v.intr.* **3.a)** (3.2.11)
aguantar *v.tr.* @ (3.2.11)
aguardar *v.tr.* **3.** (4.17.1)
1.agulla *f.* @ + II **16.** Ferro llarg que servia per subjectar el timó al llaüt. (3.2.11)
1.agut,-uda *adj.* @ (3.2.11)
ahir *adv.* **1.** (4.16.6)
aidar *v.intr.* i *tr.*
aigua *f.* @ (1.4; 4.16.1; 4.17.6)
aigüera *f.* II **3.** + Rec en un pendent que mena l'aigua de pluja a basses i dipòsits d'aigua en general.
aigualera *f.*
1.aïna *f.* II **1.3.** + Qualsevol estri que serveix per cuinar.
airat *m.* Ventada.
aire *m.* I **1.** *Aire de Segre, aire de Morella.*
aixada *f.* @
aixeta *f.* **1.**
així *adv.* @ (4.16.8)
aixina *adv.* \ (4.16.8)
aixines *adv.* \ (4.16.8)
aixireca *f.* Llegum assecada inclosa la tavella.
1.aixorejar *v.tr.*
aixovada *f.* Miquel, rebuf.

ajocar *v.* **2.** *refl.* **3.5.b)** *tr.*
ajuar *f.* (*3.2.17)
1.ajustar *v.tr.* **4.**
1.alabat,-ada 1. *part. pass.* Loc. **1.c)** [alaβátʃiðeðéu]
aladre *m.* \ (5.1)
albat *m.* I **3.a)**
alcabot,-ota *m.* i *f.* **2.**
alcafà *m.* Alcafan.
alçar *v.tr.* I II III *refl.* **1.2.4.7.12.**
alcovat *m.* \
alé *m.* @
alego *adv.* (4.16.7)
alendar *v.intr.* **1.** (5.2)
algú,-una *adj.* i *pron. indef.* @ (3.2.12; 4.14.3)
alifara *f.* **1.**
àliga *f.* \ Alterna amb **àguila**, molt més freqüent.
1.all *m.* **1.a) 2.** *all de bruixa.* (3.2.18)
allavons *adv.* (4.16.14)
allavontes *adv.* (4.16.14)
almeja *f.* (*5.6)
alsí *m.* Sina.
1.alt *adj.* (*f.* **alta**) @ (3.2.13.1)
altre, altra I *adj.* i *pron.* @ (4.1.1.3; 4.1.2; 4.14.3; 4.16.6; 4.17.5/6)
amagar *v.tr.* **1.2.** (4.6.2.1; 4.6.3; 4.8.2; 4.9.1/2/3; 4.16.17/18)
amagatall *m.* **1.**
amagot, d' *adv.* D'amagat. (5.2)
amaitinar *v.intr.* (*3.1.1.2.1)
1.amant *m.* **4.** (3.2.13)
amanta *adv.* (4.16.2)
amargura *f.* (4.17.6)
amerar *v.tr.* I (3.1.2.5)
amic,-iga *m.* i *f.* @ (1.4; 4.16.12/16)
amo *m.* **1.** (4.18.3)
amoïnar *v.tr.* @
amollar *v.tr.* @
amor *f.* @ (1.4; 4.1.1.2)
amunt *adv.* @ (3.2.13)
amura *f.* **1.2.**
amurar *v.tr.* Dirigir el velam d'un llaüt per servar-lo cap a estribord o cap a babord.
anar *v.intr.* i *refl.* @ (4.19.1.8/12; 4.19.2.7.8)
1.anell *f.* @ (4.3.4)
animal *m.* @ (4.4.2)
1.anit *adv.* La nit proppassada. (4.16.6; 4.19.1.8)
ansa *f.* I
ànsia *f.* **1.2.3.7.** *Ànsies.*
antes *adv.* @ (4.16.5/11)
antosta *f.* **1.** + Babau.
2.antre,-a *pron.* i *adj.* Veg. **altre.**
apanar *v.tr.* **1.**
any *m.* @ (1.4; 3.2.13)
apegalós,-osa I *adj.* @
apegar *v.tr.* @
apellit *m.* (5.6)
aperar *v.tr.* Tocar fons amb els peus.
àpit *m.* \ **1.** (3.2.19.1)
aplucar *v.tr.* (3.2.19)
apoquetet *adv.* (4.4.1; 4.16.3)
apujamenta *f.* (*4.4.3)
2.ara I *adv.* **1.** (4.6.5.1; 4.16.5/11/17/19)
arena *f.* **1.** (5.1)
argadells *m.pl.* **1.** Sàrria, dues a cada costat dels bagatges.
argallar *v.tr.* Embrutar, tacar d'oli.
argilaga *f.* \ (3.1.2.6.1)
argoleta *f.* Espècie de selló de dues anses.
argorí *m.* Sitja on es guarden les olives que han d'ésser mòltes, cassal.
arjau *m.*
2.arna *f.* **1.** (5.1)

1.arnella *f.*
arrancar *v.tr.* @ (3.1.2.5.2)
arrapar *v.tr.* **1.4.** *refl.* + Arreplegar amb afany alguna cosa del terra, en especial confits en una celebració, en un bateig, etc.
arringlerar *v.tr.* Arrenglerar.
arromangar *v.tr.* \ @ (3.1.2.5.2)
arropir *v.* \ **1.** *tr.* **2.** *refl.* + Fig. Acovardir (3.1.2.6.3)
arropenjar *v.tr.* \ @
arroplegar *v.tr.* \ @ (3.1.2.6)
arròs *m.* **1.** (3.1.1.9)
arruixar *v.tr.* **1.**
artiste,-ista *m.* i *f.* @ (*4.3.1)
ascla *f.*
asclar *v.tr.*
asco *m.* (4.17.4)
asfalt *m.* **2.** (3.2.13.1)
asimort *m.* Ase mort. Només s'empra en la frase feta *pesar com un asimort*, amb el significat de molt pesat, molest.
aspecte *m.* (3.1.1.5)
assarar *v.refl.*
assemellar *v.refl.* Semblar-se.
2.assera *f.* \ (5.6)
1.assolar *v.tr.* I **4.** II **1.** *refl.*
assustar *v.tr.* (4.19.1.1)
assut *f.* (4.3.4)
astorar *v.tr.*
atansar *v.tr.* **1.**
ataubar *v.tr.* \ Només s'empra en la frase feta *fer un sol que ataube.* (3.2.6)
ataüllar *v.tr.* **3.**
atemorir *v.tr.*
atoba *f.* \
aturar *v.tr.*, *refl.* @ (4.17.8).
aubaga *f.* \ (3.1.2.3)
aubarda *f.* \ (3.2.6; 4.16.4)
aubardar *v.tr.* **1.3.a)**
àuber *m.* (*3.2.6)
aubercoc *m.* \ (3.2.6)
aubergi *m.* (*3.2.6; 4.2.1.1)
auberginer *m.* \ (3.2.6)
aubergina *f.* (*3.2.6)
1.aubert,-erta *adj.* \ (3.1.2.3; 4.19.2.14)
aubligar *v.tr.* @ (*3.1.2.3; 4.6.5)
auca *f.* **1.4.**
aucell *m.* **1.** (3.1.2.3)
aufàdiga *f.* **1.** (*3.2.6)
aufals *m.* \ **1.** (3.2.6)
aufanós,-osa *adj.* \ **1.2.** (3.1.2.3.1)
aufec *m.* \ (3.1.2.3)
aufegar *v.* \ @ (3.1.2.3)
aufendre *v.tr.* \ **3.** (3.1.2.3)
auferir *v.tr.* \ @ (3.1.2.3)
aufici *m.* \ @ (3.1.2.3)
1.auforja *f.* \ (3.2.6)
aulier *m.* \ **4.** (3.1.2.3)
auliva *f.* \ 1. **1.** (4.17.2)
auliver *m.* \ 1. **1.**(3.1.2.3)
aulor *f.* \ **1.** (3.1.2.3)
aulorar *v.tr.* \ @ (3.1.2.3)
aumedia *f.*
aumediaire *m.*
aumetlla *f.* \ I (3.1.2.3.1)
aumetller *m.* \ (3.2.8)
aumet *m.* Aumaec.
auperar *v.tr.* **2.** (*3.1.2.3)
aurella *f.* \ **1.2.** (3.1.2.3)
aurellana *f.* \ 1. **2.** (3.1.2.3)
aurina *f.* (*3.1.2.3)
aurineta *f.* \ (3.1.2.3)
aurins *m.pl.* (*3.1.2.3)
aurir *v.tr.* @ (*4.9.2; 4.19.2.14)
autorisar *v.tr.* **1.2.** (*3.2.4.1)
auvella *f.* \ **1.** (3.1.2.3)
avance *m.* (*5.7)
avanciste *m.* Miner encarregat de col -

locar els travessers que soporten els sostres i parets de les galeries de les mines.
avarca *f.*
avena *f.*
aventatge *m.* \ @ (4.3.7)
avespa *f.* \ **1.**
1.aviar *v.tr.* **2.**
avorrir *v.tr.* i *refl.* @ (3.1.2.6.4)
avui *adv.* **1.** (4.16.6)

babero *m.* (*5.6)
bací *m.* **4.**
bacinada *f.* **2.**
baciol *m.* Poca-solta.
badallar *v.intr.* **1.**
badar *v.intr.* II **2.** + i *refl.* Esquedar-se un objecte no gaire gran: ***M'ha caigut el plat i s'ha badat. Esta tassa està badada.***
badenc *m.* Gual.
4.badia *f.* **1.**
badina *f.* **2.**
badulac *m.* Ximple, beneit.
baixar *v.intr.* i *tr.* @ (3.2.2)
bagatge *m.* **1.** + Animal de càrrega.[196]
bajoca *f.* **2.** + Persona que mostra escassa intel.ligència.
bajocam *m.* Multitud de bajoques.
balandram *m.* Malvestit i maldestre de moviments.
2.baldador *m.*
baldar *v.tr.* II **1.**
baldeta *f.* Baldó.

[196] Potser el sentit que té *bagatge* en la primera frase que trobem en el *DCVB* per exemplificar l'ús d'aquest mot en l'accepció **2.** és la mateixa que, realment, té a Mequinensa i altres punts del català nord-occidental (Pena-roja).

baldragues 2. *m.*
baldrufa *f.* \ **1.** (3.2.19.2)
baliga-balaga *m.*
bambolla *f.* **1.2.**
banastro *m.* Espècie de cove, més gros i alt que els còvens ordinaris.
banc *m.* @ + Tauló travesser d'un llaüt en el qual es subjectava l'arbre.
bancada *f.* Tauló que es col.locava en els llaüts per impedir l'entrada de les mercaderies, en especial del carbó, a la sama.
bancal *m.* III **1.** (5.1)
banyar *v.tr.* **1.2.** (5.1).
3.bar *m.* (3.2.19.3)
barandat *m.* Barana.
2.barat,-a *adj.*
1.barb *m.* **1.** (4.17.5)
barballa *f.*
barbitxol *m.* Barb petit.
1.barca *f.* I (4.16.6)
bardo *m.*
barra *f.* @ (4.17.6)
barranc *m.* (1.4)
barrancada *f.* **1.2.**
barrinar *v.tr.* **1.2.3.**
barrinol *m.* Solar urbà sense edificar.
barruga *f.* \ **2.3.** (3.1.2.6)
barrusca *f.* **1.**
basca *f.* **4.a)**
1.barsa *f.* **1.** (4.19.2.7.2)
bascoll *m.* \ **1.** (3.1.2.5.2)
basllum *m.* @ (*3.1.2.5.2)
bassa *f.* **1.4.** (4.6.4)
3.bast,-a *adj.* (4.4.2)
1.batallar *v.tr.* **3.**
batan *m.* **2.**
batibull *m.*
batre *v.tr.* Aquest verb només és vigent en el sentit d'agitar, remenar, a

cops de forquilla, aliments líquids o pastosos a fi de provocar la incorporació d'aire (en ocasions tot barrejant alhora diverses substàncies) per fer-ne una massa flonja. *Batre ous.*
batxiller,-era *m.* i *f.* **3.4.5.** (4.4.2)
baubo,-a *adj.* (3.2.6)
baül *m.* **1.** (5.2)
bé, ben *adv.* @ (4.6.3; 4.8.2; 4.16.20)
becada *f.* **3.4.**
becar *v.intr.* **4.5.6.**
bellota *f.* **1.** (5.7)
berenar *v.intr.* i *m.* **1.** (3.1.2.4)
1.bes *m.* (4.4.1; 5.1)
beure *v.tr.* @ (4.6.5; 4.19.1.8; 4.19.2.5.4)
1.bigot *m.* **1.** (5.2)
birbar *v.tr.*
birla *f.* \ 1. **1.**
bisbe *m.* **1.**
bisbot *m.*
bisco,-a *adj.* \
1.bitó *m.*
blanc *adj.* i *m.* @
blanquejar *v.tr.* I **1.**
blat *m.* @ (3.2.14)
blau, blava I *adj.* @ (3.2.5). II *m.* **1.2.4.**
bleda *f.* **1.a) 4.** (4.16.10)
bo (i sa var. **bon**) **bona** *adj.* @ (4.7.4/5)
1.boç *m.* **1.**
boca *f.* @ (1.4)
bocatova *m.* i *f.* Bocamoll **5.**
bocell *m.* II
bocí *m.* **1.** + Tros de qualsevol cosa ('tros' és obsolet i és sentit pels parlants mequinensans com a castellanisme). (4.17.5/6)
1.boget,-eta *adj.* boig 4.
boig, boja *m.* i *f.* **1.2.** (4.2.3)
boira *f.* **1.**
1.boix *m.* I **1.**
1.boleta *f.* **2.**
bolic *m.* **1. 2.**
bolletí *m.* Taca d'escrements en calçotets i calces.
bollir *v.intr.* i *tr.* @ (*3.1.2.6.3; 4.19.2.4)
3.boga *f.*
bombardeig *m.* (4.2.3)
bonatxo,-a *m.* i *f.* Massa bo i condescendent.
bonico,-ica *adj.* (*5.4)
bonjan *m.*
bordó *m.* Marge, espona de terra.
borra *f.* **1.8.**
borraina *f.* **1.**
borrassa *f.* **2.**
borrelló *m.* Bony.
borina *f.* **6.**
borruix-borruix *adv. Estar borruix-borruix*: mig enfadat amb algú.
bossa *f.* @ (1.4)
botamans *m.pl.* Peça de ferro doblegada que s'empra per servar les regnes del tir de bagatges que sirga un llaüt.
botellam *m.*
botifarra *f.* Tuti. (5.5)
botja *f.* **5.**
1.bou *m.* I **1.2.** (3.2.5)
braç *m.* @ II **18.** + Cadascuna de les sirgues amb què el patró dirigeix el velam d'un llaüt.
braçal *m.* **4.**
1.braguer *m.* **3.**
1.bres *m.* **1.** (5.1)
bresca *f.* **1.**
bròcul *m.*
1.broma *f.pl.* **2.**
bromera *f.*

1.brut, bruta *adj.* II @ (4.3.4)
brutícia *f.* **1. +** Brutesa 1.
bucoi *m.* (3.1.2.6)
1.buba *f.* **2.**
bufeta *f.* **1.a)**
bugada *f.* **1.**
buro *m.* Mescla d'argila i aigua que resta al fons de les basses quan aquestes minven de nivell.
burret *m.* Peix de riu, de color negre, d'uns 20 centímetres, amb llargs bigotis.
bursada *f.* **1.**
burxar *v.tr.* **1.2.** (3.2.2.1)
burxassot *m.* Classe de figa molt apreciada.
busson *m.* (*5.6)
butanero *m.* (*4.3.8)
butifarra *f.* \ @ I (3.1.2.6; 5.5)
butoni *m.*
butxaca *f.* **2.**

2.ca *f.* (4.1.1; 4.6.4; 4.17.8; 5.3)
cabanyera *f.* Camí ramader de dret públic.
1.cabiró *m.* **1.**
cabòria *f.* **2.**
cabòssa *f.*
cabre *v.intr.* **1.2.** (4.19.2.13)
cabrelles *f.pl.*
cabristant/cabristany *m.* Argue d'un malacate.
cabussa *f.* Caiguda espectacular.
cabussar *v.refl.* **1.b)**
cabusseta *f.*
cabussó *m.* **1.**
cacarejar *v.intr.*
cada *adj.* **1.** (1.4; 4.11.4.1)
cadagú *pron.* (*3.2.9)
cadell *m.* I. **1.2.** (3.2.18)
cadena *f.* (3.1.1.1)
cadira *f.* **1.** (3.1.2.1; 4.9.3)
cadolla *f.* **1.**
1.caduf *m.* **1.**
café *m.* **1.2.3.** (3.1.1.7)
cairat *m.* Tauló que travessa el llaüt de punta a punta per sobre de la tranca.
caixa *f.* I **1.2.3.** (5.3)
caixó *m.* **1.3.**
cagaleta *f.* Cadascuna de les boles dures que constituexen els excrements de les cabres, ovelles, conills, etc.
cagar *v.intr.* i *tr.* **1.6.** (4.19.2.5.3)
1.cala *f.* **2.**
3.calabre *m.* \ (3.2.19)
1.calafat *m.* **1. +** Per extensió, fuster.
calafatar *v.tr.* **1.**
calaixera *f.* **1.**
calamarsa *f.*
1.calamarsada *f.*
calamuixó *m.*
calandari *m.* \ @ (3.1.2.6)
calàndria *f.*
calbo,-a *adj.* (*5.6)
1.calcer *m.*
calcilla *f.*
calçotí *m.* \ (4.10.1; 5.7)
caldo *m.* **1.** (5.6)
caldre *v.intr.* **1.** (4.17.5; 4.19.2.15)
califacció *f.* (*4.7.3)
calitja *f.* **2.**
caliu *m.* **1.**
caloi *adj.* Desvalgut, indefens.
calor *f.* **1.2.** (4.16.2)
camal *m.* **1.7.**
camallada *f.* **1.**
cambra *f.* II **2.b)** En els llaüts.
camí *m.* **1.5.** (4.14.3; 5.3) Loc. **a)**
caminar *v.intr.* @ (4.17.4)
camioner/camionero *m.* *DLC.* (*4.3.8)
camisa *f.* **1. +** Muda de les serps.

(4.9.3)
camp *m.* @ (3.2.13.2)
canalla *f.* **3.4.**
canalobre *m.* \ **1.2.3.** + Familiarment, caramell de mucositats.
canastell *m.* \ **1.**
cançó *f.* **1.** (4.6.5)
cançoncillos *m.pl.* (*5.7)
1.canella *f.* I **1.**
cànem *m.* **1.a)**
canina *f.*
canís *m.* **1.**
cansar *v.tr.* i *refl.* @ (4.6.5)
cansat,-ada *adj.* **1.2.** (3.2.15)
1.cantal *m.*
cantar *v.tr.* i *intr.* @ (4.19)
cànter *m.* **1.** (3.2.7)
canya *f.* I **1.** II **1.** (1.4)
canyo *m.* Petita cova a l'interior de les cases i masos on es guarden aliments (pataques, panís, etc.) i, en especial, les tenalles plenes d'oli o d'aigua i tonells de vi (=celler).// Excavació, talment una cova estreta, feta pels picadors a les mines seguint una veta de carbó.
1.cap *m.* @ (4.16.17)
2.cap *prep.* **2.** (4.17.3)
3.cap *pron.* **1.2.** (3.2.12; 3.2.13.2; 4.5.2; 4.16.12)
capa *f.* **1.10.** (1.4)
2.caparra *f.*
capaç,-a *adj.* **2.3.** (4.3.5)
capcinal *m.* **2.**
capotàs *m.* Capatàs.
capsa *f.* **1.** (5.3)
capsot *m.* **6.**
car,-a *adj* (3.2.7)
cara *prep.* (4.17.3)
cara *f.* @ (1.4; 4.4.2)
carabassa *f.* @ (3.1.2.4)
caragol *m.* **1.** *Caragol d'horta* o *caragol de boca tova* (=caragol bover). *Caragol de mon*t. **2.5.** (3.1.2.4)
caragolada *f.* **1.2.**
carallot *m.*
carambou *m.* Coca que es fa per Pasqua Florida en forma, generalment, de cèrcol que du ous durs de guarniment. La canalla arrenca els ous durs, que encara tenen closca, del *carambou* i senyant-se diu els versets: *aquí em pique/ aquí em cou/ lo dia Pasqua/ xafarem l'ou.* Coincidint amb el moment que la senyal de la creu acaba s'estavella l'ou dur contra el propi front. (4.17.2)
caramel.lo *m.* **1.2.** (3.1.2.4)
caramot *m.*
caramull *m.* I
carbó *m.* **1.** (4.16.2)
1.carcàs *m.*
cardalina *f.* Cadernera.
carinyo *m.* (4.6.5.1)
1.caritat *f.* **2.** (3.2.16)
carn *f.* @ (4.13.3)
carnistoltes *f.* (3.1.2.6)
carnús *m.*
carranyós,-osa *adj.* Malmarrós.
carràs *m.* Ganxo, croc.
carrasca *f.* **1.** (5.1)
carratell *m.* \ (3.1.2.6)
carrater *m.* \ **2.** + Miner encarregat de traure amb els vagons el carbó de l'interior de les mines. (4.3.8)
carratera *f.* **1.2.** *Carratera de Santiago.* (*3.1.2.6)
carrau *m.* **1.4.**
carrer *m.* **1.** (3.2.7; 4.13.1; 4.14.3; 4.17.6)

carro *m.* @ (1.4; 3.1.2.6)
carroll *m.*
carrutxa *f.*
carta *f.* @ (4.9.4; 4.19.1.4.1)
1.cartró *m.*
carxofa *f.* **1.4.**
carxot *m.* **1.** (1.4; 3.2.2.1)
carxotada *f.*
casa *f.* @ (1.4; 3.2.17; 4.16.13)
casar *v.tr.* **1.2.** (4.19.2.1.1)
1.casca *f.* **1.**
cascadura *f.*
casell *m.* Lloc, prop de l'abeurada on acudeixen els ocells, on s'estant els caçadors amagats.
2.casera *f.* **1.**
casi *adv.* i *conj.* \ **2.** (4.16.9)
casoler,-a *adj.* Casolà.
cassola *f.* **1.**
castell *m.* @ (3.2.18)
catacroc *m.* **2.**
cataplasma *m.* **1.**
caterba *f.*
catorze *adj.* (4.15.4)
catxamona *f.* **1.**
catxap *m.* (1.4; 5.1)
catxassa *f.* **1.**
catxurro *m.* **2.**
1.cau *m.* @
caure *v.intr.* @ (4.9.1; 4.19.2.5)
cavall *m.* @ (1.4)
cavalló *m.* **2.3.**
cavil.lar *v.tr.*
ceba *f.* @ (3.1.1.1; 4.6.2)
1.cel *m.* @ (1.4)
celedònia *f.* Coqueta plana, de forma oblonga o rodona, feta de rent, farina, ou, sucre i oli. (*Magdalena* 3)
celemí *m.* Gran munió d'una cosa.
cementeri *m.* (3.1.1.1.)
cendra *f.* (5.6)
1.cendre *v.tr.* **1.** (3.1.1.5)
cendrolera *f.* Ventafocs.
cenicero *m.* (*5.6)
centeno *m.*
cepillo *m.* (5.6)
cerç *m.*
cerçada *f.*
cercinyol *m.*
cernedores *f.pl.* Bastiment per a cendre la farina.
cervesa *f.* **1.** (4.13.1)
ciego,-a *m.* i *f.* (4.4.1; 5.6)
ciervo *m.* (*5.6)
cigala *f.* **8** Membre viril, en especial en el llenguatge d'hòmens adults.
cigarro *m.* **1.2.** (5.6)
ciguela *f.* \ **1.**
cigüenya *f.* (5.6)
1.ciment *m.* **1.** (3.2.13)
cinc *adj.* i *m.* @ (4.7.4; 4.15.2; 4.18.3)
cingla *f.* **1.**
cingueta *f.* Bala de jugar.
cinquanta *adj.* @ (4.15.2)
1.cinta *f.* **3.7.**
cirera *f.* I (4.7.5; 4.16.11)
cirereta *f.* **2.**
ciscló *m.*
1.cistella *f.* **1.** (4.16.11)
clafoll *m.* Tavella.
clarejar *v.intr.* **2.3.**
claró *m.* **2.**
clatell *m.*
clatellada *f.*
clatellot *m.*
1.clau *m.* **1.**
2.clau *f.* **1.** (3.2.5; 5.6)
clot *m.* (3.2.14)
cobertora *f.* **1.**
cobramenta *f.* (4.4.3)

1.coça *f.* **1.** (5.7)
codís *m.*
coent,-enta *adj.* @ (4.3.5)
cofí *m.* **2.**
coga *f.* (3.2.9)
coix,-ixa *adj.* **1. 2.** (3.2.2)
coixí *m.* **1.2.** (3.1.2.6.4)
colgar *v.tr.* **4.5.**
1.coll *m.* @ (3.2.18; 4.9.1)
còl.legit *m.* @ (3.2.19.1)
collir *v.tr.* **2.** (3.1.2.6.4)
colom *m.* **1.** (1.4)
color *m.* @ (3.2.7)
com *adv.* i *conj.* @ (4.6.3.2; 4.17.2)
comportar *v.refl.* **4.** (4.6.5.1)
comprar *v.tr.* **1.** (3.2.12; 4.6.5; 4.7.4/5; 4.10.3/4/5)
comptar *v.tr.* @ (3.2.13.2)
comuniste,-a *m.* i *f.* (*4.3.1)
consciència *f.* (3.1.1.6)
conéixer *v.tr.* @ (4.8.1; 4.9.1; 4.19.1.11)
coneiximent *m.* @ (3.1.2.6.1)
conill *m.* I **1.** *Conill de gàbia* (=conill domèstic). *Conill de mont* (=conill silvestre). (3.1.2.6.4; 4.19.2.7.2)
conilla *f.* **1.2.**
conjunta *f.*
conquillet, a *loc.adv.* A peu coix.
conrear *v.tr.* **4.**
contabal *m.* Taula prima que, seguint la cinta, travessa el llaüt.
content,-enta *adj.* @ (4.6.3)
contra *prep.* (3.2.12; 4.6.2)
contrari,-ària *adj.* i *m.* @ (4.19.2.1.1)
contraroda *f.*
conyac *m.* (4.13.1)
cop *m.* [@ - V, VI]
1.cor *m.* @ (3.2.7; 3.2.19.3; 4.7.2)
coralet *m.* **2.a)** (5.1)
coranta *adj.* \ (4.15.1)
coratge *m.* **2.** (3.2.3.1)
1.corb *m.* **1.5.**
1.corbató *m.* **1.**
cordell *m.* 1. (5.2)
2.corder *m.* (5.1)
1.corn *m.* I **1.** II **1.** III @
corpenta *f.* **2.**
corpeta *m.* Ocell de la família dels còrvids, espècies *Corvus corone* i *Corvus flugilegus*; gralla.
correguda *f.* I **1.** II 2.
corrent *f.* @ (4.3.7).
corrents *adv.* (4.16.20)
córrer *v.intr.* @ (4.16.20; 4.17.4; 4.19.1.8)
corrinxo *m.* Rotllana de persones: *les veïnes fien un corrinxo a la porta de ca teua.*
corrutaco *m.* Embotit fet amb el budell gros.
cos *m.* @ (1.4)
cosa *f.* @ (1.4; 4.11.4.1; 4.14.3; 4.16.16/17; 4.17.6; 4.18.2)
coscoll *m.* **3.**
1.coscollar *m.*
cosí,-ina *m.* i *f.* **1.** (4.11.4). *Cosí-germà. Cosí-prim* (4.15.4). *Cosí-segon*: fill de cosí-prim del pare o la mare(4.15.4).
1.cosir *v.tr.* @ (3.1.2.6.4; 4.9.4; 4.10.1/2)
cosset *m.* **1.3.b)**
cossi *m.* (4.2.1.1)
1.costa *f.* III **1.2.** IV.
costella *f.* @ (3.1.2.1)
costió *f.* @ (*3.1.2.6)
costum *f.* **1.** (4.3.7; 5.6)
cotisar *v.tr.*, *refl.* i *intr.* @ \ (3.2.4.1)
cotxillo *m.* \ (3.1.2.6.3)
cotxó *m.*
covaneta *f.* Espècie de cove, més petit

que els còvens ordinaris.
covarxa *f.* **2.**
covatxa *f.*
cove *m.* (4.2.1)
creiximent *m.* \ (3.1.2.6.1)
1.cremar *v.tr.* i *intr.* @ (4.19.1.11)
creu *f.* @ (3.2.5)
creure *v.intr.* i *tr.* @ (4.6.2.2; 4.7.1; 4.19.2.5)
cridar *v.tr.* @ (4.16.4/19)
criva *f.* **1.** + Selecció eliminatòria: *lo mestre, en lo rader examen, ha fet una bona criva* (=pocs alumnes han superat l'examen).
crivar *v.tr.*
crivassa *f.* **1.2.**
crivassar *v.tr.* Esquerdar.
cru, cruga *adj.* @ (3.2.9)
cruiximenta *f.* Conjunt de cruixits. (4.4.3)
cucuc *m.* Cucut **1.**
cugullada *f.*
cuina *f.* @ (4.7.3)
cuinar *v.tr.* @ (4.6.5)
1.cuit, cuita *part. pass.* i *adj.* **1.6.**
cul *m.* @
culastrejar *v.intr.* Escotxegar el perdigot.
culblanc *m.* **1.a)**
cul-de-sac *m.* Atzucac, aplicat, en especial, a les galeries mortes de les mines.
cullera *f.* @
cullerot *m.* **2.**
curar *v.tr.* **2.3.** (4.10.4)
curcar *v.tr.* (*3.1.2.6)
2.cureta *f.*[197]

[197] Si més no a Mequinensa, de moment, no es tracta de cap mot fantasma (veg. *DECat*, II, p. 1111).

2.curiola *f.*
curiós,-osa *adj.* **2.4.5.**
2.curro, curra *adj.* **1.** (4.4.1)
1.curriola *f.* **1.**
curva *f.* @ (5.6)
cuteu *m.*
cutxaramandon,-ona *m.* i *f.* Manifasser, que es vol ficar en tots els assumptes sense tenir-ne necessitat. (5.7)
cuvil *f.* Jaç, llodriguera. (*3.1.2.6)

dalt *adv.* i *prep.* @ (3.2.13.1)
daliner *m.*
damunt *adv.* i *prep.* @ (4.16.18)
dar *v.tr.* \ (4.7.1)
davall *adv.* i *prep.* @ (4.6.2.1; 4.16.18; 4.19.2.7.2)
davant *adv.* i *prep.* @ (3.2.13)
2.de *prep.* @ (4.1.1; 4.6.2; 4.11.4.3; 4.17.6)
defora *adv.* i *prep.* @
defunt,-unta *adj.* i *m.* i *f.* \
deguer *v.tr.* \ Deure (*4.19.1.8)
dellà *adv.*, en la pràctica només el trobem fossilitzat en certs topònims. (4.16.6)
demà *adv.* @ (4.16.6)
demaití *adv.* i *m.*
1.denou *adj.* (4.15.1)
dentrar *v.tr.* \ @
1.dependre *v.intr.* **1.2.3.** (3.1.1.7)
2.dependre *v.tr.* \
desbarrador *m.* Ramificació d'un camí, d'un ferrocarril, d'un canal, i de coses anàlogues.
descoscar *v.tr.* Llevar coscolls.
desamparar *v.tr.* @ (*3.1.2.2)
desancusa *f.* Desencusa.
desantegar *v.tr.* (*3.1.2.2)
1.desermar *v.tr.*
desgust *m.* \

desig *m.* @ (4.1.1.1)
1.desllogar *v.tr.* Però és més vigent: *tindre l'os fora del puesto.*
desori *m.* **1.2.**
despatx *m.* @ (4.2.3)
despenjonat,-a *adj.* Es diu de la persona descurada en el seu aspecte exterior.
després *adv.* i *prep.* @ (4.16.5)
després-ahir *adv.* (4.16.6)
després-anit *adv.* (4.16.6)
després-demà *adv.* (4.16.6)
desset *adj.* (3.1.1.7; 4.15.1)
destalent *m.* Descoratjament.
destalentar *v.tr.* Descoratjar.
desubtanciat,-ada *adj.* Pocasolta, que no diu les coses oportunament.
1.deu *adj.* (1.4)
deure *v.tr.* @ (4.19.1.8; 4.19.2.5.4; 4.19.2.7.3)
deuta *f.* 1.Deute. (4.3.7).
devantal *m.* (3.1.2.6)
devuit *adj.* (4.15.1)
dia *m.* @ III *Dia del gos* (1.4)
diari,-ària *adj.* i *m.* (4.19.2.11)
diferent,-a *adj.* (4.3.5)
dijú, en *loc. adv.* **1.b)** (3.1.2.6.1)
dijuni *m.* **1.** (3.1.2.6.1)
dillums *m.* **1.** (*3.2.19)
dimarts *m.* (3.2.7.1)
dinar *v.intr.* I **2.b)c)** II *m.* **1.2.** (4.6.3.2/3)
dingú/dengú *pron.* (4.5.2; 4.14.1)
dins *adv.* i *prep.* @ (4.16.11)
dir *v.tr.* @ (4.19.2.5)
directa *f.* Galeria principal que s'endinsa longitudinalment en una mina. (3.1.1.5)
1.dit *m.* @ (1.4; 4.13.3; 4.18.2)
dixar *v.tr.* (3.1.2.6.1; 4.6.3.1; 4.7.4; 4.19.1.1)
1.doble *adj.* I. **1.2.3.4.** II. **1.2.**
dolent,-enta *adj.* **4.** (3.2.13)
dona *f.* @ (4.4.2; 4.13.2; 4.17.6)
donar *v.tr.* @ (4.7.1/3; 4.17.6)
dormir *v.intr.* @ (4.19; 4.19.2.10)
1.dos *adj.* i *m.* @ (3.1.1.5; 4.15.1)
dosiau *interj.* (*5.6)
dotze *adj.* i *m.* @ (1.4; 3.2.4)
dotzena *f.* **1.** (3.2.4; 4.19.2.7.3)
1.dragar *v.tr.* **1.**
drapaire,-a *m.* i *f.* **1.** (4.3.2)
dugo *m.* **1.**
dumenge *m.* \ (3.1.2.5.2)
1.dur *v.tr.* @ (4.9.1; 4.19.2.5.1/2)
2.dur,-a *adj.* @ (3.2.7)
durícia *f.* **2.**

eccehomo [akʃiɔmo] *m.* **2.**
egua *f.* **1.** (3.2.11)
eje *m.*
aixam *m.* **1.2.3.4.** (3.1.2.2)
aixerit,-ada *adj.* (3.1.2.2)
aixida *f.* **1.2.** (3.1.2.2)
aixir *v.tr.* @ (3.1.2.2; 4.16.20; 4.19.2.10)
aixugamulla *f.*
aixugar *v.tr.* **1.2.** (3.2.11; 5.3)
ambafat,-ada *adj.* **2.**
ambalum *m.* **1.**
1.ambó *m.* **3.**
ambolic *m.* @ **2.** (3.1.2.2)
2.ambossar *v.tr.* \ (3.1.2.5)
ambotir *v.tr.* **1.2.3.** + Entrar en un recinte, espai, que té una obertura: *s'ha ambotit a ca seua, s'ha ambotit los mil duros a la butxaca, s'ha ambotit dins del cotxe*, etc.
ambrolla *f.* **1.** *m.* i *f.* **4.**
ampapussar *v.tr.* **1.**
ampastrar *v.tr.* Engrutar, encastar de

manera barroera.
ampastre *m.* Cosa mal feta, que revela ignorància o manca d'habilitat.
ampelt *m.* **1.** (3.1.1.9; 3.2.13.1)
amprendre *v.tr.* I **2.3.4.** (3.1.2.2)
amprenyamenta *f.* (*4.4.3)
ampomar *v.tr.* (3.1.2.2)
ampostar *v.tr.* Alçar la vaixella, el fregassam, a la post.
amprar *v.tr.* I **2.3.**
en *prep.* (4.17.2)
encà/encara *adv.* @ (1.4; 4.16.15)
ancendre *v.tr.* @ (4.16.15; 4.17.5)
ancert *m.* **2.**
ancetar *v.tr.* **1.** *DLC* 2.
anciam *m.* (3.1.2.2)
anclavar *v.tr.* **1.**
ancomanar *v.tr.* **3.a)b)**: *veguent-te minjar m'has ancomanat les ganes de dinar.*
andanyar *v.refl. DLC* Endenyar 2.
andevinalla *f.* **1.**
andiot *m.* Beneitot, babau.
andret *prep.* III *A l'andret.* (4.17.8)
anfadar *v.tr.* **2.** (4.9.1)
anfilar *v.tr.* I @; II *refl.* **5.**
anforfogat,-ada *adj.* **2**
anfotre *v.refl.* **3.** (*4.3.6; 4.10.4)
anganxar *v.tr.* **2.3.5.** + Començar a treballar. (3.2.2.1)
anganyapastors *m.* **1.**
anganyar *v.tr.* @
anganyifa *f.* (3.1.2.2)
anginer *m.* Enginyer.
angollir *v.tr.* (3.1.2.6.3)
angorfa *f.* Golfes.
angrassir *v.tr.* Alterna, amb menor vigència, amb **angreixar.**
1.anguany *adv.*
anjugaldrina *f.* Qualitat d'enjugaldrit.
anjugaldrit,-ida *adj.* Delitós de jugar; lliurat als jocs propis d'infants o de jóvens (persones o animals).
anragonar *v.intr.* **2.**(*3.2.9)
anrampar *v.refl.* **2.**
anrecordar *v.refl.* (4.3.6)
anriure's *v.refl.* (4.3.6; 4.19.2.5)
ansabatar *v.refl.*
ansabonar *v.tr.* **1.3.**
ansobinar *v.refl.* **1.2.**
ansopegar *v.tr.* **2.**
ansulfatar *v.tr.*
enta *prep.* (3.2.12; 4.17.3; 5.4)
antendre *v.tr.* @ (3.1.2.2)
antortilligar *v.tr.* \
antrar *v.intr.* i *tr.* @ II *refl.* **2.**
entre *prep.* @ (4.1.1.1)
entreixes *adv.* (4.16.4)
antrepussar *v.intr.*
anveja *f.* **1.2.3.** (4.16.1)
anvejar *v.tr.* @
anxisar *v.tr.* (3.2.19.2)
anxovat,-ada *adj.* **2.**
argull *m.* \ **1.** (3.1.2.6)
ermo,erma I *adj.* **2.**
asbafec *m.* \
asbafegar *v.intr.* \ **2.3.**
asbandir *v.intr.* **5.**
asbatull *m.* Rebombori.
asbatullar *v.tr.* Fer esbatull.
asbelec *m.* Bel d'ovella o de cabra.
asbocinar *v.tr.*
asbrafada *f.* **1.**
asbravar *v.tr.* **3.4.**
asbregada *f.* Acte d'esbregar.
asbregar *v.tr.* Sotmetre una cosa a l'acció d'una altra, en general un netejador, que es fa moure sobre la seua superfície, en especial en intentar traure la brutícia de la roba, de les aïnes,

etc. (3.1.2.2)
ascabellat,-ada *adj.* **1.**
ascalemera *f.*
ascàlem *m.* **1.**
ascaleta *f.* @ (4.19.1.1)
ascampadissa *f.*
ascanar *v.refl.* \ **3.**
ascantellamenta *f.* (*4.4.3)
ascantellar *v.tr.*
ascapçar *v.tr.* Escartejar naips.
ascarabat *m.* **1.** (3.1.2.4)
ascarabitxa *f.* Escarabat de cuina. (3.1.2.4)
ascarbot *m.* Escamot.
ascardussar *v.tr.* **2.**
ascarola *f.* **1.**
ascarramar *v.tr.*
ascarramat,-ada *adj.*
ascarransit -ida *adj.*
ascarxigar *v.tr.* Esquitxar.
ascassa penes *loc. adv.* A penes. (4.16.13)
ascaufet *m.* Batxiller, xafarder. S'ha perdut el significat de **ascaufet** (=escalfeta, petit braser); però com en el cas de **fer safareig** (=xafardejar) s'ha produït un canvi semàntic: passar bugada al safareig i escalfar-se al voltant d'un braser, d'un **ascaufet**, són activitats que sovint es fan en companyia, cosa que provoca la conversa i, de vegades, la tafaneria. (3.2.6)
ascaufit,-ida *adj.* Humit i mal eixorejat.
asclop *m.* **1.** (3.1.2.2)
ascoltar *v.tr.* @ (4.10.4)
ascompís *m.* Granera emprada per netejar les eres.
asconillar *v.refl.* **2.**
ascopinar/ascopir *v.tr.* @ (3.1.2.6.4)
ascorcollar *v.tr.*
ascota *f.* **1.**
ascotar *v.tr.* Esgotar.
ascriure *v.tr.* @ (4.6.5; 4.9.4; 4.16.4; 4.16.12; 4.19.1.4.1; 4.19.2.5.4)
ascur,-a *adj.* (3.1.2.6)
ascurçar *v.tr.*
ascurina *f.*
ascurpió *m.*
asfilarxar *v.tr.* Esfilagarsar.
asfrair *v.tr.* (*3.1.2.4)
asfregar *v.tr.*
asfuriaca *f.* Xurriaca **1.**
asfuriacada *f.* Cop d'esfuriaca, o d'un objecte, que, com les esfuriaques, presenten una superfície llisa i dura, però flexible, i que pot fer servir d'esfuriaques (corretges, avarques, espartenyes, etc.)
asfuriar *v.tr.* Espantar persones i, en especial, animals voladors: aviram, mosques, moixons, etc.
asgall *m.*
asgallar *v.tr.*
asgambi *m.* (3.1.2.2)
1.asgarrar *v.tr.*
asgarrifar *v.tr.* **1.**
asgarrifós,-osa adj.
1.asgarro *m.*
asgatinyar *v.refl.* Barallar-se fortament de paraula.
asglaiar *v.tr., relf.* **1.2.**
asgraelles *f.pl.* (*4.3.6)
asguitllèbit, d' *loc. adv.* D'esquitllèbit. (3.2.8)
asgumball *adj.* Despenjonat.
asllisada *f.* Relliscada.
asllisar *v.intr.* o *refl.*
esme *m.* \ **3.5.** *Perdre l'esme.*
asmolar *v.tr.* **1.**

asmolet *m.* **1.**
aspaciet *adv.* (*4.4.1; 4.16.3)
aspantar *v.tr.* @ (4.9.2)
aspartenya *f.* (3.2.19.2)
asparver *m.* **1.** (4.1.1.2)
asparverar *v.tr.*
aspavil *m.* **1.**
aspeat,-ada *adj.*
aspelletar *v.tr.*
aspellotar *v.tr.* Criticar una persona de manera ferotge.
aspentejar *v.tr.*
asperança *f.* @ (4.1.2)
asperar *v.tr.* @ (4.6.5; 4.13.2)
aspernegar *v.intr.*
aspetec *m.* **1.**
aspés,-esa *adj.* @ (3.1.1.7)
aspill *m.* **1.** (5.1)
aspitralat,-ada *adj.*
aspona *f.* **3.**
aspurna *f.* **1.4.** Alterna amb *xispa*, amb major vigència entre les generacions jóvens.
asprofidiar *v. intr.* Obstinar-se a fer-se donar la raó.
asquella *f.* **2.**
asquellejar *v.tr.* Queixar-se verbalment contra el comportament d'algú.
asquelleta *f.* **2.**
asquena *f.* **1.3.** + Espatlla.
asquerp,-erpa *adj.* **2.** (3.1.1.5)
1.asquirol *m.* **1.10.**
asquirola *f.*
astalenta *f.* Mala olor, pudor.
2.astall *m.*
astamenera *f.* **1.**
astampidor *m.* Tauló col.locat a l'estrós de les galeries de les mines per evitar desprendiments.
astampit *m.* Bufetada sorollosa que deixa marcada l'emprenta dels dits a la galta.
astaquirot *m.* **6.**
estar/astar *v. intr.* i *copulatiu* @ (4.19.2.1.4)
astareta *f.* La fita que divideix la pórca.
astauviar *v.tr.* (3.2.6; 5.3)
astenasses *f.pl.* (4.3.6)
astendre *v.tr.* @
astimar *v.tr.* **4.5.** (4.19.1.11)
astirallosa *f.* Tirallonga.
astirar *v.tr.* **1. 2.3.** *refl.* **5.** (4.16.18)
astisores *f.pl.* @ (4.3.6)
astiu/istiu *m.* (4.14.2; 4.17.6)
astol *m.* **3.**
astolzí *m.* (3.1.2.6)
astómec *m.* (3.1.2.5)
astopenc,-enca *adj.* Es diu d'una vianda insipida, sonsa, en especial de la carn de conill, del pit de pollastre, del llom del porc, etc.
astorb *m.* Només en el proverbi: *fenya feta no fa astorb*. (4.16.5)
astornell *m.* **1.** (3.1.2.6.4)
astornudar *v.intr.* \ (3.1.2.6)
astorrufar *v.tr.*
astovar *v.tr.* **1.3. 4.7.**
astral *f.* (3.2.19)
astralat, ou *adj.* Ou ferrat.
astrenyir *v.tr.*
astret -eta *adj.* @. *m.* **2.** (3.1.2.2)
astropada *f.* **6.**
astrós *m.* Conjunt de pedres i carbó que resta al trebol de les galeries de les mines.
astudi *m.* **4.**
astudianta *f.* **1.** (5.3)
asventar *v.refl.* **8.**

fàcil,-a *adj.* **1.** (4.3.5)
fadrí,-ina *m.* i *f.* **2.3.**

faena *f.* (3.2.19)
faixa *f.* **1.2.** (1.4)
faldassos *m.pl.* Bolquers.
faldetes *f.* [usat generalment en *pl.*] **1.** (4.4.1; 4.10.2; 4.17.6)
1.falzilla *f.*
fam *f.* **1.**
famolenc,-enca *adj.*
fanfarró,-ona *adj., m.* i *f.*
fang *m.* **1.3.**
faramalla *f.*
fardatxo *m.* Persona descurada en el vestir; el rèptil és *regandaix* però també se sap, en especial els hòmens (caçadors, pastors), que fardatxo és nom de rèptil.
farfallós,-osa *adj. DLC*
farnaca *f.* **1.** (5.1)
1.fart *m.* **1.2.**
2.fart, farta *adj.* **1.2.** (4.6.5)
fartallada *f.*
farum *f.* (3.1.2.5.2)
3.fat, fata *adj.* **3.4.**
1.fato *m.* **1.2.** + El conjunt de queviures per una setmana d'estada a la mina.
fava *f.* **1.** (1.4)
favor *m.* @ (3.2.7)
feixa *f.* **1.** (3.2.2)
1.fel *f.* **1.**
feliç,-a *adj.* **1.** (4.3.5)
fem *m.* **1.** (1.4)
fenàs *m.*
fenoll *m.* \ **1.** (3.1.2.5)
fenya *f.* (3.2.19; 4.16.5)
feo, fea *adj.* (5.6)
1.fer *v.tr.* @ (4.19.2.5/8)
ferramenta *f.* **1.2.** *pl.* **3.4.**
ferratge *m.* \ **1.**
ferrer *m.* **2.**
ferro *m.* @ (3.1.1.3)
ferrolla *f.* Pala de ferro per recollir la cendra del foc. Fig. Persona deixada, bruta.
fesolet *m.* (4.4.1)
fesomia *f.*
fetge *m.* **1.** (3.2.3.1)
fiç *m.* Agulló, fibló.
ficar *v.tr.* \ II **1.2.** *refl.* III **4.** (4.16.11; 4.19.2.7.1)
fill, filla *m.* i *f.* @ (3.1.1.7)
fillet,-eta *m.* i *f.* **1.** (3.1.1.7)
finestra *f.* @ (3.1.2.1)
fito fito, de *loc. adv.* (5.4)
flamerada *f.* \ @
flare *m.* \ **2.** (3.2.19)
flassada *f.*
flocar *v.tr.* II **2.** @
1.flor *f.* @ (3.2.14)
1.foc *m.* @ (1.4; 4.16.15; 4.17.5)
foganya *f.* \ **1.**
fogatina *f.*
fogaril *m.*
fogonyo *m.* Vent calent.
1.fondo, fonda *adj.*
2.fondo *m.*
font *f.* @ (3.2.13)
forc *m.* **2.**
forigatxo *m.* Habitacle estret i fosc.
formatge *m.* @ (1.4; 3.2.3.1)
formiga *f.* **1.**
forn *m.* @
forrellat *m.*
1.fossar *m.*
fotimer *m.*
foto *f.* @ (4.7.2)
foturo *m.* (*3.1.2.6)
fotre *v.tr.* **2.4.** (4.9.3; 4.19.2.7.8)
1.francés,-esa *adj.* i *subst.* (3.1.1.7)
fred *m.* @ (3.1.1.7)
2.fregadora *f.* **1.**

fregar *v.tr.* **3.**
fregassam *m.* Conjunt d'aïnes que s'han de fregar o que ja s'han fregat però encara no s'han empostat.
freixura *f.* **1.**
fressat,-ada *adj.*
frèstic,-iga *adj.* (3.1.2.4)
frisa *f.* Veta de carbó.
front *f.* **1.** (4.3.7)
frontal *m.* Peça de fusta on descasen les taules de la sama.
frontera *f.* **2.4.**
2.frontissa *f.*
fuguera *f.* (*3.1.2.6)
2.fullar *v.tr.* \ 2.Afollar **4.** (3.1.2.6)
fullarasca *f.*
fum *m.* @ (1.4)
fumarra *f.* Fumassa.
fumarrina *f.*
fumeral *m.* **1.**
furó *m.* **2.** (4.2.2; 4.17.5). *Furó d'angorfa m.* Persona que presenta un aspecte brut, desendreçat.
furonejar *v.tr.*
furtar *v.tr.*
fusillo *m.*
fuster *m.* **1.** (4.3.8)

gàbia *f.* **1.2.4.** (3.2.14.1)
gabina *f.* (*3.2.19.5)
gafarró *m.* **1.**
gaiata *f.*
gaidó, de *loc. adv.*
gaire *adv.* i *adj.* (4.3.2; 4.16.16; 4.17.5)
gairebé *adv.* (4.16.9)
galatxo *m.* **1.**
galdós,-osa *adj.*
galet *m.* **2.** *Beure a galet.*
galiaire *m.* Miner encarregat de provocar barrinades, o sia explosions en les galeries de les mines per tal de fer-les avançar. Barrinaire **1.**
galifardeu *m.*
galiorxa *f.* Dona alta de llargues cames.
gallerussa *f.* Dona flirtejadora, poc formal.
2.gallet *m.* **1.**
2.galleta *f.* \
gallineta *f.* **1.2. b)** Ocell aquàtic que es cria pels rius.
1.galló *m.* **1.**
galó *m.* Vena de pedra enmig d'una veta de carbó més gruixuda que un noi.
galvana *f.*
1.gana *f.* **1.2.3.c)** (4.16.1/16/17)
ganyir *v.intr.* **1.+** Només usat en frases negatives: *estave tan cansat que no podie ni ganyir.*
ganyolar *v.intr.*
ganyot *m.* **1.**
ganyota *f.*
garbinada *f.* (5.2)
garganxó *m.* **1.3.**
garra *f.* **1.2.**
garró *m.* **1.2.**
garrotada *f.* **1.** (4.19.2.7.8)
garrut,-ada *adj.* **3.** (5.2)
gat *m.* I. **1.2.a)** *Gat cervial* **3.b),l) 4.d)** + Caixó de tres rodes que s'empra per transportar el carbó dels canyos a les galeries, on es carrega als vagons. (1.4; 4.1.1.1)
gatada *f.* **1.2.**
gatell *m.* **2.**
gatera *f.* **1.**
gavatx *m.* Egoista, mentider, que no és gaire de fiar. (4.2.3)
gavatxot *m.* Gavatx, aplicat en especial a les criatures.
gebre *m.* **1.** (4.3.7)
generació *f.* **4.5.** (3.1.2.5.2)

2.gènit *m.* \ @ (3.2.19.1)
geniva/giniva *f.* **1.** (3.1.2.6.1)
genoll *m.*
1.gent *f.* **2.** (3.2.3.1; 4.19.2.7.2)
1.germà,-ana *m.* i *f.* **1.** (4.10.2; 4.11.4; 4.11.4.3)
1.ges *m.*
giba *f.*
gibós,-osa *adj.*
gigant *m.* \ @
giner *m.* \ (3.1.2.6.1)
ginjol *m.* **1.**
ginjoler *m.*
gitar *v.tr.* **6.a)b)** (3.2.3.1)
glapa *f.* Llosa de l'astrós d'una mina que cau en un desprendiment.
glera *f.* (3.2.14; 4.17.4)
gola *f.* @ (1.4)
gondo *m.* \ **2.**
1.gos *m.* I II **1.** (1.4; 4.1.1.1; 4.12.5; 4.17.5)
gossa *f.* **1.3.4.** (1.4)
gota *f.* **1.2.3.** *adv.* (4.16.1). **5.a)**
gotellera *f.*
graciosa *f.* Gasosa.
gràcia *f.* @ (3.2.12)
1.granera *f.* **1.** (5.1)
granota *f.* **1.3.**
grapissos *m.pl.* **2.**
grave *adj.* (5.6)
grèmit *m.* \ **2.** (3.2.19.1)
grip *m./f.* (4.3.7)
groc, groga *adj.* (1.4)
gronsa *f.* **1.**
gronyir *v.intr.* \ **1.** (3.1.2.6.3)
gronyit *m.* Grunyit.
guanyar *v.tr.* **1.3.4.** (4.5.2)
guapo, guapa *adj.* **1.** (5.6)
guareit *m.* \ **1.3.** (3.1.1.2)
guarnicioner *m.* **2.** (4.3.8; 5.7)
guarnir *v.tr.* **1.5a).**
guatlla *f.* **1.** (3.2.8)
guerxo, guerxa *adj.* **1.** Alterna amb *bisco*.
1.guier *m.* Alterna amb *pedrer*.
guirigall *m.*
guirlatxa *f.* Crocant.
guisnada *f.* Cop de colze donat per sorpresa.
guinyot *m.*

haguer *v. auxiliar* @ (*4.19.2.7)
hasta *prep.* (*3.2.12; 4.16.19)
haumit,-ida *adj.* (*3.1.2.3.1)
haumitat *f.* (*3.2.16)
haure *v.tr.* \ (4.19.2.7.2/3/6)
haveria *f. DLC.*
hissador *m.*
història *f.* @ (4.1.2)
hivern *m.* (4.17.6)
home *m.* **1.2.3.4.5.** (4.1.1.2; 4.2.1; 4.12.5; 4.13.2; 4.17.6)
horta *f.* **1.** (4.3.4; 4.17.4)
hortalícia *f.* (3.1.2.5.2)
hortera *f.* Cassola.
1.hòstia *f.* **2.4.** (4.1.2)
huelga *f.* (*5.6)

ia (*4.9.1; 4.10.1; 4.14.3; 4.16.5/17)
iaia *f.* Àvia, en totes les generacions. (1.4; 4.11.4)
iaio *m.* Avi, en totes les generacions. (4.10.1)
imatge *f.* **1.2.3.** (4.2.1)
impacient *adj.*
important,-a *adj.* **1.2.** (4.3.5)
indústria *f.* **2.** (4.1.2)
infern *m.* (1.4)
instint *m.* (3.2.13)
interés *m.* **1.2.3. 4.** (4.1.1.2)
investigar *v.tr.* (4.9.2)

jabalí *m.* (*3.2.17)
jàssina *f.* \
jodici *m.* @ (*3.1.2.6.3)
jodio,-ia *m.* \ **1.**
jolivert *m.* \ @ (3.1.2.6.3)
joquer *m.*
jornaler *m.* **1 +** Miner que treballa en feines que no requereixen especialització.
2.jota *f.* (3.2.17)
1.jou *m.* **1.** (3.1.1.5)
1.jove 1. *adj.* (1.4; 4.2.1)
juerga *f.* (3.2.17)
jugaldrina *f.* Enjogassament.
jugar *v.intr.* o *tr.* I **1.2.** (3.2.3.1)
junça *f.* \ **a)**
junço *m.* Jonc.
jurar *v.tr.* @ (4.6.2.2)
juriol *m.* \ **1.** (3.2.19)
just, justa *adj.* i *adv.* @ (4.17.8)

2.la *loc. adv. A la que.*
làbio *m.* (*5.6)
lejia *f.* (*3.2.17)
lego *adv.* (1.4; 4.16.7; 4.19.2.7.8)
linxo *m.* (*3.2.19)
1.llac *m.* **4.**
lladó *m.* \ (3.1.2.5.2)
lladoner *m.* \ (3.1.2.5.2)
lladronici *m.* **1.**
llaganya *f.* \ (3.1.2.5.1)
llaganyós,-osa *adj.* (*3.1.2.5.1)
llagor *m.* \ (3.2.9)
llàmina *f.* (*3.2.19.4)
llaminer,-era *adj.* **1.** (4.4.2)
llançol *m.* (3.1.2.6)
llangost *m.* (3.2.10)
llantaïm *m.*
llantia *f.* \ **1.** (3.1.2.6; 5.5)
llapicero *m.* (*3.2.19.4)
llarg, llarga *adj.* II **1.2.** IV **1.**
llargo *m* (*3.2.19.4)
llarguerut,-uda *adj.*
llauradora *f.* **2.**
llaurer *m.* Llorer.
2.llaüt *m.* **1.** (5.2)
llaüter *m.*
1.llavar *v.tr.* (5.7)
llavero *m.* (*5.6)
llavons *adv.* \ (4.16.14)
llebre *f.* **1.** (4.16.10)
llegir *v.tr.* @ (3.2.18.1)
llei *f.* @ (4.6.5.1)
lleit *f.* \ @ (3.1.1.2)
llemen *m.* (5.2)
llengüet *m.* (3.1.2.6)
llepar *v.tr.* @
llesca *f.* **1.**
llest, llesta II *adj.* **1.3.4.** (3.2.13.1)
1.llimó *m.* (5.2)
llimpiar *v.tr.* (3.2.19.4)
llit *m.* @ (4.6.2.1; 4.16.18)
lliteratura *f.* (*3.2.19.4)
llixiu *m.* \ (3.2.17)
1.lloba *f.*
3.lloba *f.*
llodriguera *f.* (3.1.2.6.3)
lloir *v.intr.* \ 1.Lluir **1.** (3.1.2.6.3)
1.llop *m.* @
1.lluc *m.* **1.**
lluç *m.* **1.**
lluent,-enta *adj.* (4.3.5)
llum *f.* I @ (1.4)
llunt *adv.* (3.2.19; 4.16.11)
lluntet *adv. dim.* Lluny, però no gaire. (4.4.1)
lutxar *v.intr.* (*5.6)

mà *f.* @ (4.2.2)
madrilla *f.* (4.17.5)
madur,-ura *adj.* @ (4.7.4)
magenc *m.* **4.**

magra *f.* (5.4)
majo,-a *adj.* (*3.2.17)
1.mai *adv.* @ (1.4; 4.5.2; 4.6.2)
1.maig *m.* **1.**
maití *m.* \ (3.1.1.2.1)
maitinada *f.* 1.Matinada **1.** (4.17.4)
maitiner,-era *adj.* Matiner **2.** (3.1.1.2.1)
1.mal *m.* @ (4.6.3; 4.16.17)
2.mal *adv.* **1.**
malacate *m.* Instalació que, talment un funicular, servia per fer baixar, gràcies al cabristany, les vagonetes plenes de carbó des de la boca d'una mina a la plaça d'aquesta. Al mateix moment que baixava una vagoneta plena ne pujava una de buida.
malair *v.tr.* \ @ (3.1.2.6)
malament *adv.* (4.6.5.1)
malantés *m.* (*3.1.2.2)
malbé *adv.* (4.8.1)
malfarjat,-ada *adj.*
1.mall *m.* **1.**
malmarrós,-a *adj.* **1. +** En especial, aplicat a les criatures.
malnom *m.*
1.manar *v.tr.* **1.2.**
2.manar *v.intr.*
mançana *f.* \ **1. +** A les mines, porció de terra delimitada per dues directes i dos travessals, talment una illa de cases. (3.2.10; 4.7.4)
mandola *f.* Fal.lus.
mandonguilla *f.* \
mànec *m.* **1.**
mangrana *f.* (3.2.10)
manigueta *f.* Corda emprada per amarrar els llaüts de popa.
mantornar *v.tr.* **1.**
1.manxa *f.* **1.**
mar *m.* @ (3.2.7)
mare *f.* @ (4.6.5; 4.10.1; 4.11.4.3; 4.19.1.1)
màrfega *f.* **1.**
margall *m.* **2.**
mariastra *f.*
marrasso *m.* Tallant gros, que s'empra per a tallar la carn i els ossos.
martell *m.* **1. +** Cadena feta amb boles de fusta foradades dins de la cadena que s'abracen a l'arbre amb l'objecte de facilitar el poder hissar el velam dels llaüts.
mas *m.* **2.a)** Només té una planta, en oposició a **Torre**. (3.2.12; 4.16.7)
mascarar *v.tr.*
mascle *adj.* i *m.* @
2.massa *adv.* i *adj.* **1.** (1.4; 4.6.3.2; 4.16.3; 4.18.2; 4.19.2.7.2)
matafaluga *f.* \
matalàs *m.* **1.**
2.matar *v.tr.* @ (4.1.1.1; 4.6.2.2; 4.6.3/5)
mateix,-eixa *adj.* @ (4.14.2)
matèria *f.* @ (3.1.1.6)
matraca *f.* **1.** Explicació, justificació difícil d'entendre.
matxo *m.* **1.** (5.3)
matxutxo,-utxa *adj.*
maular *v.intr.*
maulit *m.*
mauva *f.* Emprat en *pl.* en la frase feta: *criar mauves.* (3.2.6)
medís *m.* \
2.mel *f.* @ (1.4; 3.1.1.9)
meletxa *f.* Formiga rossa, petita, de picada molt forta.
melic *m.* **1.**
meliguera *f.*
meló *m.* **1.** *Meló d'aulor*: nom del

meló comú que només s'empra quan es vol distingir-lo del *meló de moro* (=síndria).
menar *v.refl.* Moure's, només en frases negatives: *é un bon xiquet, ni es mene. Después de lo que li vai dir ni es va menar.*
2.menat *m.* (3.1.2.6)
menina *f.*
1.meno *m.* **1.**
menos *adv.* @ (4.16.10/12)
mentir *v.intr.* **1.2.** (4.19.2.11)
mentres *conj.* (4.16.4)
mentrestant *adv.* (4.16.4)
merdolí *m.* Despectivament persona petita, en especial aplicat a les criatures.
1.mèrit *m.* **1.2.** (3.1.1.6)
1.més *adv.* i *adj.* @ (4.1.1.1; 4.6.2; 4.16.4/11)
2.mesa *f.* **1.** (4.16.18; 5.7)
mesdia/misdia *m.* (3.1.2.5.2)
mesdiada/misdiada *f.* (3.1.2.5.2)
mestre *m.* i *adj.* @ (4.3.3)
mestressa *f.* **4.** (4.3.3)
1.metge *m.* **1.** (3.2.3.1)
metgessa *f.* **1.** (4.6.2.2)
2.mica *f.* **2.3.** (4.16.1; 4.19.2.4)
mig *adj.adv.* i *subst.* @ (4.7.5)
milló *m.* (4.15.3)
millor *adj.* i *adv.* @ (4.16.12)
milorxa *f.* Persona informal, menyspreable.
1.minat *m.*
miner/minero *m.* i *f.* **2.** (4.3.8)
1.ministeri *m.* @ (3.1.1.1)
minjar *v.tr.* i *m.* \@ (3.1.2.6.1; 4.16.3; 4.19.1.1)
minja-robes *m.* Dragó.
minyó *m.* Peó dels llaüts.
miqueta *f.* Diminutiu de *mica.* (4.4.1; 4.16.1)
miqueteta *f.* Diminutiu de *miqueta.* (4.4.1)
mirar *v.tr.* @ (3.2.12; 4.7.2; 4.8.2; 4.13.2)
missa *f.* **1.4.**
mistant *conj.* i *adv.* (*4.16.4)
misto *m.*
2.mitger *m.*
mitja *f.* **1.** (3.2.3; 4.10.1; 5.5)
mitjadona *m.*
mitjana *f.* (3.2.3)
mogle *m.* \ @
2.moïment *m.* \ @ (3.2.19)
1.molló *m.* **1.5.** + Cavalló que separa dues finques, dues propietats a l'horta. + Atracador, escar, petit moll, a les ribes dels rius, en especial de l'Ebre. Als mollons de l'Ebre, situats al peu de la vila, es llançaven les escombreries, i d'aquest fet el mot *molló* passà a significar, també, + petit abocador d'escombreries situat en qualsevol indret, acumulació de coses inservibles, de fems.
molt *adj.* i *adv.* @ (3.1.1.7; 3.2.13.1; 4.6.3/5; 4.9.1.8.; 4.19.2.7.3)
mòlt *adj.* i *part. pass.* de *moldre.* (3.2.13.1)
món *m.* @ (4.14.2)
monasteri *m.* (3.1.1.1)
mondongo *m.* **2.**
monequilla *m.* Braçalet.
1.mont *m.* **1.** + La terra, conreada i no conreada, que no es rega. Propietat rústica no regada: *a la Porxina té un bocí de mont.* (3.2.12)
monyir *v.tr.* \ **1.** (3.1.2.6.3)
1.móra *f.* **1.2.** (3.1.1.5)

morca *f.* **1.** Amb la morca es feia el sabó de casa.
moricec *m.* \ (3.1.2.6.3)
morir *v.intr.* **1.2.** (4.17.6; 4.19.2.12)
morrelleres *f.pl.* Llavis, en especial quan estan bruts.
morro *m.* **1.2.** Morro té caràcter despectiu, per això cada cop més és subtituït pel castellanisme *llàbios/ làbios.*
1.mort *f.* @
2.mort,-a *part. pass., adj.* i *m.* i *f.* @ (3.2.13.1; 4.19.2.7.8)
mortalera *f.* Mortaldat.
mortuïna *adj.* Dit, en especial, de la carn d'un cap de bestiar mort per malaltia o accident.
mosca *f.* @ (1.4)
mossada *f.* **1.2.3.**
1.mossar *v.tr.*
mossen *m.* **2.a)**[198]
mosta *f.*
mostatxola *f.* Dolç de pasta molt consistent, en forma de rombe, fet a base d'ametlla, ou, farina i sucre.
mostí *m.*
motxo,-a *adj.* **1.**
moure *v.tr.* i *intr.* @ (4.19.2.5.4; 4.19.2.6)
mugró *m.* **1.**
muixó *m.* \ 2.Moixó I **1.2** Muixonet. (3.1.2.3; 3.1.2.6)
mula *f.* **1.3.** (5.3)
1.muller *f.* (Encara que no té gaire vigència).
mungeta *f.* (*3.1.2.6)
1.munt *m.* **2.** (4.16.2)
1.mura *f.* **1.**
murar *v.tr.* Orientar el velam per tal de d'aprofitar la força del vent i poder servar millor un llaüt.
4.murga *f.* **2.3.**
muro *m.* (*5.6)
2.mursol *m.*
1.muscle *m.* **2.**
1.mussol *m.* **1.a)**
mustrela *f.* **1.** + Senyal a la carn per efecte d'un pinçament; sangtraït.

1.nadal *m.* **1.**
nadar *v.intr.* \ @ (3.1.2.5)
nafora *f.*[199]
nàixer *v.tr.* @ (3.1.1.8; 4.19.2.2)
naiximent *m.* \ @ (3.1.2.6.1)
1.nas *m.* @ (1.4)
navalla *f.*
nebot,-oda *m.* i *f.* **1.** (4.1.1.1)
negre, negra *adj.* i *m.* i *f.* @
negret,-eta *m.* i *f.* (3.1.2.1)
nespro *m.* Nespra.
ningú *pron.* I **1.** (4.14.1)
nit *f.* (4.1.2)
niu *m.* @ (3.1.2.6)
noi *m.* **1.** (1.4; 4.10.1) + Petita vena de pedra enmig d'una veta, d'una frisa, de carbó.
noia *f.* **1.** (1.4; 4.10.1)
1.nom *m.* @ (4.1.1.1)
nosa *f.* (4.18.3)
3.nou *adj.* i *m.* @ (4.15.2)
nòvio, nòvia *m.* i *f.* (3.2.14.1)

[198] Cal assenyalar que, d'acord amb el *DCVB* —com a Maella, Aiguaviva i Valljunquera— la vocal tònica a Mequinensa és la [o] de la primera síl laba.

[199] Veeu **anafora** en «Aproximació a la toponímia rural de Mequinensa».

nufrar *v.tr.* Flairar, en especial, els gossos.
nyapir *v.intr.* Gemegar, en especial, els gossos.
nyapit *m.* Gemec d'un gos.
nyaular *v.intr.* **1.**
nyaulit *m.* Udol, crit dels gossos.
nyiquitós,-osa *adj.* (3.1.2.6.1)
nyirvi *m.* (3.1.2.6.1)
nyirviós,-osa *adj.* (3.1.2.6.1)
nyonya *f.*

2.o/u *conj.* @ (4.18.2)
obrar *v.* II **4.** *tr.* (4.16.7)
octavo,-ava *adj.* i *m.* (*4.15.4)
odiar *v.tr.* (4.9.2)
oli *m.* @ (3.1.2.6.1)
oliassa *f.*
1.oliver *m.* **1.**
olla *f.* **1.2.** *Olla barrejada*: cuinat de fideus, pataques, cigrons, un os de tocino, tocino, carn de corder (punta de pit) i botifarra negra. *Olla tendra*: cuinat de mongetes tendres i pataques.
olva *f.* Volva **3.4.5.**
1.om *m.* **1.**
1.onça *f.* (3.1.1.8)
oncle *m.* **1.2.b)** (4.6.4.1; 4.7.3)
onso *m.* (5.4)
onze *adj.* i *m.* i *f.* (1.4; 4.15.4)
1.or *m.* @ (3.2.19.3)
ordi *m.*
oratge *m.* **2.**
oret *m.*
organisació *f.* @ (*4.1.2)
organisar *v.tr.* @ (*3.2.4.1)
orsen *m.* Anglesisme propi del món del futbol (*off-side*) utilitzat en qualsevol context amb significat de: *fuig, fora, vés-te'n.* En general només l'empren els hòmens.
orxegar *v.tr.* Vomitar, en especial els animals i els embriagats. Fig. Expressar verbalment un pensament desagradable sense mirar-s'hi gaire.
ossamenta *f.*
otonyo *m.* (5.6)
1.ou *m.* @ (3.2.5)

1.pa *m.* @ (1.4; 4.1.1; 4.17.6)
3.pa *prep.* (3.2.12; 4.6.2; 4.16.17; 4.17.5)
pacència *f.* \ **1.** (4.19.2.4)
padrí,-ina *m.* i *f.* **1.2.** (4.11.4)
paella *f.* **1.**
paellada *f.* **2.** Sanfaina.
paellàs *m.* Padellàs; tros d'atuell de terrissa trencat.
pagamenta *f.* (4.4.3)
pagar *v.tr.* @ (4.6.2.2; 4.6.3.1; 4.8.2)
pagés,-esa *m.* i *f.* I **1.** (3.1.1.7)
1.palanquí *m.* **1.**
2.paleta *m.* (4.19.2.7.3)
1.palla *f.* **1.3.** (4.17.5)
pallera *f.* **3.**
pallerofa *f.* \ **1.** (3.1.2.6)
1.pallissa *f.* Lloc on dormien i menjaven els bagatges i, en ocasions, dormien les persones.
2.pallissa *f.*
pallofa *f.* \ **1.** (3.1.2.6)
pallús *m.* **2.**
palmell *m.* **1.**
paloma *f.* **2.** (5.1)
palometa *f.* **2.** (5.1)
pampo *m.* **1.**
panillet *m.* (*3.1.2.6.1)
panís *m.* **2.** (5.1)
panistra *f.* Panera.
panolla *f.* **1.**
pantalons *m.pl.* (4.9.4; 4.10.2; 4.17.6)
pantanero *m.* (4.3.8)

pantigana *f.* **1.**
panxampla *adj.* Persona que no es peocupa de res; panxacontent.
paparroget *m.* Moixó de la família dels lucínids, de l'espècie *Rubecula familiaris*; pit-roig.
paper *m.* @ (3.2.7)
parallofa *f.* \ **1.a)**
parament *m.* Paret de les galeries de les mines.
pardal I *m.* **1.** (4.1.1.1)
pare *m.* @ (4.10.1; 4.11.4; 4.11.4.2; 4.19.1.1)
paréixer *v.intr.* **2.** (3.1.1.1; 5.7)
parell I. *m.* **1.** (4.16.13)
1.paret *f.* **1.** (3.1.1.1)
parladuria *f.*
2.pas *adv.* **1.** (1.4; 4.5.1)
passarell *m.* (3.1.2.6)
passar *v.intr.* o *tr.* @ (4.6.3; 4.19.1.1)
passeig *m.* **1.2.** (4.2.3)
pastel *m.* **1.** (5.6)
pastisser, -era *m.* i *f.* **2.** (5.6)
pastisset *m. DLC* 3. (5.6)
1.pataca *f.* **1.** (5.2) + Bony, especialment el produït al cap per un tossoló. + Conjunt de pedres que es troben, a les mines, barrejades amb el mineral de carbó.
patafuller *adj.* i *m.* Mentider, camorrista.
patamoll *m.* **1.2.**
1.patera *f.*
patir *v.tr.* **1.** *intr.* **2.** (4.8.1)
1.pato *m.* (5.6)
patricó *m.* Petricó 1.
1.pau *f.* @ (1.4)
paupar *v.tr.* (3.2.6)
paupons, a *loc. adv.* (*3.2.6)
peaina *f.* (*3.2.19)
pedientes *m.pl.* (*5.6)
pedrada *f.* **2.** (3.2.15)
pedret *m.* + Conjunt de grans roques, arrossegades per les plujes per valls i barrancs, situat a l'entrada d'aquestes depresions geogràfiques als llits dels rius.
pedrinyera *f.* \ (3.1.2.6.1)
pedrís *m.* **5.6.** (3.2.12)
peix *m.* @ (1.4)
pèl *m.* @ (3.1.1.3; 4.9.4; 4.10.1)
peladilla *f.* **2.** (5.6)
peladura *f.* **2.**
peladussa *f.* Pela de pataca.
pelarxo,-a *adj.* Es diu, especialment, de l'infant que al cap té escassos cabells, o els té molt curts.
pelejar *v.intr.* o *refl.*
pel.lícula *f.* @ (4.4.2)
pencar *v.intr.* **1.**
pendatxo *m.* **3.** + Persona vestida de manera estrafolària.
pendre *v.tr.* @ (4.9.4; 4.10.1; 4.13.1)
penjat,-ada *adj.* **1.3.** (4.9.1)
pensar *v.tr.* o *intr.* @ (4.16.10)
pentinella *f.pl.* **4.** *En pentinelles.*
1.pepida *f.* **1.**
pepino *m.* (5.6)
per *prep.* @ (4.1.1; 4.17.4)
perdigana *f.* **1.**
perdonar *v.intr.* o *tr.* @ (4.6.3.3)
perdre *v.tr.* o *intr.* (4.19)
perdut,-uda *adj.* i *m.* i *f.* **1.** (4.3.4)
perea *f.* \ **1.**
perfecte,-a *adj.* **2.** (3.1.1.9)
però *conj.* i *adv.* **1.** *m.* **2.** (4.18.1)
perpal *m.* \
perpalina *f.* \
perreta *f.* (4.4.1; 5.7)
perro,-a *adj.* **3.** (3.1.1.3)

2.perrot *m.* (4.4.2; 5.7)
perxi *m.* **2.**
1.pes *m.* @ (1.4)
1.pesador *m.* Qui a les mines s'encarrega de pesar els vagons de carbó i el funcionament dels malacates.
pet *m.* @ (1.4)
petanga *f.* (*3.2.19.5)
petiperi *m.* Vituperi.
petxina/pitxina *f.* **1.** (3.1.2.6.1)
petxirró,-ona *adj.* Afectuosament, aplicat a les criatures, petitó.
peu *m.* @ (3.1.1.3; 3.2.5)
1.pi *m.* **1.** (1.4; 4.2.2)
pianiste,-a *m.* i *f.* (*4.3.1)
pica *f.* Pic, eina que consisteix en una peça de ferro o d'acer, acabada en punta en els seus extrems, proveïda de mànec, que hi és endollat en l'ull practicat al bell mig de la peça.
1.picador *m.* **d)** Miner que, treballant a estall, arranca amb les piques el carbó dels canyos.
picaport *m.* **1.2.**
picassó *f.* Picor.
picor *f.*
1.pigota *f.* **1.** (5.1)
1.pilar *m.* @ (3.2.7; 4.2.2)
pilastra *f.* **1.2.**
pillet *m.* (5.7)
pilota *f.* **1.3.b)**
pinte *m.* **1.3.** (4.3.7)
pinyol *m.* **1.** (4.17.2)
pinyoleta *f.*
2.piquera *f.*
2.piquet *m.* De piquets n'hi havia un a la proa i un altre a la proa dels llaüts.
pitança *f.* **4.+** Plat de fusta, fondo i petit.
pitjor *adj.* i *adv.* **1.2.** (1.4; 3.2.3)
pítima *f.* **4.** *adj.* **5.**
1.pitó *m.* **1.**
1.pitrera *f.* **1.2.**
pitxell *m.* **1.**
pitxella *f.* **2.**
plaça *f.* @ + Espai ample i descobert, situat al davant de les boques de les mines, on es descarreguen les vagonetes de carbó a l'espera d'ésser carregat als camions i, en el passat, als llaüts. (3.2.14; 4.13.1)
plana *f.* **1.2.** (4.17.6)
plega *f.* **1.b)**
plegar *v.tr.* \ I **1.2.** II, III **1.2.** + Entendre alguna cosa d'una conversa: *sí que m'ascolte, pero no plegue res* (= no compren res), *los vai sentir parlar i hu vai plegar tot.* + Enregistrar imatges o sons: *això que ara et diré no hu plegos, tanca eixa màquina.*
pleit *m.* \ **2.** (3.1.1.2)
plorar *v.intr.* o *tr.* @ (4.18.2)
ploure *v.intr.* i *impers.* **1.2.** (4.19.2.5.4; 4.19.2.6)
plovisnar *v.intr.*
poble *m.* @ (3.2.14; 4.16.13; 4.19.2.7.3)
poc *adj.* i *adv.* @ (4.18.2)
poca-solta *m.* i *f.* **2.**
poca-soltada *f.*
polegó *m.* Pugó.
politja *f.* Corriola en els llaüts per on corre la sirga.
2.poll *m.* @ (3.2.18)
pollastre *m.* **1.**
pollet *m.* **1.**
pollí *m.* **1.** (4.1.1.1)
pollmantós,-a *adj.* Poricós.
2.pols *f.* **1.** (4.3.7)
polseguera *f.* **1.**

1.pont *m.* @ (3.2.13.2; 4.16.6)
2.popa *f.* (5.1)
1.popar *v.tr.* **1.2.** (5.1)
por *f.* @ (3.2.7; 4.19.1.6.3)
pórca *f.* **1.**
porgueres *f.pl.* **1.**
poricós,-osa *adj.*
1.port *m.* **1.2.** (3.2.13.1)
1.portar *v.tr.* @ (4.7.2; 4.19.2.1.1)
3.pos *conj.* (4.18.1)
1.posar *v.tr.* @ (4.7.1/3; 4.19.2.7.1)
possiguetes *f.pl.* Pessigolles.
postres *m.* (4.3.7)
potecari *m.* \
potser *adv.* (1.4; 3.2.4)
1.pou *m.* @ (3.1.1.5; 3.2.5)
pregunta *f.* (4.13.3)
prèmit *m.* \ **1.2.** (3.2.19.1)
prenso *m.* Pinso.
1.presa *f.* **2.b.** Brou de carn que es dóna als malats perquè es refacen de la malaltia.
pressa *f.* **3.** (4.6.2.1; 4.6.3.2/3; 4.16.20)
prim, prima *adj.* @ *m.* II **8 a)**
primentó *m.* Pebrot 1.
primer,-era *adj.* i *adv.* @ (4.15.4)
primola *f.*
professó *f.* \ **1.** (5.2)
pronte *adv.* \ **5.** (3.2.13.2; 4.16.7)
prop, a l. *adv.* i *prep.* **1.2.** (4.16.11)
propet, a *adv. intens.* (4.4.1; 4.16.11)
prou *adv.* i *adj.* II **1.2.** (4.16.17)
1.pruna *f.* **1.** (4.7.4)
pudent,-a *adj.* **1.** + *m.* i *f.* Malcarat.
puesto *m.* (3.2.13.2; 4.11.4.1; 4.16.12)
puguer *v.tr.* @ (*4.19.2.2)
pujar *v.intr.* o *tr.* @ (3.2.3.1)
pulça *f.* \ **1.**
punt *m.* @ (3.2.13)
puntó *m.* \ **2.**
puntona *f.* Nau de fons pla usada per al passatge de rius més petita que el pontó. (3.1.2.6)
punxafigues *m.* Picafigues.
punxó *m.* **1.** (3.2.2.1)
puny *m.* @
punyada *f.* **1.**
puput *f.* **1.**
pur, pura *adj.* @ (3.2.7)
purgadora *f.* Instrument compost d'un bastiment en el qual va muntat un conjunt de ferros gruixuts que serveix a les mines per a garbellar el carbó.
putaina *f.* Prostituta.
puterot *m.* Home que freqüenta lupanars.

qualquere *adj.* i *pron.* Qualsevol.
1.quan *adv.* i *conj.* @ (4.5.2; 4.6.2.2)
quansevol *adj.* i *pron.* \ **1.** (3.2.19)
1.quant, quanta *adj. pron.* i *adv.* @ (4.13.3)
quart, quarta *adj.* i *subst.* @ (4.15.4; 4.17.6)
quartina *f.* (*3.1.2.6)
quatre *adj.* **i** *m.* **i** *f.* **1.2.** (1.4; 4.4.2; 4.7.4; 4.15.2)
quarto *m.* **2.a)** *pl.* (4.19.1.8) **5.**
quedar *v.intr.* o *refl.* @ (4.16.13; 4.19.1.8)
1.quera *f.* **1.a) 6.**
1.qui *pron. interr.* @ (4.13.2)
quilo *m.* (4.7.4/5)
quin, quina *pron.* i *adj.* @ (4.13.1)
quinquillaire,-a *m.* i *f.* \ (4.3.2)
quint, quinta *adj.* i *subst.* @ (4.15.4)
quixal *m.* \ **1.5.d)** *Quixals de vella.* **del sen** (3.2.19)

rabada *f.* **1. +** Fal.lus.
ràbia *f.* **1.2.** (3.2.14.1)
rabosa *f.* **1.** (4.19.2.7.6; 5.1).
racer *m.* \ **1.2.** (3.1.2.6)
rader,-era *adj.* \ (3.2.19)
radera *adv.* i *prep.* \ (3.2.19)
ràfec *m.*
1.ragó *f.* \ @ (3.2.9)
1.raïl *f.*
2.raïl *m.*
1.raïm *m.* @ (4.13.3)
raïna *f.* Resina
1.raio *m.* **3.** (5.6)
1.rajola *f.* **1.** (3.2.3.1)
1.rama *f.* **2.** (5.7)
raro,rara *adj.* \ (4.4.2)
raspadura *f.* Erosió de la pell.
rastellera *f.* **2.**
rastoll *m.* \ **1.** (3.1.2.5.2)
ratera *f.* **1.2.**
rateta *f.* (4.19.1.1)
ratlla *f.* **1.2.3.8.** (3.2.8)
rato *m.* (4.4.1; 5.6)
ratolí *m.* **1.2.** (3.1.2.6.4)
1.raure *v.tr.* **1.6.11.** (4.19.2.5)
rave *m.* **1.** (4.2.1)
rebaix *m.* **4.**
rebatre *v.tr.* **2.d)**
rebotit,-ida *adj.* Atapeït, abarrotat.
rebuig *m.* **2.**
recapte *m.* **5.a)**
recibo *m.* (5.6)
reconéixer *v.tr.* @ (4.19.1.11)
redó,-ona *adj.* \ @ (3.1.2.5)
refran *m.* **2.** (*3.2.19)
regalíssia *f.* \ **1.** (3.1.2.6.1)
regall *m.* **1.2.**
regandaix *m.*
1.regata *f.* **1.3.+** Esquerda.
1.rei,-ina *m.* i *f.* @ (4.2.2)
reixos *m.pl.* \ (4.2.2)
relotge *m.* \ @ (3.2.19.2)
relinxo *m.* Renill.
rellampec *m.* **1.**
remostró *m.* Retall, raïssa de formatge, carn crua, pernil, etc.: *van comprar quatre perrots de remostrons de carn mortüïna.*
1.remulla *f.* **1.**
rent *m.*
renyir/rinyir *v.intr.* **2.** (3.1.2.6.1)
renyó/rinyó *m.* \ **1.** (3.1.2.6.1)
reparar *v.tr.* III **1.** *intr.* **2. 3.**
reparo *m.* **3.**
repèl *m.* **1.a) 2.a)**
repelós,-osa *adj.* **2.**
repetir *v.tr.* @ (4.16.5)
replaceta *f.* Petita plaça. Indret urbà espaiós a manera de petita plaça.
replanar *v.tr.* II **3.** III **3.**
res *pron.* II **3.4.** (4.5.2; 4.6.2; 4.19.2.7.1)
resoldre *v.tr.* @ (3.2.13.1)
respigolar *v.tr.*
resplandor *f.* \ **1.**
ressentir *v.refl.* **2.3.** (4.7.1)
retall *m.* (1.4)
retirada *f.* **1.4.**
retòlica *f.* \ **3.**
retor *m.* \ **2.c)** (3.2.19)
retòrcer *v.tr. Retòrcer la roba.*
retratiste,-a *m.* i *f.* (*4.3.1)
retxassar *v.tr.* (5.6)
reumec,-a *adj.* i *m.* i *f.* Rondinaire.
revencillada *f.* Cop donat per sorpresa.
revitxol *m.* Infant entremaliat.
revolví *m.*
ribrell *m.* \ (3.2.19)
ribrella *f.* \
1.ric,rica *adj.* i *m.* i *f.* **1.** (4.16.16)

rigalla *f.* (3.2.9)
rigaller,-era *adj.* **1.** (*3.2.9)
ringlera *f.*
ristra *f.* 1.Rast.
riu *m.* **1.2.** (4.17.3)
riure *v.intr.* @ (4.6.2.1; (4.18.2; 4.19.2.5)
2.rivet *m.* **1.2.3.**
1.roba *f.* @ (3.1.12)
roda *f.* l **1.4.6.**
rodanxa *f.* Especialment de peix.
rodadits *m.* **1.**
rogle *m.* \ III (3.2.14)
roïdo *m.* (3.1.2.6.3)
2.roïna *f.* \ **3.** (3.1.2.6.3)
roig, roja *adj.* **2.3.4.** (3.2.3.1; 4.2.3; 4.7.1)
romangó *m.* Empenta moral, iniciativa.
romàtic,-a *adj.* \ **2.**
1.romer *m.* (5.1)
romiar *v.tr.* \ **2.** (3.1.2.6.3)
rompre *v.tr.* **3.a)** Gastar, per fregament, en especial el calcer i el vestit.
roncar *v.intr.* **1.6.**
rondall *m.* Rondaire, que no para mai en casa.
roquissal *m.* (5.2)
4.ros, rossa *adj.* @ (1.4)
1.rosa *f.* @ (1.4)
2.rosada *f.* **1.**
rosigar *v.tr.* **1.2.4.** (*3.1.2.6.1)
rosigó *m.* \ **1.** (3.1.2.6.1)
rossa *f.* **1.** (1.4)
1.ròssec *m.* **11.** en especial, l'escòria que resta un cop triat el carbó.
rostir *v.tr.* **1.2.** (3.1.2.6.4)
1.roví *m.* Brutícia adherida a la pell d'animals i persones. (3.1.2.6.3)
rovinós,-osa *adj.* (3.1.2.6.3)
ruc *m.* **2.3.** (4.1.1.1; 4.16.4; 5.3)
rucada *f.* **2.** (3.1.2.1)
ruella *f.* \ **2.**
1.rullat,-ada *adj.*
rullent *adj.*
rumor *m.* **3.** (3.2.7)

saballó *m.* **2.**
saber *v.tr.* i *intr.* @ (3.1.1.7; 4.1.1.1; 4.19.2.13)
1.saboc *m.* \ **2.**
2.sacre *m. Loc. No tindre ni un sacre.*
sacsejar *v.tr.*
safanòria *f.*
safareig *m.* **1.2.** (3.1.2.4; 4.17.6)
safarós,-osa *m.* i *f.* Maldestre, fastigós.
safata *f.*
sagí *m.* **1.**
saltar *v.intr.* o *tr.* @ (4.16.10)
1.sama *f.* **2.**
samarreta *f.* **3.** (4.17.6)
sampurrunyó *m.* Aranyó.
sancer,-era *adj.* \ **1.** (3.1.2.6)
sanar *v.tr.* Comprovar la qualitat d'un aliment tastant-lo.
sanderi *m.* \ (3.1.2.6)
sang *f.* @
sanglot *m.* **2.**
sangonella *f.* \ **1.4.**
1.sansa *f.*
sant, santa *adj.* i *m.* i *f.* @ (3.2.13)
santapiga *f.*
santet *m.* Cromo.
1.sapastre *m.* **1.**
sapo *m.* (5.7)
saragata *f.*
sardina *f.* **1.** *sardina de la costa*: arengada, *Clupea harengus.*
sargantilla *f.* \ 1
sària *f.* \ **1.**

sarmenya *f.* **1.**
sarpa *f.* **1.2.**
sarpada *f.* **1.** (3.2.15)
sarpat *m.*
sarrabastall *m.* \ **2.**
sarrampió *m.* \
sàssula *f.* \
1.saula *f.*
séc *m.* **4.**
sedolitja *f.* Sajolida.
2.segó *m.*
segretari,-ària *m.* i *f.* \ **3.** (3.2.19.5)
segundo,-a *adj.* (*4.15.4)
seguns *prep.* i *conj.* (*4.17.7)
sello *m.* (*5.6)
2.selló *m.* \ 1.**1.**
sempre *adv.* **1.** (4.19.2.1.1)
senalla *f.* **1.**
senatxo *m.* **1.**
senda *f.*
sense *prep.* @ (4.6.2; 4.17.2)
sentir *v.tr.* i *refl.* @ (3.2.13; 4.8.1; 4.19.2.9/10)
1.senya *f.* **2.**
senyal 1. *m.* **2.** *f.* (4.3.7)
senyor/sinyor,-a *m.* i *f.* @ (3.1.2.6.1)
sèquia *f.* **1.**
1.ser *v.intr.* i *copulatiu* \ @ (4.19.2.1)
seré,-na *adj.* **1.2.**
sereno *m.* (5.6)
sèrio,-a *adj.* (5.6)
serp *f.* **1.**
1.serra *f.* **1.3.4,** en especial si acaba en un cim agut. (4.17.6)
sèrrit *m.* \
serrutxo *m.* Xerrac.
serva *f.* **1.**
servar *v.tr.* **2.a)**
1.servici *m.* \ @
servilleta *f.* (*5.6)
servir *v.tr.* o *intr.* @ (4.19)
1.set *f.*
2.set *adj.* **1.** *m.* **2.** (3.1.1.7)
sétimo,-a *adj.* i *m.* i *f.* (*4.15.4)
setmesí,-ina *m.* i *f.*
setze *adj., m.* i *f.* (1.4; (3.2.4)
4.si *conj.* @ (4.7.4; 4.10.1; 4.19.2.7.8)
silèncio *m.* (*5.6)
simple *adj.* @
1.sió *m.* **2.**
sirga *f.* **1.**
1.sis *adj.* **1.** *m.* **2.** (4.7.4; 4.15.4)
sisall *m.* Siscall.
sisquera *adv.* (5.7)
sissanta *adj.* (3.1.2.6.1; 4.15.1)
sobaco *m.* (*5.6)
sobretot *adv.* **2.** (4.19.1.5.1)
1.soca *f.* **2.11.**
sociedat *f.* \ @ (3.2.16)
sòcio,-a *m.* i *f.* \ (5.6)
sogre,-a *m.* i *f.* **1.** (4.11.4.3)
solada *f.* **1.**
2.solament *m.* **1.**
solc *m.* **1.**
soldat *m.* **1.8.**
soleta *f.* **10.**
solt, solta 1.2. *adj.* @ (3.2.13.1)
sombra *f.* (5.6)
sombrero *m.* (5.6)
somera *f.* **1.2.** (5.3)
sòmit *m.* \ **1.2.** (3.2.19.1)
sompo, sompa *adj., m.* i *f.* **1. 3.**
1.son *f.* **1.2.** (4.16.1)
sonriure *v.intr.* i *m.* \
sopa *f.* @ (4.19.1.1)
1.sopar *v.intr.* **1.** *tr.* **a)** *m.* **2.**(4.7.3; 4.10.1; 4.10.1.1; 4.16.4/15)
sopluig *m.* (5.2)
1.sorollar *v.tr.* **1.** *intr.* **2.**
3.sorra *f.* **2.**

1.sort *f.* @ (4.16.9)
sot *m.* **3.**
sou *m.* **2.**
sovint, a *adv.* (3.2.13; 4.16.11)
2.su *conj.* (4.18.3)
1.suc *m.* @ .
1.sucar *v.tr.* **1.**
sucarrar *v.tr.* \ (3.1.2.5.1)
sucarrim *m.* (*3.1.2.5.1)
sucre *m.* **1.** (1.4)
sugar *v.intr.* o *tr.* 1.suar @ (3.2.9)
sugor *f.* (3.2.9)
1.surar *v.intr.* **1.2.**
surzir *v.tr.*
susto *m.* **1.** (5.6)

tabana *f.* **1.**
tabola *f.* **1.**
tabolot *m.* Home eixelebrat i alegre.
tafarra *f.* **1.**
taleca *f.* **1.**
talecada *f.* **3.**
talladits *m.*
tallar *v.tr.* @ (4.10.2)
talòs,-ossa *adj.* i *m.* i *f.* **2.** (3.1.1.9)
tanoca *m.* i *f.*
tapàs *m.* En l'interior de les mines, terreny de pedra més dura que l'ordinària que fa més penós poder avançar en l'excavació de galeries i canyos.
tararot *m.* **1.**
tard *adj.* i *adv.* @ (4.17.3)
tarde *f.* \ 2.Tarda (5.6)
tardet, al *loc. adv.* Capvespre.
2.tarquí *m.*
2.tarró *m.* \ **1.** (3.1.2.6)
tarròs *m.* **1.2.** (*3.1.2.6)
tartanya *f.*
tartir *v.intr.* (*5.4)
tastar *v.tr.* **1.2.**
1.tatxa *f.* **1.**
taulada *f.* **1.2.** (*3.1.2.6)
tavà *m.* (5.2)
tea *f.* \ 1. teia **1.2.** (5.2)
tèbio,-a *adj.* **1.** (*3.2.14.1)
1.tecla *f.* @ (3.2.14)
1.teixidor *m.* **1.3.**
telaranya *f.* **1.**
1.tello *m.*
témer *v.tr.* **1.2.** *refl.* **b)** (4.19.1.6.3)
temprà,-ana *adj.*
temps *m.* @ (3.2.13.2)
1.tenalla *f.*
tendrum *m.* **1.**
3.tendre, tendra *adj.* @ (3.1.1.3)
tenedor *m.* \ **1.tenidor 2.c)** (5.6)
tercejar *v.tr.* Terçar.
tercer,-era *adj.* i *m.* i *f.* @ (4.15.4)
terme *m.* **3.** (4.2.1)
ternera *f.* (*3.1.2.6)
terra *f.* @
terraplé *m.* Tartera on s'aboquen les pedres i altres deixalles de les mines.
tia *f.* **1.2.5.** (4.6.4.1)
tiet *m.* (*4.6.4.1)
tieta *f.* (4.6.4.1)
1.timó *m.* **1.**
2.timó *m.* **1.4.a)** *Timómascle.* **b)** *Timó real.* (5.1)
tindre *v.tr.* o *intr.* \ @ (4.19.2.2/3/4)
tinya *f.* **1.2.**
tinyar *v.tr.*
tip, tipa *adj.* i *m.* **1.2.** (4.6.2.1)
tocadura *f.* **1.2.**
tocar *v.tr.* o *intr.* @ (4.6.5.1)
tocineta *f.* Panerola.
tocino *m.* **1.2.** (5.7)
tomata *f.* \ **1.** (4.3.7)
topí *m.* \ **1.2.** (3.1.2.6.3)
toquinyar *v.tr.*
torcar *v.tr.* + Llevar les partícules sò-

lides (pols, serradures, cendra, etc.) o líquides (aigua, sang, mucositats, etc.) que cobreixen lleument una superfície. (5.3)
tornar *v.intr.* @ (4.6.2.2; 4.14.3)
tornís *m.* Conco, home solter d'edat en què habitualment hauria d'ésser casat.
toronger *m.* \ **1.** (3.1.2.5.1)
toronja *f.* \ **1.2.** (3.1.2.5.1; 3.2.1.4; 4.7.5)
torre *f.* @ + Casa de camp de més d'una planta on habiten, o poden habitar, els conradors d'una finca rústica.
torrutaco *m.* Espècie de botifarró.
1.tort,-a *adj.* I **1.2.3.**
tortereta *f.* Tórtora.
torterol *m.* **2.** (5.4)
tortilla *f.* (5.6)
1.tos *f.* (1.4)
tossada *f.* Tossoló.
tossal *m.* **1.**
tossar *v.intr.* **1.** + Colpejar involuntàriament una persona amb el cap qualsevol superfície. Fig. No congeniar, per tenir caràcters diferents, dues persones.
tossir *v.intr.* (3.1.2.6.4)
tossoló *m.*
tot, tota *adj. pron.* i *subs.* @ (4.6.3.1; 4.6.5.1; 4.11.4.1; 4.14.2)
tothom *pron. indef.* (4.14.2)
2.tòtil, tòtila *m.* i *f.*
totxada *f.* **1.**
totxo *m.* I **1.**
1.tou, tova *adj.* @ (3.1.1.5)
tovalla *f.* **1.** (5.2)
tracalet *m.pl.* Fòtils, estrismenuts d'un llaüt.
trago *m.* (5.6)
tranca *f.* **2.**
tranquilidat *f.* (*3.2.16)
trascolar *v.tr.* **1.**
traspuntador *m.* Petita espona bastida a la vora dels rius per protegir els sots de les riades.
1.trau *m.* **1.2.**
3.trau *m.*
traure *v.tr.* \ @ (1.4; 3.1.1.8; 4.9.3; 4.19.2.5)
travessal *m.* A les mines, galeries que tallen transvessalment les directes.
travesser *m.* **2.a)**, d'una porta.
travessot *m.* Tronc gruixut que es crema.
trebol *m.* **1.**
tremolí *m.* **1.2.**
1.trenc *m.* **1.b)**
trencadissa *f.*
trenta *adj.* i *m.* (4.15.2)
1.tres *adj.* i *m.* **1.2.** (4.7.5; 4.15.2)
trescolar *v.tr.* \ **1.**
tretze *adj.* i *m.* **1.2.** (3.2.4)
triar *v.tr.* **1.** *refl.* **2. 3.**
trifurca *f.* **1.2.** (4.19.2.7.3)
trill *m.* **2.**
trilla *f.* Acció i temps de trillar.
trilladora *f.* **1.**
1.trillar *v.tr.* **1.**
tripa *f.* **2.** *DLC* 2 a.
triple *adj.* i *m.* **1.2.** (3.2.14)
trobar *v.tr.* @ (4.6.5.1; 4.10.1; 4.16.12)
trompitxó *m.* **1.2.**
tronçador *m.* Xerrac per serrar troncs.
1.trossa *f.* **4.b), 5.**
truc *m.* Plataforma amb quatre rodes, sense laterals, emprada a les mines com a mitjà de transport.// Esquella molt grossa, més ampla de dalt que de baix; barromba.

1.trucar *v.intr.* **3.** (4.18.2)
3.trucar *v.tr.*
trull *m.* **1.b)**
trullola *f.*
turcatxo *m.* Tudó.
tus-tus *m.*

uller *m.* Cadascuna de les entrades d'un cau de conills, d'una llodriguera.
um *adj.* (4.10.1; 4.11.4.2)
1.un, una *adj. art.* i *pron.* @ (4.1.13; 4.1.2; 4.14.3)
2.un, a *adv.* (4.16.10)
undemà *m.* (4.16.6)
unflar *v.tr.* i *pron.* (1.4; 3.1.2.5.2; 4.9.2)
ungla *f.* @ (4.1.2; 4.18.2)
únic,-a *adj.* (4.1.1.2; 4.1.2)
universidat *f.* \ **4.** (3.2.16)

vadella *f.* Només s'aplica a la carn de vedella que es ven a les carnisseries. (*3.1.2.6)
vagacions *f.pl.* \ **2.** (3.2.19.5)
vagó *m.* Vehicle descobert de quatre rodes amb el qual, arrosegat per la força d'un bagatge i seguint els raïls d'una via fèrria, els carreters transporten el carbó des de l'interior de les mines fins a les vagonetes.
vagoneta *f.* Vehicle descobert que forma part d'un malacate.
valdre *v.intr.* o *tr.* \ @ (4.19.2.2)
2.vall *f.* **1.** (4.6.4)
vànua *f.* (*5.2)
vaso *m.* (*4.17.6)
vedat *m.* **3.4.**
vegada *f.* (4.10.2; 5.3)
veí,-ïna *m.* i *f.* **2.3.** (5.3)
1.vell, vella *adj.* i *subst.* @ (1.4; 3.1.1.5; 4.3.4; 4.16.13)
vencill *m.* **1.**
vendre *v.tr.* **1.2a).3.**(4.10.3)
veneno *m.* (5.6)
verd, verda *adj. m.* i *f.* @ (3.1.1.3; 4.19.2.7.6)
verderol *m.* **1.**
verema *f.* **1.2.** (3.1.2.4)
veremar *v.tr.* (3.1.2.4)
vergi *adj.* II **4.** (*3.1.2.6.1)
veritat *f.* @ (3.1.2.4; 3.2.16; 4.19.2.5.5)
1.verós,-osa *adj.*
verra *f.* **1.**
1.vespra *f.* **1.**
vestimenta *f.* (4.4.3)
2.vet aquí *loc. adv.* (4.6.2)
vetllar *v.intr.* i *tr.* **1.b),3. a),**b).(3.2.8)
1.veu *f.* @ (3.2.5)
veure *v.tr.* @ (4.19.2.5)
vi *m.* @ (1.4; 4.13.1)
viaire *f.* Miner encarregat de la instalació i conservació de les vies fèrries de l'interior de les mines.
vianda *f.* **1.**
víbora *f.* Vibra **1.**
vida *f.* @ (4.11.4.1)
vila *f.* (4.17.8; 5.3)
vime *m.* (4.2.1)
vimenera *f.* **1.**
1.vin *m. vin blanc.*
vindre *v.intr.* (*4.19.2.2/3)
1.vint *adj. m.* i *f.* (3.2.13; 4.15.2)
virí *m.* (5.6)
1.visc *m.* **1.2.** (3.1.2.6.1)
2.visca *f.*
visitar *v.tr.* @ (4.16.11)
1.viure *v.intr.* @ (4.14.2; 4.16.11; 4.19.2.5.4)
volatam *f.*
volta *f.* I **1.2.4.5.** (5.3)
1.vuit *adj., m.* i *f.* (4.15.4)
vuitanta *adj., m.* i *f.* (4.15.2)

vulger *v.tr.* @ + l **3.** Amb aquesta última accepció és tan vigent com *estima*r. (*4.19.2.2/4)
vusté *pron.pers.* (*4.6.3.2/3/4)

xafar *v.tr.* **1.** (3.2.2.1)
xamba *f.*
xambra *f.*
xant *m.* **5.**
xanxull *m.*
xarco *m.* (*5.6)
xardorós,-osa *adj.*
xarraire,-a *adj.*, *m.* i *f.* \ **1.2.** (4.3.2)
xarramenta *f.* Xerradissa.
xarrar *v.intr.* i *tr.* \ **1.2.4.** (3.1.2.5; 3.2.2.1)
xeic, xeica *m.* i *f.*
xelit *m.*
xeulit/xiulit *m.* **1.** (3.1.2.6.1)
1.xic, xica *m.* i *f.* **2.** Jove a partir dels 14/15 anys. (1.4; 3.2.2.1; 4.6.2; 5.7)
xilar *v.tr.* Xisclar.
ximplada *f.* Ximpleria.
ximple *adj.* **2.** (3.2.2.1)
xinxa *f.* **1.** (3.2.2.1)
xinxeu *m.* Persona esquifida i bellugadissa.
xiquet,-eta *m.* i *f.* **2.** (4.12.5)
xiribec *m.* **1.** (3.2.2.1)
xirla *f.* Aigua bruta, fangosa.
xiular *v.intr.* o *tr.* @
xiulet *m.* **2.** (3.2.2.1)
xocant,**-a** *adj.* **1.2.**
xocar *v.intr.* **1.2.3.**
xocolate *m.* **1.**
1.xolla *f.* **4.** *Gent de poca xolla.*
xollador *m.*
xollar *v.tr.* **1.**
xombar *v.tr.* Estar-se una persona, o una cosa, dreta i quieta.
1.xop *m.* (5.1).
3.xop,-a *adj.* **1.**
xorovia *f.* **1.** (*3.1.2.6)
xuclar *v.tr.* **1.** (3.2.2.1)
xular *v.* \ Alterna amb *xiula*r.
1.xulla *f.* **4.** Llonsa de carn magra.
xumar *v.tr.* **1.**
xuta *f.* Òliba.

zero *m.* **1.2.** (4.15.1)
zumo *m.* Només per referir-se als sucs industrials de fruites.

6. BIBLIOGRAFIA

6.1. Clau de sigles de publicacions

AFA = *Archivo de Filología Aragonesa.*
AORLL = *Anuari de l'Oficina Romànica de Lingüística i Literatura.*
BCEC = *Butlletí del Centre Excursionista de Catalunya*
BDC = *Butlletí de Dialectologia Catalana.*
BDLLC = *Bolletí del Diccionari de la Llengua Catalana.*
BISO = *Societat d'Onomàstica. Butlletí Interior.*
DCVB = *Diccionari Català-Valencià-Balear.*
DECat = *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana.*
ELLC = *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes.*
ER = *Estudis Romànics.*
REL = *Revista Española de Lingüística.*
RFE = *Revista de Filología Española.*

6.2. Obres citades i de consulta

ALCOVER, Antoni M. (1908-1909): «El catalá devant els filòlegs estranjers. Una mica de dialectologia catalana», *BDLLC*, IV, p. 194-303.

ALCOVER, A.M. i MOLL, Francesc de B. (1929-1932): «la flexió verbal en els dialectes catalans», *AORLL*, II, p. 73-184; III, p. 73-168; IV, p. 9-104; i V, p. 9-72.

— (1926-1962): *Diccionari Català/Valencià/Balear*, 10 vols., Palma de Mallorca.

ALLIÈRES, Jacques (1963-1968): «Le Subjonctif en '-o' du catalan occidental», *ER*, XII, p. 255-265.

ALONSO, Helena i SUÏLS, Jordi (1993): «La morfologia verbal de subjuntiu al Segrià: estudi prospectiu», *Sintagma* 5, p. 5-17.

ALVAR, Manuel (1976): *La frontera catalano-aragonesa*, Instituto «Fernando el Católico», Zaragoza.

— (1991): «Antigua geografia lingüística de Aragón: los peajes de 1436» dins *I Curso de Geografía Lingüística de Aragón*, Instituto «Fernando el Católico», Zaragoza, p. 11-103.

AMADES, Joan (1934): «El vocabulari dels vells oficis de transport i de llurs derivats», *BDC*, XXII, p. 59-239.

Atlas lingüístic de Catalunya (ALC), 8 vols. Barcelona, (1923-1964).

Atlas Lingüístic del Domini Català (ALDC), volum manuscrit de l'enquesta de Mequinensa realitzada per Lídia Pons i Joaquim Rafel entre el 21 i el 23 d'agost de 1972.

Atlas Lingüístico y Etnográfico de Aragón, Navarra y la Rioja (ALEANR), 12 volums, Diputación Provincial de Zaragoza-Ed. La Muralla, Madrid, 1979-1983.

Atlas Lingüístico de la Península Ibérica, I (Fonética), Madrid, 1962.

BADIA I MARGARIT, A.M. (1951): *Gramàtica històrica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València, 1981, que és d'on citem.

— (1962): *Gramática catalana*, Ed. Gredos, Madrid.

— (1979): «Petita disquisició sobre el lleidatà *prou/prouta* (estructura i analogia)» dins *Homenaje a Samuel Gili Gaya*, Barcelona, p. 59-63.

BALAÑÀ I ABADIA, Pere (1994): *Les arrels islàmiques de Mequinensa*, Rafael Dalmau-Editor, Barcelona.

BARNILS, Pere (1916): «Del català de Fraga», *BDC*, IV, p. 27-45. Reproduït a *AFA*, XLI (1988), p. 231-249.

BELTRAN I CABALLÉ, J.S. (1986): *L'estàndard occidental. Una proposta sobre l'estàndard català a les Terres del darrer tram de l'Ebre*, CIRIT, Barcelona.

BIOSCA I POSTIUS, Mercè (1991): «Noms de casa, renoms i zoònims en l'obra de Jesús Moncada», *BISO*, XLIII, p. 269-277.

— (1991): «Aproximació a la llengua i a l'estil de Jesús Moncada» dins *Guia de lectura de Jesús Moncada*, Ed. La Magrana, Barcelona, p. 47-98.

BONDÍA BENEDICTO, M. Trinidad (1965): *El habla de Maella*, Tesi de llicenciatura, Facultad de Filosofia y Letras de la Universidad de Barcelona, [inèdita].

BORAU, Lluís, MORET, Hèctor, QUINTANA, Artur, SANCHO, Carles: *Literatura popular catalana del Matarranya i Mequinensa*, Instituto de Estudios Turolenses/Associació Cultural del Matarranya, Calaceit, 1994.

BRUGUERA, Jordi (1985): *Història del lèxic català*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona, 1985.

CARRERA i SABATÉ, Josefina (1993): «La pretònica inicial *e-* a Alguaire», *Anuari de Filologia. Llengua i Literatura Catalanes*, XVI (C), Facultat de Filologia-Universitat de Barcelona, p. 37-72.

CASANOVA, Emili (1984): «Sobre la moció del sufix -iste/-ista», *Boletín de la Sociedad Castellonense de Cultura*, LX (Abril-Diciembre), p. 259-267.

— (1986): «Evolució de la segona persona del singular del present d'indicatiu del verb *ser* en català» dins *Actes del Setè Col·loqui Internacional de*

Llengua i Literatura Catalanes. Tarragona-Salou 1985, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 467-495.

CERVERA, Víctor (1986): *Fabara. Memorias incompletas*, Grupo Cultural Caspolino, Soria.

CID I CATALA, Josep (1987-1991): «Corrandes de l'Ebre (Ribera d'Ebre i Mequinensa)», *Miscel·lània del Centre d'Estudis Comarcals de la Ribera d'Ebre*, 5, p. 52-66; 6, p. 53-63; 7, p. 59- 68; 8, p. 73-96.

CLARAMUNT I ADELL, Teresa (1985): *Contalles. Així parlem a les comarques de la Franja*, Diputación General de Aragón, Zaragoza.

COLL, Pep (1991): *El parlar del Pallars*, Empúries, Barcelona.

COLOMINA I CASTANYER, Jordi (1985): *L'alicantí. Un estudi sobre la variació lingüística*, Institut «Juan Gil-Albert», Alacant.

— (1985): «El parlar de la Marina Alta», *La rella*, 4, p. 37-54, València.

— (1991a): *El valencià de la Marina Baixa*, Conselleria de Cultura, Educació i Ciència de la Generalitat Valenciana, València.

— (1991b): «Morfologia i ortografia: a propòsit d'algunes grafies controvertides», *A Sol Post. Estudis de Llengua i Literatura*, 2, Alcoi.

COROMINES, Joan (1935): «El parlar de Cardós i Vall Ferrera», *BDC*, XXIII, 1935, p. 241-331. Reproduït a *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. II, Barcelona, 1976, p. 19-67, que és d'on citem.

— (1970): «Els noms dels municipis de la Catalunya aragonesa», dins *Estudis de toponímia catalana*, Ed. Barcino, vol. II, Barcelona, p. 43-141.

— (1977): «Mots catalans d'origen aràbic» dins *Entre dos llenguatges*, Ed. Curial, vol. III, Barcelona, p. 68-177.

— (1980-1991): *Diccionari Etimològic i Complementari de la Llengua Catalana*, Ed. Curial, 9 vol., Barcelona.

COSTA, H. (1921): «Contribució al vocabulari de la navegació fluvial», *Butlletí de Dialectologia Catalana*, IX, p. 65-68.

Diccionari de la llengua catalana (setena edició), Enciclòpia Catalana, Barcelona, 1987.

ESTEVE I TEIXIDOR, F. (1908-1909): «Escorcoll dialectal a la Ribera baixa del Cinca», *BDLLC*, IV, Palma de Mallorca, p. 19-21.

FABRA, Pompeu (1932): *Diccionari General de la Llengua Catalana*, A. López Llausàs-Edit., Barcelona (6a. edició, 1974).

— (1956): *Gramàtica Catalana*, Ed. Teide, Barcelona (10a. edició, 1981).

FRAGO, Juan A. (1980): «Sobre el léxico aragonés. Datos para el estudio de su frontera con el catalán noroccidental a mediados del siglo XV» dins *Actes del Cinquè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Andorra 1979*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 405-440.

GALAN I CASTAÑ, Josep (1973): *El habla de Fraga*, tesi de llicenciatura, Facultad de Filosofia y Letras de la Universidad de Barcelona, [inèdita].
— (1985): *Estudis lèxics de la parla de Fraga I*, AFRAGA, Fraga.
— (1987): *Estudis lèxics de la parla de Fraga II i III*, AFRAGA, Fraga.
— (1993): *Les cançons de la nostra gent*, Diputación General de Aragón, Zaragoza.
GILI I GAYA, Samuel (1932): «Estudi fonètic del parlar de Lleida» dins *Miscelania filológica dedicada a Antonio M. Alcover*, Palma de Mallorca, p. 241-255.
— (1955): «Notas sobre el mozárabe en la Baja Cataluña», dins *Actas y Memorias del VII Congreso Internacional de Lingüística Románica (1953)*, I, Barcelona, p. 483-492.
GOMIS, Cels (1892): «Alguns noms topográfichs propis de Mequinenza, Fayó, Nonasp, Fabara y Maella», *BCEC*, II, p. 53-54.
— (1897): «Follies particulars de Fraga, Mequinensa y Tortosa», *BCEC*, VII, p. 112-115.
GRIERA, Antoni (1914): *La frontera catalano-aragonesa*, Barcelona.
— (1918/1919): «La frontera del català occidental», *BDC*, VI, p. 17-37; i VII, p. 69-79.
— (1920-1921): «El català occidental», *BDC*, VIII, p. 35-59; i IX, p. 1-3.
— (1935-1947): *Tresor de la llengua, de les tradicions i de la cultura popular de Catalunya*, 14 vols., Barcelona.
GULSOY, Joseph (1975): «El desenvolupament de les formes de Subjuntiu present en català» dins *Actes del Tercer Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Cambridge*, València, p. 27-59.
HAENSCH, Günther (1960): *Las hablas de la Alta Ribagorça*, Institución «Fernando el Católico», Zaragoza.
HEIM, Walter i QUINTANA, Artur (1984): «La llengua de Santiago Vidiella» dins *Pa de Casa. Converses sobre coses passades i presents de la vila de Calaceit*, Santiago Vidiella Jassà, p. 19-28, Diputación General de Aragón, Zaragoza.
MARTÍ I CASTELL, Joan (1971): *Contribució a l'estudi del dialecte occidental*, Diputació de Tarragona.
MASSIP I BONET, M. Angels (1989): *Aproximació descriptiva del parlar tortosí*, Institut d'Estudis Tarraconenses, Tarragona.
— (1992): *El lèxic tortosí: història i present*, Col·lecció de Tesis Doctorals Microfitxades de la Universitat de Barcelona, núm. 1.691.
MOLL, Francesc de B. (1979): *Gramàtica catalana*, Ed. Moll, Palma de Mallorca.
MOLL, Francesc de B., (1991): *Gramàtica històrica catalana*, Universitat de València.

MONCLÚS, Joaquim i QUINTANA, Artur (1989): «El català a l'Aragó» dins *Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana. Àrea 7. Història de la Llengua*, València, p. 195-212.

NADAL, Josep M. i PRATS, Modest (1982): *Història de la Llengua Catalana*, Edicions 62, Barcelona.

NAGORE LAÍN, Francho (1986): *El aragonés de Panticosa. Gramática*, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Zaragoza.

NAVARRO GÓMEZ, Pere (1992): *El parlar de la Fatarella*, Centre d'Estudis de la Terra Alta, Calaceit.

— (1994): «Aproximació geolingüística als parlars de la Terra Alta» dins *Actes de les Primeres Jornades d'Estudi sobre la Terra Alta*, Centre d'Estudis de la Terra Alta, Calaceit, p. 141-170.

O'DONNELL, Paul Edward (1986): *The castilian-catalan border in the «Baix Cinca» (Aragon): A lexical study*. Tesi doctoral. The University of Michigan [inèdita].

PONS I GRIERA, Lídia (1992): *Iodització i apitxament al Vallès*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1992.

PALMADA, Blanca (1993): «La reducció de [e] inicial de l'occidental: les raons del sistema i la interferència» dins *Actes del Novè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Alacant/Elx, 9-14 de setembre de 1991*, III, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1993, p. 111-120.

PENSADO, Carmen (1983): «Sobre los resultados de las vocales velares latinas precedidas de yod inicial», *Revista de Filología Románica* —Universidad Complutense—, 1, p. 109-135.

QUINTANA I FONT, Artur (1980): «El lèxic de la Codonyera (Baix Aragó)» dins *Actes del Quart Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes. Basilea 1976*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, p. 223-233.

— (1976-1980): «El parlar de la Codonyera. Resultats d'unes enquestes», *ER*, XVII, p. 1-253.

— (1983): «La llengua de Jesús Moncada», *Boletín del Centro de Estudios Bajoaragoneses*, 4-5, p. 225-238.

— (1984): *La nostra llengua. Gramàtica de llengua catalana*, Zaragoza.

— (1987): «Els parlars del Baix Matarranya», *ELLC*, XIV, p. 155-187.

— (1989): *El català a l'Aragó*, Ed. Curial, Barcelona.

RAFEL I FONTANALS, Joaquim (1974-1975): «Areas léxicas en una zona de encrucijada lingüística», *RFE*, LVII, p. 231-275.

— (1977): «Consideraciones léxico-semánticas a partir de una investigación espacial exhaustiva (Bajo Aragón meridional de habla catalana)», *REL*, VII, p. 137-170.

— (1981): *La lengua catalana fronteriza en el Bajo Aragón meridional. Estudio fonológico*, Universidad de Barcelona.
RECASENS i VIVES, Daniel (1991): *Fonètica descriptiva del català*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
SANCHIS GUARNER, Manuel (1949): «Noticia del habla de Aguaviva de Aragón», *RFE*, XXXIII, p. 15-65.
SISTAC I VICÉN, Ramon (1993): *El ribagorçà a l'Alta Llitera. Els parlars de la vall de la Sosa de Peralta*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona.
SOLÉ LLOP, Francisco (1984): *Fayón. Imagenes y palabras*, Grupo Cultural Caspolino, Caspe.
VALOR, Enric (1977): *Curs mitjà de gramàtica catalana*, Ed. Tres i Quatre, València.
VENY I CLAR, Joan (1958-1960): «Paralelismos léxicos», *RFE*, XLII, p. 91-149; i XLIII, p. 117-202.
— (1978): *Estudis de geolingüística catalana*, Edicions 62, Barcelona.
— (1982): *Els parlars*, Ed. Raixa, Palma de Mallorca (8a. edició de 1989).
— (1986): *Introducció a la dialectologia catalana*, Enciclopèdia Catalana, Barcelona.
— (1991): *Mots d'ahir i mots d'avui*, Empúries, Barcelona.
— (1993): *Dialectologia filològica*, Curial Edicions/Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona.

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA URBANA DE MEQUINENSA

INTRODUCCIÓ

La motivació principal que m'ha dut a redactar aquest treball ha estat la de deixar testimoni d'un conjunt de topònims que tenien per referència uns *topós* que, a hores d'ara, han desaparegut. Una altra raó que m'ha empenyat a redactar-lo —i no la menys important— ha estat la de fer un petit homenatge a les passades generacions de mequinensans i mequinensanes que van nàixer, conviure i morir en els carrers i places de Mequinensa sense sospitar que un dia les pedres i les parets que limitaven uns espais que tan bé coneixien acabarien al fons de l'Ebre o a la rebotiga d'un antiquari.

L'antiga vila de Mequinensa, amb el perfil urbà característic de les poblacions de l'últim tram de l'Ebre —estesa a la vora esquerra d'aquest riu i a la dreta del de Segre, en la confluència d'aquests dos rius—, fou enderrocada, a partir de 1971, gairebé del tot per estar afectada per la coa de l'embassament, Ebre avall, de Riba-roja.

L'actual nucli urbà, estès a la vora dreta del Segre, un quilòmetre amunt de l'antic, acull els habitants de Mequinensa en tres sectors ben diferenciats: el Cementeri Vell o barri Morcillo, el Poblat o Poblado i el nou poble de Mequinensa, que és el sector on resideixen la majoria de mequinensans i on es localitzen gairebé tots els serveis del municipi (Casa de la Vila, escoles, església, instalacions esportives, piscines municipals, fogatil dels jubilats, biblioteca, caserna de la Guàrdia Civil, la major part de comerços, etc.).

Malgrat l'existència d'aquests tres sectors ben diferenciats l'actual vila de Mequinensa és un contínuum urbanístic.

El Cementeri Vell és un nucli de construccions de planta única bastides, en general, amb materials de baixa qualitat pels obrers originaris de totes les terres de l'Estat espanyol que acudiren a Mequinensa per treballar, Ebre amunt, en la construcció de l'embassament que du el nom de la vila. És un petit nucli de carrers estrets que rep el nom oficial de Barrio Morcillo perquè fou construït i «inaugurat» durant el mandat de l'arquebisbe de Saragossa, entre els anys 1955 i 1964, Casimiro Morcillo. El sòl d'aquesta barriada havia estat ocupat per l'antic cementeri de Mequinensa —abandonat a partir de la dècada dels anys vuitanta del segle passat— i per això és conegut entre els mequinensans que no hi

resideixen amb el nom de Cementeri Vell. Els que hi resideixen, per evitar un nom de ressonàncies macrabres, s'estimen més anomenar-lo Barrio/Barri Morcillo, que és el nom, diguem-ne, oficial.

En canvi el Poblat fou construït per l'empresa ENHER, propietària i constructora de la central hidraúlica de Mequinensa, per tal d'acollir el seu personal directiu. És un conjunt d'habitatges, en general d'una o dues plantes, espaiosos, bastits amb materials de qualitat mitjana, amb garatge i envoltats de jardins, amb carrers amples i ajardinats a l'estil d'una urbanització dels anys seixanta. Els habitatges d'aquest nucli, com els del Cementeri Vell, un cop finalitzades les obres de construcció de l'embassament, han estat ocupats, en bona part, per mequinensans procedents de l'antiga vila.

El tercer sector d'habitatges, com ja s'ha dit, és el més important. S'estén al llarg de més d'un quilòmetre a la dreta del Segre i acull la gran majoria de mequinensans que van haver d'abandonar l'antiga vila i no emigraren, més o menys lluny, de la seua vila. Els habitatges de la nova vila són de construcció prou heterogènia —malgrat l'aparença d'uniformitat que dóna el maó del cara vista— amb una, dues o tres plantes. Els carrers i places de la nova vila de Mequinensa són amples, plans i ajardinats, en clar constrast amb l'antic nucli urbà: atapeït i de carrers estrets i costeruts, propis d'una vila d'origen àrab.

Des del punt de vista de la toponímia tots tres sectors de la nova Mequinensa comparteixen una mateixa característica: que no en tenen. És a dir que els carrers i les places no tenen nom o, si es vol, tenen, ara com ara, noms «neutres». El sistema oficial emprat per nominar els carrers i places de la nova vila de Mequinensa és l'alfabètic combinat amb el numèric. Així hi trobarem el carrer A, B, C, D..., la plaça U i el carrer A-2, B-2, etc.

De moment encara no hi ha topònims assentats en la nova vila. Per orientar-se els habitants del nou nucli de Mequinensa empren referències personals (*lo carrer de ma padrina, de mun germà, de la tia* (l)*sabeleta*), o ho referencien a través d'edificis singulars (*lo carrer de l'estanc, de davant de Missa, de radere de Ca la Vila, del Banc X*), tret d'algun cas molt escadusser (plaça U= *plaça del Cine/Gran, plaça l'Arena i la Carretera*). Però fins i tot aquests topònims no podem dir que estiguen assentats del tot.

En canvi l'antiga vila de Mequinensa, com qualsevol altre nucli urbà amb tradició, sí que en tenia de noms propis aplicats a carrers, carrerons, places, construccions singulars, etc. És sobre aquests topònims urbans que gira aquest treball.

El mètode emprat en la confecció d'aquest treball ha estat la recollida oral directa, confrontada amb el cadastre municipal i un plànol del nucli urbà, amb els noms oficials de les vies públiques més importants, que alçà l'empresa ENHER en la dècada dels anys seixanta. Pel que fa a la part expositiva es redueix

a llistar alfabèticament els topònims que he recollit, acompanyats de la pronúncia local, català nord-occidental amb escasses característiques pròpies, quan he cregut oportú fer-ho, i de l'últim nom oficial, sempre en castellà. Alhora indico de quin tipus de via pública es tractava i, en algunes ocasions, acompanyo el topònim d'algun escadusser comentari. Sembla que tots els topònims són de fàcil interpretació, només en el cas d'alguns topònims que tenen com a referents directes un malnom (Cuquet) s'haurien d'explicar, però de fet ho acabo de fer.

Al final del recull reproduïm un plànol amb la distribució dels carrers i places nominats d'acord amb el nom que li donaven els mequinensans als anys seixanta.

Per últim, cal indicar que sovint els carrers, en especial els menys cèntrics (l'antiga vila estava dividida entre el nucli medieval —al voltant de la placeta Missa i la de Ca la Vila fins arribar al Portal de Dalt o de Fraga — i l'«eixample» —a partir de la Plaça d'Armes, seguint l'esquerra de l'Ebre—) eren sovint més coneguts per referències familiars o/i vilatanes: *carrer de la tia Cotxineta, de l'oncle Antoniet lo del kiosco, de ca Xorrús, del cine de dalt, del cine de baix,* etc. Si alguna vegada els habitants de Mequinensa havien d'esmentar per escrit o de manera oficial aquests carrers empraven el nom castellà, per això trobem carrers que només són coneguts en aquesta llengua (Muralla Vieja i Conejos).

TOPÒNIMS URBANS DE L'ANTIGA VILA DE MEQUINENSA

ABADIA, L'

Casa del rector de la parròquia.

ABEURADO(R), Baixada de l'

Calle del Abrevadero. Abans de la construcció del Muro anaven a abreurar els bagatges.

AMARGURA, Carrer l'

Calle de l'Amargura.

ARMES, Plaça d'

Plaza del Sol. Era la plaça més espaiosa de l'antiga vila. Hi ha memòria que era la plaça d'armes de la guarnició militar que fins a les últimes dècades del segle passat ocupava el castell de Mequinensa.[1]

[1] TUSQUETS, Joan A., «Excursió de Lleyda a Tortosa», dins *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, VII (1883), p. 52-90 [80].

ARROPIT, Perxis[2] de l'
Tenien el sostre molt baix, tanmateix no calia arrupir-se/ajupir-se per passar-hi per davall.

BALLADO(R) DE LA PLAÇA, Lo
Ampli banc de pedra i espai pla i enllosat a la placeta/plaça de Ca la Vila/ Ajuntament.

BARCA, Carrer de la
Calle de Justribó. Justribó era el llinatge d'una família d'importants propietaris de Mequinensa.

BARCA, Costereta la, Baixador de la
Abans de la construcció del pont d'Ebre era el punt vilatà d'amarratge del transbordador que travessava el riu Ebre.

BARRINOL, Carrer
En el parlar de Mequinensa, *barrinol* té el significat de lloc on hi ha hagut una casa i va ser tirada a terra.

BARRANC, Carrer del
Calle del Barranco.

BRUIXES, Carredó de les
Calle de Detrás de la Iglesia.

CA LA VILA, Plaça/Placeta de
Plaza Constitucional durant la II República. *Plaza de l'Ayuntamiento* durant la dictadura franquista. També era coneguda com plaça de l'Ajuntament.

CALVARI, Carrer del
Calle del Calvario.

CASINO, Carrer/SAN(T) FRANCISCO, Carrer
Calle Sant Francisco. Hi havia el Casino de Mequinensa.

CASTELL, Carrer del
Calle del Castillo. En aquest punt s'iniciava l'antic camí que comunicava el castell de Mequinensa amb la vila.

CONEJOS [konéxos], Carrer.

CREUS, Carrer de les
Calle de las Cruces. Aquest carrer s'iniciava a l'ereta de les Santes Creus.

Perxi és la forma mequinesana de 'porxo'. Sempre la trobem en plural: *perxis.*

CRESTA VIEJA [bjéxa], Carrer de la

No hem sabut ubicar exactament aquest carrer sobre el plànol de Mequinensa, malgrat que el nom és viu en la memòria d'alguns dels nostres informants. Possiblement sia el mateix carrer conegut com la FULLA.

CUQUET, Carrer

Calle Oros. Hi havia la popular botiga de ca Cuquet on es podia comprar de tot, des de una llonganissa a una granera. Cuquet és un malnom mequinensà.

ASTUDIS, Carrer dels

Avenida de María Quintana. L'edifici dels estudis (=col·legis) és l'únic que resta dempeus de l'antiga vila, transformat en una residència esportiva i un restaurant. Aquest edifici, junt amb el pont que travessa l'Ebre i el mur que separava el nucli vilatà del llit d'aquest riu, es construïren durant la dictadura del general Primo de Rivera per influències de Maria Quintana, mequinensana resident aquells anys a Madrid.

FAIÓ, Carrer

Calle Fayón. Possiblement el nom li ve perquè era on atracàvem moltes de les naus procedents de la vila veïna, Ebre avall, de Faió.

FORN, Costereta el

Plaza del Horno. Hi havia el forn públic més gran de Mequinensa.

FORN, Carredó del

Callejón del Sol. Aquesta via també era coneguda com carredó del Sol.

FORN PETIT, Carrer del

Calle del Horno Nuevo.

FORTÍ/FORTÍN, Lo

Petita esplanada al peu dels roquissals del Portal de Dalt. Alguns mequinensans estenen aquest topònim a l'edificació militar a les afores de la vila, al peu del Portal de Dalt. Aquesta edificació encara resta dempeus, mig derruïda, justament a sobre de la nova carretera que flanqueja el riu Segre.

FRAGA DE BAIX, Carrer

Calle Fraga de Abajo.

FRAGA DE DAL(T), Carrer

Calle Fraga de Arriba. Aquest carrer, amb l'anterior, era el punt d'entrada a Mequinensa dels viatgers procedents de Fraga.

FREIXES, Los perxis de ca

Freixes és un llinatge mequinensà.

FULLA, La
Coneguda també com MURALLA VIEJA.

IGLÉSIA, Carrer de la
Calle de la Iglesia. També conegut com *Lo carrer* (*de*) MISSA.

MA(G)DALENA, Carrer
Calle de Santa Magdalena.

MAJOR, Carrer
Calle Mayor.

MIG, Carrer del
Calle del Medio.

MISSA, La placeta
Plaza de la Iglesia.

MORERA, Carrer la
Calle de la Morera.

MURALLA VIEJA [bjéxa], Carrer de la
En algun cas hem recollit el nom MORELLA VELLA en referència a aquest carrer. Possiblement sia el mateix carrer que hem recollit com CRESTA VIEJA. Per aquest punt devia de passar la antiga muralla que tancava per l'oest la vila en l'edat mitjana. De fet aquest carrer es trobava en l'eix que dividia els carrers estrets del vell nucli dels més amples de l'«eixample». Potser més conegut com carrer de la FULLA.

MURO, Lo
Avenida del general Vives. Aquesta via era un mur de contenció, passeig i carretera alhora, que separava el nucli urbà de les aigües de l'Ebre. Era el lloc més freqüentat pels mequinensans i mequinensanes, junt amb la plaça les Armes, per passejar i relacionar-se.

NOU, Carrer
Calle Nueva.

NOVILLA, Carrer de la
Calle de la Novilla.

OLIVER, Carrer
Calle Oliver. Hem recollit dues formes per aquest carrer. L'una, OLIVER (pronunciada la -r), tindria com a referència el llinatge Oliver, ben corrent a Mequinensa; l'altra, AULIVE(R), tindria com a referència el *Olea europaea*.

PALMA, Carrer de la, Carredó de la
Calle de la Palma.

PARRA, Carrer de la
Calle de la Parra.

PEDRES, Carrer de les
Calle de las Piedras. Aquest carrer estava totalment empedrat de codissos.

PENES, Carrer de les
Calle de las Peñas.

PORTAL (DE DALT), Lo
Quan hi havia guarnició militar al castell, la vila de Mequinensa estava emmurallada i en aquest indret hi havia el portal de Fraga/de Dal(t)/de Segre.

PRESÓ, Carrer de la
Era un tros del carrer Faió. Hi havia l'antiga presó municipal.

PURÍSSIMA, Carrer la
Calle de la Purísima.

QUATRE CANTONS, Los
Amb aquest nom era coneguda la intersecció dels carrers Oliver i la Palma.

RACÓ, Carrer del
Calle del Rincón.

ROSARI, Plaça del, Carrer del
Plaza del Rosario.

SANT ANTONI, Carrer
Calle de San Antonio Abad.

SAN(T) BLAS, Carrer
Calle de San Blas.

SAN(T) GAETANO, Carrer
Calle de San Cayetano.

SAN(T) JOSEP, Carrer
Calle de San José.

SAN(T) MANUEL, Carrer
Calle de San Manuel.

SAN(T) PAU, Carrer
Calle de San Pablo.

SAN(T) ROC, Placeta
Calle de San Roque.

SAN(T) SIMÓ, Carrer
Calle de San Simón.

SANTA (A)GATÒQUIA, Carrer
Calle de Santa Agatoclia.

SANTA ÀGUEDA, Placeta
Plaza de la Madrilla. Hi havia un petit oratori dedicat a santa Àgueda. També era coneguda popularment com plaça de la MADRILLA.[3]

SANTES CREUS, La ereta de
En aquesta ereta es feia el 3 de maig l'exaltació de la creu. Aquest dia les veïnes d'aquesta part de la vila cobrien una taula amb un llençol, o amb estovalles blanques, i guarnien l'indret amb gerros de flors, talment un petit altar. El rector de la parròquia, que arribava en professó, beneïa des de l'ereta de les Santes Creus el terme municipal.

SARAGOSSA, Carrer
Calle de Sánchiz García. Aquest és el carrer d'entrada a Mequinensa per al viatgers procedents de Saragossa-Casp. Si bé alguns mequinensans serven memòria de les restes del portal de Saragossa, ubicat en el tram del carrer d'aquest nom que confronta amb la costereta el Forn, la majoria no recorden el portal que tancava la vila de Mequinensa en el camí de Saragossa-Casp.

SEPULCRO, Carrer
Calle del Sepulcro.

VIUDO, Carrer del
Calle del Viudo.

[3] Peix de l'espècie *Squalius leuciscus*, de cos llarguer i cilíndric, de color argentat i les aletes gairebé blanques (*DCVB*). En altres punts del domini lingüístic aquest peix és conegut amb el nom de *bagra*.

APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA RURAL DE MEQUINENSA

INTRODUCCIÓ

La mètode emprat en la recollida de dades per a la redacció d'aquesta curta aproximació a la toponímia del terme municipal de Mequinensa s'ha basat en la comunicació directa —recollida oral— amb mequinensans d'edat avançada i bona memòria que per ofici —pagesos, algutzir i pastors— o per afeccions —caçadors— tenen un bon coneixement del terme municipal. En el cas dels noms de les mines, important camp toponímic a Mequinensa —tot i que és de creació molt recent (a partir de 1875)[1] i, en general, fruit de la voluntat onomàstica dels propietaris de les mines— he consultat miners jubilats.[2] He fet, per tant, un treball més sincrònic que diacrònic; tanmateix he contrastat les dades recollides amb algunes fonts escrites (cadastre municipal i els mapes del Servei Cartogràfic Nacional).

No ha estat la meua intenció, en general, fer toponomàstica, o sia intentar d'explicar l'etimologia dels topònims, perquè com indica Joan Coromines[3] l'abstenció és sovint l'actitud més assenyada quan no hi ha certesa en l'etimologia del topònim presentat. Tanmateix no m'he pogut estar, en especial quan el topònim té un possible origen àrab o berber —gràcies als comentaris i orientacions de Pere Balañà i Abadia, del qual tots els mequinensans som deutors— apuntar alguns possibles orígens per aquests topònims d'origen àrab o berber. Tampoc m'he pogut estar d'indicar algunes pistes i de fer comentaris a partir de l'etimologia popular —en l'entrada del topònim o bé en nota a peu de pàgina—

[1] GOMIS, Cels, «Excursió á las minas de lignito de la Granja d'Escarpe, provincia de Lleyda», *Butlletí de la Associació d'Excursions Catalana*, 3 (1881), p. 20-22; BASELGA ALADRÉN, Santiago, «Minas aragonesas», *Zaragoza*, 20 (1964), p. 216-217. Reproduït a *Cuadernos de Aragón*, 1 (1966), p. 136-137.

[2] Els principals informants d'aquesta aproximació han estat: Mariano Moret Betrià, Idelfonso Gimeno Roca, Manuel Gòdia, Jacinto Rodes Montull, Raimundo Catalan Cabistañ, Joaquín Riau Arbiol, Francisco Copons i Fèlix Ibarz, tots ells nascuts a Mequinensa i als quals agraisco de tot cor la seua col.laboració.

[3] COROMINES, Joan, «Introducció a l'estudi de la toponímia catalana» dins *Estudis de Toponímia Catalana*, I, Editorial Barcino, Barcelona, 1965, p. 20-21.

per facilitar, per una banda, una possible futura lectura interpretativa d'alguns d'aquests topònims i, per una altra, recollir un aspecte de la cultura popular que si es pren com el que és —reflexió dels parlants sobre el perquè del nom de les coses— té un indubtable interès lingüístic.

En el cas que el topònim siga transparent del tot, és a dir que tinga l'origen en un mot del lèxic viu i recollit en els diccionaris generals de la llengua catalana, m'estalvio de fer-ne la descripció etimològica (Abeurador, Horta Vella, etc.). Només en el cas d'una possible confusió assenyalo a quin ètim fa referència directa el topònim (Boga).

També m'he estalviat, en general, de recollir els topònims de les petites heretats que s'anomenen d'acord amb els noms o malnoms dels propietaris actuals, perquè crec que això té més a veure amb l'antroponímia que no pas amb la toponímia *stricto sensu*, a més per tractar-se de topònims que canvien, molt sovint, amb el canvi de propietaris, no podem dir que siguen topònims consolidats. Només en el cas de topònims consolidats que tenen l'origen en antropònims —que en general fan referència a finques o partides extenses— els he recollit perquè en aquests casos ja formen part del coneixement general dels habitants de Mequinensa, fins al punt que sovint s'ha perdut el record de les persones que li daren nom.

Com cal esperar s'observa una important densitat toponímica en les terres més properes al nucli urbà i que, alhora, són les més freqüentades. En canvi, degut a la gran extensió del terme de Mequinensa, hi ha partides, en especial les més allunyades del nucli urbà, pobres en vegetació i en activitat humana, que tenen una densitat toponímica molt baixa. Aquestes partides en trobar-se, sovint, més a prop dels nuclis urbans de municipis veïns (Casp, Nonasp, Favara i Faió) que no pas del de Mequinensa, són més conegudes pels habitants d'aquestes poblacions veïnes, que amb freqüència en són els propietaris. Això últim em fa pensar que alguns topònims que apareixen en els mapes del Servei Cartogràfic Nacional han estat facilitats per informadors d'aquests municipis veïns ja que, en molts casos, són desconeguts del tot pels mequinensans, o al menys pels mequinensans que he consultat.

He fet, quan l'he feta, una breu descripció sobre la ubicació aproximada de les partides, valls, barrancs i basses de més anomenada perquè reproduïm al final d'aquest treball un mapa on es poden localitzar aquests topònims. Sobre la transcripció dels topònims s'ha de dir que he seguit les normes ortogràfiques del català, col.locant entre ( ) les lletres que no són pronunciades en el parlar de Mequinensa, i que només en alguna ocasió he acompanyat la forma del topònim de la corresponent transcripció fonètica perquè crec que això millorava el coneixement d'aquest topònim.

TOPÒNIMS RURALS

ABEURADO(R), Barranc de l'

A la dreta del Segre, al sud del barranc de la Teuleria, al nord l'actual nucli urbà de Mequinensa. La part superior d'aquest barranc enllaça amb el de Vall d'Ufandes.

A(G)UDET, Bassa, Partida de l'

Entre la vall de Migueló i la Creveta.

A(G)UTS, Els

Vasta partida, en bona part coberta per grans i esclarissades extensions de pins i carrasques, que s'estén per les capçaleres de les valls del Metge, de Carners i de la Vila i el barranc de Mat. En el topònim Aüts ---com en l'anterior d'aquesta mateixa llista— s'observa l'assimilació de la -**g**- per la -**u**-, tret prou corrent en el parlar de Mequinensa. Un altre cas on trobem reflectit aquest tret del parlar de Mequinensa, en aquesta ocasió d'origen antroponòmic, és en Ferraüt < Ferragut. El topònim Aüts sembla evident que fa referència a les muntanyes acabades en punta que caracteritzen aquesta partida.

AIGUAMOLL, Barranc d'

A la boga amb el terme d'Almatret, més conegut com la vall de la Canota. El llit argilós d'aquesta vall es caracteritza, quan ha plogut prou, per la presència d'un seguit de patamolls.

AIGÜERES, Barranc de les

A la dreta de l'Ebre, a prop del barranc de l'Infern. Una *aigüera* és un còrrec o siquieta en un coster que mena l'aigua de pluja a un lloc concret (basses, bancals, dipòsits d'aigua en general, etc.).

ALCANYÍS, Barranc d'

A l'esquerra de l'Ebre després de l'aiguabarreig amb el Segre. També conegut com el barranc de l'Arquet. Diu l'etimologia popular que aquest barranc es troba orientat cap a la població aragonesa d'Alcanyís i d'aquest fet li ve el nom. No hem sabut trobar cap referència a una possible basílica, església cristiana o lloc de ceremonials religiosos en general, que a través de l'àrab *al-kanà'is* —plural *al-kanís.sa*— és en la base d'aquest topònim.[4]

[4] EPALZA, Míkel de, «Els mossàrabs valencians i els topònims derivats de 'kanîsa' àrab», dins *Miscel·lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, II, Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988, p. 149-153.

AMAGADI(R), Bassa l'

A la partida de Vallasserra. Possiblement cal relacionar aquest topònim amb l'àrab *(al-) gàdir* «estany, patamoll», atenent al que diu Míkel de Epalza[5] a partir del topònim Algadir d'Almenara[6] i un altre al delta de l'Ebre, amb el significat de «la llacuna».[7] L'inici *am-* podria tenir origen en l'article sudaràbic *am-*.[8]

(A)MAT, Barranc de

Extensa partida entre Vessecrí i Vall de Granada. S'ha apuntat un possible origen àrab d'aquest topònim.[9]

ANAFORA, L'

Era el nom de la sínia que hi havia a Veriu, al costat d'un assut, i que servia també per designar el conjunt de parcel.les més properes a la sínia o anafora. L'Assut, l'anafora i bona part de Veriu i Valldabó —les dues partides que es regaven gràcies a l'anafora—, han desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa. S'ha apuntat un possible origen d'aquest topònim a partir de l'àrab *an-na'úra* (=sínia).[10] Si fos així, com sembla, cal pensar en transcriure aquest mot com anafora, encara que per tractar-se d'un topònim singular, únic, és possible pensar en transcriure'l, per afèresi, com *nafora*, tal com fan al *DCVB*, a la *Gran Enciclòpedia Catalana* i a la *Gran geografia comarcal de Catalunya*.

ARNES, Lo d'

A la partida de les Boqueretes. *Arnes* és el nom que reben, en el parlar de Mequinensa, els habitacles de les comunitats d'abelles.

ARQUET, Barranc de l'

També conegut com el barranc d'Alcanyís. El nom de barranc de l'Arquet s'aplica en especial a la part superior d'aquest barranc. S'ha apuntat un possible origen àrab d'aquest topònim.[11]

[5] EPALZA, Míkel de, «El estudio comarcal de los topónimos árabe-catalanes», *ELLC. Miscel.lània Germà Colon*, [en premsa], nota 1.

[6] COLON, Germà, «L'**Algadir* d'Almenara (La Plana Baixa)», dins *Miscel.lània d'homenatge a Enric Moreu-Rey*, II, Publicacions Abadia de Montserrat, Barcelona, 1988, p. 83-86.

[7] MASSIP, Maria Àngels, «II Topònims conflictius», *BISO*, 5 (1981), p. 13-16 [13-14].

[8] BRAMON, Dolors, «Sobre una proposta d'etimologia àrab d'Amposta: possible reminiscència de l'article sudaràbic am-?», dins *XXVII Assemblea Intercomarcal d'Estudiosos (Amposta, 18-20 d'octubre de 1991)*, [en premsa]; BALAÑÀ i ABADIA, Pere, *Les arrels islàmiques de Mequinensa*, Barcelona, 1994, p. 72, nota 69.

[9] BALAÑÀ (1994), p. 55.

[10] BALAÑÀ (1994), p. 52, 55, 72-73 i nota 72.

[11] BALAÑÀ (1994), p. 55.

(A)SSUCARERA, Mina la

Mina situada molt a prop del vell nucli urbà de Mequinensa, a l'esquerra de l'Ebre.

ASSUT, L' (Fem.)

Hi havia dues assuts al llarg de l'Ebre, l'una tocant a l'Anafora i l'altra, la més coneguda i important, entre el Port i l'Horta Vella. Servien per a regar les hortes dels voltants i com a encluses per fer pujar i baixar els llaüts. Sens dubte té l'origen en el mot àrab *as-sudd* (=l'obstacle, obtrucció).[12]

ATALAIA, Punta l'

A la Vall de Freixes. És un punt d'aguait per als caçadors.

ÀUBE(R), Bassa l'

A peu de Vallansoro. És prou general en el parlar de Mequinensa la vocalització de la -l- precedida de **a-** i seguida de bilabial: Àuber < Àlber.

AUBERA, La serra, L'horta d'

A la dreta de l'Ebre i de la vall de la Vila. Hi ha una etimologia popular que fa venir aquest topònim d'*uva/uvera* «perqué fa tem(p)s ny'havie mol(t)s ceps en aquesta partida». Evidentment l'etimologia té l'origen en *Albera* 'bosc o arbrera d'àube(r)s'.

AUMATRET, Camí d'

És el camí que segueix la riba esquerra de l'Ebre des de l'aiguabarreig d'aquest riu amb el Segre fins a la vall de la Canota. Aumatret és la forma, amb vocalització de la -l-, amb què és coneguda la població d'Almatret, al Segrià.

AVANÇADA, L'

És una punta de terra que s'endinsa cap a l'Ebre, a damunt de Veriu.

BLANES, Coll de, Tossal de

Punt de la partició del Pla de Dins i el Pla de Defora.

BOCS, La roca els, Barranc dels,

A la dreta de la vall de la Vila, cap a la serra d'Aubera. Diu l'etimologia popular que el nom li ve perquè va haver-hi un combat entre dos bocs dalt d'aquesta roca i tots dos acabaren estimbats al fons del barranc.

BOGA, Barranc de la

Fa de límit entre els términs de Mequinensa i Torrent de Cinca i d'aquest fet li ve el nom de *boga* (=fita).

[12] DECat, I, *assut*.

BOLO, Punta el

Entre les Carrasques, los Molinars i la vall de Mussots. És un turonet coronat amb una gran roca, un bolo.

BOMBA, La

A l'Horta Vella. La bomba era un aparell que servia per fer pujar l'aigua del riu i regar l'Horta Vella. Donava nom a una petita partida dins l'Horta Vella. Va desaparèixer, com gairebé tota l'Horta Vella, amb la construcció dels embassaments de Mequinensa i Riba-roja.

BONICA, La pedra, Costa de la pedra

A la vall de la Vila. Era una pedra treballada per picapedrers. Avui aquesta pedra ha desaparegut i sembla —si més no així s'assegura per la nova vila— que ha fet cap a una finca particular de Lleida.

Hi ha una breu llegenda que explica que si es tombava aquesta pedra es trobaria un gran tresor o una gran veritat. Algú ho fa fer i el que trobà a l'altre costat va ser una inscripció que deia: «Ara que m'has girat estic de l'altre costat».

BOQUERETES, Partida de les, Pedret de les, Mina de les

Eren les tres desembocadures de tres barrancs, a l'Ebre, al final de les quals hi havia un *pedret*, o sia una acumulació de gran roques arrossegades per l'aigua de les tronades. Dóna nom a una partida a la vora dreta d'aquest riu que en bona part ha desaparegut sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

CAMARASA, La bassa

A la partida de les Deses, a prop de la bassa Amplassa. *Camarasa* és un cognom vigent a Favara.

CAMILA, Punta

Als Aüts, entre les capçaleres de la vall del Metge i la de la vall de Carners.

CAM(P) DE LA VILA, Partida de

A la riba esquerra de l'Ebre, entre vall Porquera i la vall de Canelles. Bona part d'aquesta partida ha estat inundada per les aigües de l'embassament de Mequinensa.

CAMPELLS, Partida de

A la riba esquerra del Segre, entre Dellà Segre i la boga de la Granja d'Escarp. A la part superior hi ha la Picarda. Bona part d'aquesta partida ha estat inundada per les aigües del Segre a causa de l'embassament de Riba-roja. És

possible pensar en la traducció, molt freqüent en terres que, com Mequinensa, han estat fortament arabitzades, de l'àrab *al-fah's'* «el camp».[13]

CANELLES, La vall de

A la riba dreta de l'Ebre, aigües amunt de l'embassament de Mequinensa, al peu dels Colomars. A la part inferior d'aquesta vall hi havia unes petites fonts d'aigua molla —bona per al bestiar però dolenta per a les persones— que creem que donà nom a aquesta vall. Fins a la meitat dels anys vuitanta hi havia també una gran cadolla.

CANERO, La vall de, Mina de

A la partida de Campells. *Canero* és un malnom vigent a Mequinensa.

CANOTA, La vall de la

És la vall que fa de boga entre els términs d'Almatret, Seròs i Mequinensa. També és coneguda com el barranc d'Aiguamoll perquè al llit d'aquesta vall hi ha patamolls on creixen les canyotes. S'ha apuntat un possible origen aràb d'aquest topònim.[14]

CAPELLA, La

A Vallasserra. Només resten les parets d'una antiga ermita, molt allunyada del nucli urbà de Mequinensa, que servia per oir missa alguns diumenges als masovers que vivien permanentment en aquests allunyats paratges.[15] La població disseminada ha estat escassa a Mequinensa, no existien gaires masos habitats tot l'any i els pocs que hi havia ho deixaren d'estar a partir de la dècada dels anys trenta.

CARBONE(R)S, Barranc dels

A l'esquerra de la vall del Pla. L'activitat de fer carboneres era molt habitual entre els mequinensans de generacions passades (mon besavi i mon avi materns foren carboners, per exemple) cosa que ha deixat un terme ben pobre d'arbres.

CARNE(R)S, La vall de

Aquesta vall, a l'inici de la carretera de Mequinensa a Maella, fa cap als

[13] EPALZA, Míkel de, «La dualidad Campello-Fahs en el espacio agrícola de Al-Andalus (Alicante-Castalla-Pedreguer-Madrid)», *Sharq al-Andalus. Estudios Arabes*, 4 (Alicante, 1987), p. 159-173; «El binomi àrab-mossàrab *Al-Fahs — El Campello*, a Lleida», *BISO*, 35 (març 1989), p. 32.

[14] BALAÑÀ (1994), p. 55.

[15] Una fotografia i les coordenades geogràfiques d'aquesta ermita es troba en GARÍN, Josep M., *Inventari d'esglésies (Baix Cinca-Garrigues-Llitera-Segrià)*, vol. 7, Barcelona, 1980, p. 25.

Aüts. Diuen que el nom li ve perquè en aquesta vall s'instal.laven, per passar-hi la nit, els pastors i els ramats de bestiar que des de les muntanyes baixaven camí de les deses i una nit els llops van fer una gran mortalera entre els ramats. Possiblement l'origen d'aquest topònim cal buscar-lo en *carner* (lloc on són llençats els ossos o els cossos morts dels animals). De fet, en l'actualitat, a la vall de Carners està ubicat l'abocador municipal de Mequinensa.

CARRASQUES, Partida de les

Entre Punta Plana, el Pla de Defora i Vallasserra.

CASSIMIRA, Aumet de la

Entre l'Horta Vella i Valldabó. El mot *aumet* s'aplicava a un pas estret de l'Ebre envoltat de cingles. L'aumet de la Cassimira ha desaparegut sota les aigües de la coa de la resclosa de Riba-roja.

CASP,[16] Camí de

Camí de traginers convertit recentment en carretera asfaltada.

CASTANYET, Barranc del

Entre Roda i la Porxina.

CASTELL, Serra del

Aquesta serra, coronada per un castell d'origen medieval (245 m alt.) reconstruït fantasiosament a finals de la dècada dels anys cinquanta, dominava la vila vella de Mequinensa, que s'estenia a la riba esquerra de l'Ebre, i ara domina la vila nova, que s'estén a la vora dreta del Segre.[17]

[16] En general els topònims que no pertanyen al terme municipal de Mequinensa presenten una morfologia d'acord amb el català local, així se sent: Alicant, Amazones, Astúries, Argentina, Bèlgica, Japó, Mèxic, Estats Units, Cadis, etc. També hi trobem topònims sota formes tradicionals catalanes prou allunyades de les castellanes: França, Girona, Lleida, Saragossa, Castelló, etc. al costat d'uns altres que només trobem amb les formes castellanes: Teruel, Huesca, Inglaterra, Alemania, etc.
Els topònims de poblacions pròximes a Mequinensa els trobem en les formes catalanes: Casp, Escatró, Nonasp, Torrent, Saidí, La Granja d'Escarp, Seròs, Massa(l)coreig —entre la gent gran també se sent la metàtesi Samalcoreig—, Aumatret, etc.

[17] TUSQUETS, Joan A., «Excursió de Lleyda a Tortosa», dins *Memorias de la Associació Catalanista d'Excursions Científicas*, VII (1883), p. 52-90 [77-83]; VALLÉS y PUJALS, J., *Mequinenza y su castillo*, ENHER, Barcelona, 1959; FLORENSA FERRER, Alfonso, *Castillo de Mequinenza y su restauración*, ENHER, Barcelona, 1990 [1ª edició, 1960].

CASTELLETS, Los

Entre la Picarda i la Cova Plana. Són les restes d'un antic poblament, provablement ibèric,[18] situades dalt d'un turonet que domina bona part de les aigües d'aquest tram de l'Ebre.

CASTELO, Les cadolles de

A la partida de Vessecrí. Una *cadolla* és un clot a la roca ple d'aigua. Les cadolles de Castelo són freqüentades pels caçadors. *Castelo* és un malnom mequinensà.

CAVALLE(R), Lo de,[19] Riber de

Entre Vallmajor i el barranc de l'Infern. *Caballé* és un llinatge vigent a Mequinensa.

COLOMA(R)S, Partida dels

Entre els Racons, Monegre i la boga de Torrent de Cinca. També se sent, sense article, Ascoloma(r)s < als Colomars, en què trobem fossilitzada la contracció dialectal de l'article plural *els*.

COPONS, Lo de

Extensa finca totalment inundada al Camp de la Vila, a prop de vall Porquera. *Copons* és un cognom vigent a Mequinensa. També se sent la forma *Capons* per analogia amb la contracció —plenament vigent en el parlar local— *ca* del mot 'casa' i el cognom *Pons*, també vigent a Mequinensa.

CORONADO, El

La forma *el*, en posició inicial absoluta, és desconeguda en el parlar de Mequinensa, cosa que ens fa pensar en un possible origen castellà, en especial si es té en compte que el Coronado és un indret molt proper al castell de Mequinensa on, fins ben entrada la segona meitat del segle passat, hi havia de manera permanent un destacament militar.

[18] S'han publicat diversos articles amb els resultats de les campanyes anuals d'investigació que un equip d'arqueòlegs de la Universitat de Saragossa fa des dels primers anys de la dècada dels vuitanta sobre aquest jaciment arqueològic, així com d'altres jaciments arqueològics del terme municipal de Mequinensa (la Vallfera, Riols, Vallmajor, etc.). Aquests articles es poden consular, a partir de 1983, al *Boletín del Museo de Zaragoza* i, a partir de 1984, a la revista *Arqueología Aragonesa* del Departament de Cultura i Educació de la Diputació General d'Aragó.

[19] Les propietats rústiques, tant les més grans i com les més petites, van precedides, en el moment d'esmentar-les, de la combinació *lo de*, combinació que pren el paper de neutre substantiu amb un significat de 'la heretat de', 'açò de', combinació que recollim en el nostre recull.

COTXÓ, La vall de

Vall que fa de boga entre els términs de Mequinensa i Favara, seguint amunt Vallcomuna. El mot *cotxó* a Mequinensa, Saidí i sembla que també a Fraga i al Camp de Tarragona,[20] té el significat de 'vulva, vagina' en llenguatge vulgar. Aquesta vall, sens dubte, és de les més allunyades del nucli urbà de Mequinensa.

COVA PLANA

Petita partida a la boga dels términs de Mequinensa, la Granja d'Escarp i Seròs, entre la Picarda i la vall de la Canota.

CREMADA, Punta

A la Porxina, entre la serra de les Boquerets i la vall de Cotema.

CREVETA, Partida de la, Patamolls de la

Diu l'etimologia popular que el nom li ve perquè és el punt de trobada de dues valls (vall de Mussots i Vallansoro) que fan com una creu.

DELLÀ SEGRE, Partida de

Dellà com a preposició i adverbi ha desaparegut gairebé del tot del parlar de Mequinensa. En aquesta partida, situada gairebé davant per davant de l'actual vila de Mequinensa, a l'altre costat del riu Segre, s'ha fet una bona part de la nova horta. Quan encara no existia el pont d'Ebre i s'havia de travessar aquest riu amb barca el costat de l'Horta Vella, davant per davant de la vila, era conegut com *dellà la barca*.

DESES, Partida de les

És el nom genèric que dóna nom a una partida molt allunyada del nucli urbà de Mequinensa. Aquestes *deses* (=deveses) estan dividides per diferents noms que corresponen a persones, que en són els propietaris, de poblacions veïnes (Casp, Faió i Nonasp). En aquesta partida passaven l'hivern ramats de bestiar menats per pastors majoritàriament no mequinesans.

DITXOSA, Mina la

A la Serra Aubera.

DONÍS, Lo de

Extensa finca de la partida de Riols. *Donís* és un malnom vigent a Mequinensa.

[20] COROMINES, Joan, «Mots catalans d'origen aràbic» dins *Entre dos llenguatges*, III, Curial Edicions Catalanes, Barcelona, 1977, p. 68-177 [104-105].

EBRE, l'

La majoria de mequinensans anomen *Ebre* el riu més cabdalós de la península Ibèrica —que a Mequinensa rep el Segre, el seu afluent més cabdalós— encara que també se sent en boca d'uns pocs mequinensans el mot *Ebro*. Sembla que Mequinensa deu d'ésser l'única població catalanoparlant riberenca d'aquest riu en què Ebre és el mot emprat per anomenar-lo.[21] S'ha de tenir en compte que si bé l'Ebre és el riu per antonomàsia a Mequinensa, en existir el Segre, hom ha de distingir amb freqüència entre un riu i l'altre.

AMPLASSA, La bassa

A Vallasserra, a la vora de la carretera. Les finques que envolten aquesta bassa comunal pertanyen, en la majoria del casos, a veïns de Nonasp. Amplassa possiblement prové del pronom personal 'en' més l'antropònim 'Plassa/Plaça'.

ASGARRAPUN(T)S, Lo d'

A les Deses, tocant al terme de Favara. *Esgarrapunts* deu d'ésser un malnom de Favara, si més no la majoria de propietaris d'aquesta petita partida són d'aquesta població del Baix Matarranya.

ASTRALET, Bassa de l'

A la partida de Verp. *Astral* és el nom de gènere femení que rep l'eina per tallar fusta coneguda en altres localitats de domini lingüístic per 'destral'. *Astralet* era el nom que rebien els llenyataires a Mequinensa.

ASTRET, L'

En aquest indret, abans bancals d'olivers i ametllers, a la vora dreta del Segre, s'ha edificat la nova vila de Mequinensa.

[21] MASSIP, Jesús, «La toponímia de Tortosa i el Delta de l'Ebre», *BISO*, 5 (1981), p. 11.: «Si bé a les nostres terres ningú diu més que *riu*, *lo riu*, el riu per antonomàsia»; [...] «Si algú es creu obligat a esmentar-lo (rarament) a Benissanet, a Móra, a Miravet, Gandesa, Ascó, etc. hom diu 'Ebro'. Altrament, en la conversa corrent, és 'lo riu'.», p. 8.
COROMINES, Joan, *Lleures i converses d'un filòleg*, Barcelona, 1971, p. 204: «El mateix nom local del riu, que allí [=Baix Ebre] és *Ebro* i no *Ebre* com a la resta de Catalunya». En el cas de Mequinensa no sabríem dir si l'alternança entre *Ebre*, àmpliament majoritari entre els parlants mequinensans, i *Ebro*, francament minoritari entre eixos mateixos parlants, respon, en el cas d'*Ebro*, a un possible mossarabisme, tal com apunta Joan Coromines, en recessió o simplement, en tractar-se d'un fet només observable en unes poques famílies, d'una influència de parlars veïns.

(E)UGÈNIA, Mina la

Mina a prop de l'embassament de Mequinensa, a l'esquerra de l'Ebre.

FAIÓ, Drecera de

Els camins que comuniquen partides i poblacions veïnes reben, en general, el nom de la partida o la població que travessen o comuniquen. En alguna ocasió, com en el cas de la drecera Faió, donen nom a una petita partida.

FAIONS, Lo dels

Tocant als términs de Faió i Nonasp. El gentilici emprat en l'actualitat a Mequinensa per referir-se als naturals de Faió és *faionets*. Aquesta partida es troba més a prop del nucli urbà de Faió que no pas del de Mequinensa i la majoria de les persones que hi tenen propietats són naturals d'aquella població del Baix Matarranya.

FATALLANES

Tots els propietaris són de fora de Mequinensa. Cap dels informadors mequinensans ens ha sabut dir res d'aquest topònim que només hem trobat registrat al cadastre municipal. Aquest topònim podria procedir de l'àrab *fäth' Al.làh* «la victòria de Déu» amb morfema de plural com a nom de diverses partides. En català l'ètim àrab hauria donar «fatallà» i en plural «fatallans».

FERNIS, Lo de

Indret molt allunyat del nucli urbà de Mequinensa, entre el barranc de Mat i lo dels Faions. També hem recollit el topònim *Canyes Fernes* en relació amb aquesta petita partida. Possiblement entre els mequinensans que hem consultat aquest topònim es conega a través dels mapes del Servei Cartogràfic Nacional ja que, en les poques ocasions que hem recollit aquest topònim, ha estat tant amb l'accent en la primera sil.laba (Férnis) com en la segona (Fernís).

FERRA(G)UT, Barranc de

A la partida de Riols. *Ferragut* és un llinatge vigent a Mequinensa.

FIDAUE(R), Cabana del

A la capçalera de la vall de l'Om.

FLIX, La mina

A la serra d'Aubera, a prop de Vall d'Urrera. Pertenyia a l'empresa *Electroquímica de Flix S.A.*, la qual s'abastia del lignit d'aquesta mina per a les seues empreses. També és coneguda com mina l'*Andresita*.

FREIXES, La vall de

Entre Verp i Llosa. *Freixes* era, fins fa poc, un llinatge vigent a Mequinensa. També hem recollit la forma *Fleixes* en relació amb aquest topònim.

FUSTIGUERES, Lo de

Al Pla de Dins. *Fustigueres* era un cognom vigent a Mequinensa fins fa poc i correspon a una de les famílies que hi tenien més propietats. També hem recollit aquest topònim amb canvi de la **-u-**, de primera síl.laba, per **-o-** (*Fostigueres*), fenomen prou corrent en el català local.

GALLO, Barranc del

Barranc a l'esquerra de la vall de Mussots, a prop de Tapioles. Hem recollit aquesta forma aparentment d'origen castellà; tanmateix un informant ens assegurava que el nom és Barranc del Gall, que *gallo* és un nom que empren només els caçadors jóvens (de menys de 60 anys) perquè el coneixen només a partir del cadastre municipal on està registrat en la forma castellana. És un barranc erm, només freqüentat per pastors i, sobretot, caçadors.

GARRIT, Plana

Petita partida entre Llosa i Vallassierva Salida.

GLERA, La

Encara que *glera* és un mot del lèxic general de Mequinesa, la glera per antonomàsia era la part del llit del Segre que s'estenia entre Campells i Dellà Segre. La glera ha desaparegut sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

GOSTANS, La mina

A la serra d'Aubera, davant per davant de Dellà Segre. També és coneguda pel nom de mina *Previsió/Privisió.*

GRAN de Llosa, Lo barranc

Separa la partida Llosa de la de la Volta.

GRANDE, Cova del, Lo del

A la vall de Tapioles. *Grande* és un malnom mequinensà.

GRAGORI, Barranc de

Separa Veriu de Valldabó, a la dreta de l'Ebre. *Gragori* és el Gregori del català general.

GRINYÓ, Corral de

A Monegre. *Griñó* és un llinatge vigent a Mequinensa.

HORTA VELLA, Partida de l'

Era l'horta familiar més extensa de Mequinensa i més propera al vell nucli urbà, a la dreta de l'Ebre. Sembla que ja era activa en l'època àrab, si més no això asseguren els mequinensans actuals basant-se en l'aparent antiguitat del sistema de reg emprat a l'Horta Vella.

INFERN, Barranc de l'

A la riba dreta de l'Ebre, entre Vallmajor i Verp.

JOLIVERT, Costa del, Bassa el

A la cruïlla del *desbarrador de Faió*. També hem recollit la forma *Gilabert* en referència a aquesta bassa. Com en el cas de Fustigueres/Fostigueres observem el canvi de **-u-** per **-o-** en síl.laba pretònica.

LENA, Pi de,

En el camí dels Racons.

LENA, Lo de

Als Aüts. *Lena* és un malnom de Mequinensa.

LLOP, La bassa el

A la partida de les Deses, al Moro. L'origen d'aquest topònim tant pot trobar-se en el substantiu *llop* '*Canis lupus*' com en l'antropònim *Llop,* prou freqüent entre els habitants de Mequinensa i, sobretot, de Faió.

LLOSA, Partida de

A la riba dreta de l'Ebre, entre Verp i la Volta. Bona part d'aquesta partida ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa.

MAMELLS, La vall de

A les Planetes, entre Vallcomuna i Vallmajor, tocant ja al terme de Favara i Nonasp. Les finques d'aquesta vall són, en general, de propietaris d'aquestes dues poblacions del Baix Matarranya.

MANETA, Pou de la

Avenc al peu de la serra del Castell. La llegenda diu que aquest avenc comunicava amb l'interior del castell. També hem recollit, amb menys freqüència, el topònim *Pou de la Moneta* referit a aquest avenc, en aquest últim cas acompanyat d'etimologies populars, a partir de *moneta* (= petit simi), de fàcil creació.

MANGELA, Lo de

A la Porxina. *Mangela* és un malnom vigent a Mequinensa. En aquesta heretat hi havia el Pi de la Pita.

MANGRANE(R), La vall del

A la dreta del Segre, a l'esquerra de la carretera de Mequinensa a Torrent-Fraga, al límit sud de la partida de Riols.

MANOLOS, Lo dels

Extensa finca, que ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa, a la vall de Canelles. *Los Manolos* era el malnom de la família *Justribó*, una de les que tenien més propietats a Mequinensa.

MARCELINO, Lo de

A la Porxina.

MARIÓ, Lo de la

Petita partida entre Veriu i Valldabó.

MATACO, Lo de

A la riba esquerra del Segre, al camí d'Aumatret. Bona part d'aquesta finca ha desaparegut sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

MEQUINENSA

Els mequinensans, per referir-se a la seua vila, entre ells, l'anomenen sempre *lo poble*. És tan fort aquest costum que els naturals de Mequinensa són coneguts, en especial entre el jovent de poblacions veïnes i amb to marcadament irònic, com *los del Poble*, procurant reproduir, a Torrent i Fraga, la pronúncia no palatal del grup consonàntic [βλ] de *poble*.[22] Els mequinensans, si han d'esmentar el nom de la seua vila a un foraster vacil.len entre Mequinensa/Miquinensa i Miquerensa/Miquirensa —però

[22] Una anècdota, que si *no é vera é ben trobata*, pot il.lustrar millor que res el costum que tenen els mequinensans amb un simple *lo poble* per a referir-se a la seua vila: diuen que quan l'encarregat lleidatà de vendre els bitllets de la línia d'autobusos que enllaça la capital del Segrià i Mequinensa es va jubilar li va dir al seu successor: «Alguns vindran dient que volen un bitllet *pal poble*. Això vol dir que són mequinensans i que volen un bitllet per a Mequinensa. No se t'acorreixi pregunar-li per a quin poble [en l'estació d'autobusos de Lleida es despatxen bitllets per ben bé un centenar de poblacions]. *Lo poble* només és Mequinensa».

Una altre exemple d'aquest afany exclusivista dels mequinensans (inclòs qui signa aquestes pàgines) és el fet que en els mocadors de coll, llibre de festes, etc. de la festa major de Mequinensa (17 de setembre) en els últims anys el lema identificador és «Lo Poble 87» (o 88, 89, 90, etc.) o bé «La Santa 87» (o 88, 89, 90, etc.), que tant és, ja que en un cas com en l'altre de poble només n'hi ha un, d'important: Mequinensa; i de santa també només n'hi ha una: Santa Agatòquia, filla i patrona de Mequinensa per decisió popular.

sempre amb [ɛ] tònica-, essent més general les primeres entre els jóvens i les segones entre la gent gran.[23] Fins temps recents, segles XVIII-XIX, la forma més freqüent que trobem en la documentació és Miquinensa/ Miquinença, (i en documentació en llatí *Miquinencia/Michinessa*) encara que no són estranyes del tot les formes *Mequinensa/Mequinença/ Mequinenza*.[24]

METGE, La vall del

A la dreta de l'Ebre, entre la presa de Mequinensa i el pont d'Ebre, que fa cap als Aüts. En aquesta vall hi ha *la torre del Metge*, també coneguda com *la Vaqueria*.

MIGUELÓ, La vall de

Entre Vallansoro i la vall de Mussots.

MIRADO(R), Lo

És una petita plataforma de ciment i pedra construïda perquè des d'allí es puga veure la presa de Mequinensa. Es construí arran d'una visita que efectuà a Mequinensa el general Franco el 1966.

MITJANES, Les

Mitjana és el nom que rep les illes d'un riu,[25] però les Mitjanes per antonomàsia eren les que hi havia al Segre, a prop de l'Astret i la Glera.

[23] COROMINES, Joan, «Noms de la Catalunya aragonesa», dins *Estudis de Toponímia Catalana*, II, Barcelona, 1970, p. 106-107, escriu, després de fer una descripció etimològica del topònim *Mequinensa* indicant-ne l'origen àrab— que recollí com a pronúncies populars de Mequinensa les de «Mikerènsa (5 vegades), mikerénsa (2), mikenènsa (3) i mikelènsa (1)». A l'*Atlas Lingüístico de la Península Ibérica*, I, Madrid, 1962, hi trobem la forma [miquerénsa] i el gentilici [mikerensáns]i al primer volum de l'*Atlas Lingüístic Català*, Barcelona, 1923, de mossèn Antoni Griera la forma documentada és [mekinénsa] i el gentilici [mikenensáns]. A l'enquesta manuscrita de l'*Atles Lingüístic del Domini Català* les formes recollides són [mikerénsa] i [mikinénsa].

[24] Sobre l'expansió del topònim *Mequinensa,* a més de l'extens treball de Pere Balañà ressenyat en la nota 8, cal assenyar que en el terme municipal de Vallirana, al Baix Llobregat, trobem el topònim *Boscos de Mequinensa*, entre el *Puig Bernat* i el *Coll de Verdeguer*. Desconeixem del tot l'origen de la presència del topònim Mequinensa al Baix Llobregat. Dec aquesta última informació a la gentilesa de Carles Sancho Meix.

[25] Edmon Vallès (...) a la nota del traductor que posà al final de la seva versió catalana de *Crist s'ha aturat a Èboli* declarava que 'el meu origen riberenc s'evidencia només en la utilització de l'adverbi 'ací', que enyoro en el català parlat a Barcelona i en la introducció d'un mot que el lector no trobarà al *Diccionari general de la llengua catalana*, el mot 'mitjana', viu a les terres de l'Ebre, i que designa l'illa d'un riu'. QUINTANA, Artur, *Els Marges*, 30 (gener de 1984), p. 124.

MOLINA(R)S, Partida dels

Entre Vessecrí i la vall de Mussots. També se sent dir, sense article, Asmolina(r)s < els Molinars.[26]

MONEGRE, Partida de

Extensa meseta entre els *cañons* d'Ebre i Segre, separada de la partida de la Plana per *la Cantera* i *la Costa de Monegre. Lo del Casale*(r), *lo del Rafaeliste, lo del Patriciet, lo del Borrull* (malnoms mequinensans) són algunes de les finques més conegudes d'aquesta vasta partida. En lo del Borrull hi ha un pi monumental que fa de punt geodèsic.

MON(T)SARRAT, Mina

A la partida de Riols. La vocal neutra dels dialectes orientals és interpretada, en general, com a *a* pels parlants mequinensans.

MORO, Partida del

Partida molt allunyada del nucli urbà de Mequinensa, a la dreta de l'Ebre, tocant als términs de Favara i Casp. Els propietaris de les heretats d'aquesta partida són, en general, de Favara, Nonasp i Casp. Els terrenys erms són propietat de la societat de monts comuns de Favara.

MORT, Punta del

Al Pla de Dins.

MUSSOTS, Vall de

Extensa partida travessada per la carretera de Mequinensa a Casp, entre la Creveta i les Carrasques. L'antropònim àrab *Muçot*[27] era molt freqüent entre els moriscos de les veïnes poblacions de Fraga,[28] Casp,[29] i cal suposar, entre els de Mequinensa.

NOVA, La bassa

A la partida de Monegre.

[26] Veeu l'entrada de *Colomars*.

[27] EPALZA, Míkel de, «Topònims d'origen antroponímic àrabs de temps de la conquesta (Cid, Busot, Benimassot, Massoda, Benissoda, Benisaudet)», *BISO*, 44 (març de 1991), p. 619-627.

[28] SALARRULLANA DE DÍOS, José, «La Aljama de moros de Fraga» dins *Estudios históricos acerca de la ciudad de Fraga*, II, Fraga 1990, p. 107-311; UTRILLA UTRILLA, Juan F., *Libro del monedaje de 1397. Zona del Cinca y de la Litera*, Zaragoza, 1986, p. 55-56; TEJERO I COSTA, Francesc, *Una aproximació a la Demografia Fragatina (segles XIV-XX)*, AFRAGA-Institut d'Estudis Fragatins, Fraga, s.d.

[29] *Boletín de Historia y Geografía del Bajo-Aragón*, vol. III (1909), p. 75 i 134.

O, la

La carretera de Mequinensa a Faió feia un revolt molt tancat que des del dalt dibuixava una O. Amb la reforma d'aquesta carretera el revolt ha desaparegut.

OM, La vall de l'

A la partida de Verp.

ORLEANS, Lo d'

Petita partida, a les Deses, molt allunyada del nucli urbà de Mequinensa i molt desconeguda dels seus habitants.

PARRET, La bassa el

A la partida de la Plana. També coneguda com la bassa *del Pavet.*

PAS, Barranc del, Mina del

A la partida d'Aubera a la riba dreta de l'Ebre, davant per davant dels Castellets, entre vall d'Urrera i lo de Peranso. Existia un pas de barca per travessar l'Ebre en aquesta vall.

PATRICIET, Lo del

És una de les heretats més importants de Vallasserra. *Patriciet* és un malnom vigent a Mequinensa.

PAUET, Lo de

Als Aüts. *Pauet* es troba recollit al cadastre municipal sota la forma castellana de *Pablón.*[30]

PAVET, Lo de

A Vallasserra, tocant a lo de Cavaller. *Pavet* és un malnom vigent a Mequinensa.

[30] En general els noms de font dels mequinensans, fins fa poc, eren els tradicionals catalans: Pau, Carme, Pere, Josep, Antoni, etc. però en forma de hipocorístics: Pauet, Carmeta, Peret, Jusopet, Pepet, Antoniet, (I)sabeleta, Doloretes, etc. diminutius que fins i tot trobàvem en noms d'origen castellà: Andreset, Manolet, Francisquet. En l'actualitat els noms de font dels nous mequinensans s'abasteixen d'exotismes (Arantxa, Elisabet, Esther, Ivan, Mireia, Natàlia, Rubén, Virginia, etc.) —que en general no es diferencien gaire les formes catalanes de les castellanes—, de formes castellanes (Gonçalo/Gonzalo, José —sovint formant part d'un prenom compost: Juan José, José Miguel, José Antonio, etc.— Fernando, Francisco, etc.) que en alguns casos conviuen amb les formes catalanes (Jorge/Jordi, Jaime/Jaume, Pedro/Pere) o amb noms femenins que presenten una mateixa forma tant en català com en castellà (Laura, Sílvia, etc.) noms que sovint tenen com referents santuaris marians ubicats en terres del Principat de Catalunya (Montserrat, Cinta, Núria, etc.)

PELLON, Les deses de

En *Pellon*, domiciliat a Casp, era el propietari d'una bona part d'aquesta partida molt allunyada del nucli urbà de Mequinensa. També hem sentit, referit a aquesta partida, la forma *Penyon.*

PEPA, Lo de la

A la partida de les Boqueretes. Bona part d'aquesta finca ha desaparegut sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

PEPET, Tossal de, Lo de

Als Aüts, a prop de la carretera de Mequinensa a Faió, abans d'arribar al *desbarrador de Faió.*

PERANSO, Lo de, Mina de

A la vora dreta de l'Ebre, a la partida d'Aubera. Bona part d'aquesta finca ha desaparegut sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

PERDIU, Barranc de la, Camí de la

Entre Camp de la Vila i els Colomars.

PERERA, Vall

Aquesta vall fa de boga entre els términs de Mequinensa i Nonasp.

PICARDA, Serra de la

A l'esquerra del Segre, a l'aiguabarreig d'aquest riu amb l'Ebre, al llevant de l'actual vila, entre Campells i Dellà Segre. Potser cal busca l'etimologia en *Pica-Arda* 'pic encrestat'.[31]

PILA(R), La mina

A l'esquerra del Segre, entre Cova Plana i la vall de la Canota.

PILATOS, La vall de

A Vallasserra, entre Vallmajor i la vall de Mamells.

PIO, La Cova, Lo de

Al Camp de la Vila. Hi havia un corral de bestiar que aprofitava una balma. Aquesta heretat ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa.

PITA, Pi de la

Era el pi més esponerós del terme de Mequinensa i estava protegit per la llei per ésser un punt geodèsic. Ja fa anys que un raig el va fer caure però el seu record encara contínua viu i dóna nom a una petita partida. Estava a la

[31] DECat, I, *Ardent*, p. 368, 24-25b.

Porxina, al de Mangela, prop del de Marcelino. Sembla que Pita té l'origen en *fita*.

PLA, Lo

Entre la carretera de Mequinensa a Casp i les partides riberenques de la vora dreta de l'Ebre (Veriu, La Volta, Llosa, Verp, etc.). Aquesta partida, que té la fama de ser la més extensa de Mequinensa, es divideix, a grans trets, en *Pla de Dins, Pla de Defora* i la *Vall del Pla.* Altres punts singulars són els tossals de *la Ferro*, de la *Cuca* i de *Conilla*, els dos últims situats, respectivament, a les propietats *lo de la Cuca* i *lo de Conilla,* ambdós malnoms mequinensans.

PLANA, La

Partida al peu de la cantera de Monegre i de la serra del Castell, molt a prop de l'actual nucli urbà, que des de fa pocs anys ha passat d'ésser de secà a ésser de rec i s'ha dividit en horts familiars.

PLANETES, Partida de les

A la vora dreta de l'Ebre, entre Vallcomuna i la vall de Mamells.

POBLA, Bassa de la

A prop de la senda que mena, i menava, a la Pobla de Massaluca.

POBLE VELL, Lo

Al peu de la serra del Castell, en la confluència del Segre i l'Ebre, a l'esquerra del Segre i a la dreta de l'Ebre.

PORT, Barranc i cases del

A l'esquerra de l'Ebre, entre el Riber i el Camp de la Vila.

PORXINA, Partida de la

Extensa partida entre Aubera i el barranc de Mat.

POVET, Bassa el

A la partida dels Aüts.

PUNTAL, Serra del

Entre les Carrasques i la vall de Mussots.

PUNTA PLANA

Partida entre Vessecrí i Vallasserra, entre lo de Cavaller, cognom mequinensà, i els racons de *Potra,* malnom mequinensà.

QUELO, La bassa el

A la partida de Vessecrí.

QU(E)IXALETS, La basseta dels

A Monegre. Situada en una finca coneguda pel malnom del seu propietari, l'oncle *Quixalets.*

RACONS, Partida dels

Racons és un nom genèric que serveix a Mequinensa per designar els fons de les valls i valletes, justament quan aquestes depressions geogràfiques suavitzen els pendents, i, per extensió i en ocasions, les mateixes valls (Los racons de Remigio). Existeix la partida dels Racons per autonomàcia, situada a l'esquerra de l'Ebre, entre el barranc del Port i el barranc de la Perdiu.

REDÓ, Tossal

A dalt de Vall d'Urrera.

RIBE(R), Roquissals, camí i partida del

A la riba esquerra de l'Ebre, davant per davant de l'Horta Vella, just a l'inici de l'embassament de Mequinensa. Tota aquesta partida, tret dels roquissals, ha desaparegut sota les aigües. En el riber de Cavaller, a l'esquerra de l'Ebre, s'alça la resclosa de l'embassament.

RIBE(R)S, La vall de

A la boga dels términes de Nonasp, Faió i Mequinensa, molt lluny del nucli urbà.

RIOLS, Partida de

A la dreta del Segre, al límit dels términes de Mequinensa i Torrent. Bona part d'aquesta partida ha desaparegut sota les aigües del Segre. S'ha apuntat, sense gaire fonament, que en aquesta partida existia un nucli habitat, si més no, durant l'època musulmana anomenat *Al-Riols.*[32]

RODA, Finca de

A la dreta de l'Ebre, entre Vall de Cotema i Vall de Granada. Aquesta finca ha desaparegut, en bona part, sota les aigües de la coa de l'embassament de Riba-roja.

ROIG, Camí

Camí que puja per la costa de Monegre des del barranc de l'Abeurador, a la vora del Segre, en l'extrem nord de l'actual nucli urbà de Mequinensa. La terra rogenca que travessa li dóna el nom.

ROJA, Collada

Entre la vall de Tamariu i la vall del Metge.

[32] PITA MERCÉ, Rodrigo, *Lérida árabe*, Lérida, 1974, p. 85.

SAFAREIG, Plana el
A Vallasserra, cap al Pla, a lo de Fustigueres.

SANTAULÀLIA, Desa de
A la partida de les Deses. *Santaulàlia* és un llinatge amb plena vigència a Mequinensa i en poblacions veïnes.

SAN(T)S, Costera dels
Diu l'etimologia popular que el nom li ve perquè és una costa amb fort desnivell i els traginers havien d'esforçar-se, renegant contra tots els sants del cel, perquè els bagatges la pugessen. El fort desnivell d'aquesta costa ha estat rebaixat amb la construcció molt recent de la carretera de Mequinensa a Casp que segueix, a grans trets, aquest camí de traginers.

SATUÉ, Tossals de, Lo de, La bassa
Entre les Deses i Vallasserra. *Satué* és un llinatge vigent a Mequinensa i, sobretot, a la veïna població de Favara.

SECA, La bassa
Al bell mig del Pla de Defora.

SEGRE, Lo
Veeu Ebre.

SENYO(R)/SINYO(R), La bassa del
Entre els Aüts i la Porxina, a prop de la carretera de Mequinensa a Faió.

SERERO, Lo de
Extensa finca de Veriu en bona part sota les aigües de l'embassament de Mequinensa. *Serero* és un malnom ben vigent a Mequinensa.

SISALLS, La valleta dels, La cova dels
El *sisall* és una planta semblant al salat que abunda en aquesta valleta de la partida de Vallasserra.

TAMARIU, La vall de, Pedret de
És la primera vall es troba a sobre de la presa de Mequinensa, a la dreta de l'Ebre, pujant a mà esquerra. El pedret de Tamariu, com la resta de pedrets, ha desaparegut sota les aigües dels embassaments de Riba-roja i Mequinensa.

TAPIOLES, Partida de, La vall de
A la part inferior de la vall del Pla, entre la vall del Pla i La Creveta.

TEULERIA, Barranc de la
A la dreta del Segre a prop de la carretera de Mequinensa a Torrent. Al peu d'aquesta vall hi havia una bòbila.

TIROLET, Racons del
A Tapioles.

TRES FITES, Les
És el punt on coincideixen els términs de Mequinensa, la Granja d'Escarp i Seròs.

VALLANSORO, Partida de, Patamolls, Vall de
Entre la vall de Mussots i Vessecrí. En aquest topònim hi trobem, com possiblement en el de la bassa Amplassa, fossilitzat el pronom personal 'en' sota la forma *an*, d'acord amb el parlar de Mequinensa que fa que tota **en-** inicial esdevinga **an-**. També cal dir que en aquesta partida, com la resta de les començades per *Vall-* els nostres informants distingeixen entre la vall pròpiament dita i la partida, així diran Vallansoro, Vallasserra, etc. per a referir-se a un conjunt de finques, i la vall de Vallansoro, la vall de Vallasserra, etc. per a referir-se a la vall més important, la que dóna nom a la partida.

VALLARMÀ, La vall de
A l'esquerra de l'Ebre, a la dreta de la vall del Port. En aquest cas també hi trobem fossilitzat la forma *Vall-*.

VALLASSERRA, Partida de, La vall de
A la dreta de l'Ebre, entre les Carrasques, Punta Plana i les Planetes.

VALLASSIERVA, Partida de, La vall de
Entre el Pla de Dins i Veriu. Aquest topònim, i en especial el que ve a continuació, presenta una morfologia gairebé del tot castellana entre tots els informants consultats, cosa realment estranya però ben certa.

VALLASSIERVA SALIDA, Partida de
Entre la Volta, l'Anafora i el Pla de Dins.

VALLCOMUNA, Partida de, Coves de
A la vora dreta de l'Ebre. El nom li ve, sembla, per fer de boga entre els términs de Casp i Mequinensa.

VALLDABÓ, Partida de, Lo barranc de, La Vall de
A la riba dreta de l'Ebre, entre l'Horta Vella i Veriu. Bona part d'aquesta partida ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa. *Aldabó* és un cognom ben viu a la vila.

VALL DE CONILLS, Partida de
Entre la vall de Mussots i Punta Plana. Aquest topònim gairebé sempre l'hem recollit, oralment, en castellà ('Val de Conejos'), potser perquè

només és freqüentada per caçadors, els quals es fien massa dels noms del cadastre municipal on sovint es recullen topònims castellanitzats.

VALL DE COTEMA, Partida de

A la vora dreta de l'Ebre, entre les Boqueretes i la Vall de Granada, aigües avall de l'aiguabarreig de l'Ebre i el Segre. *Cotema* correspon indubtablement a la tribu berber *Kutàma*.[33]

VALL DE GRANADA, Partida de

Fa de boga entre els términs de Mequinensa i Faió, a la dreta de l'Ebre.[34]

VALL D'UFANDES / VALLUFANTES, Barranc de

En aquest barranc acaba, seguint la carretera de Mequinensa a Torrent, l'actual vila de Mequinensa. A dalt d'aquest barranc s'estén el barranc de l'Abeurador. Per a la segona part d'aquest topònim s'ha apuntat un possible origen àrab.[35]

VALL D'URRERA, Partida de

A la vora dreta de l'Ebre, a la partida d'Aubera.

VALLFERA, La

Entre els términs de la Granja d'Escarp i Mequinensa.

VALLMAJOR, Partida, Les valls de

A la dreta de l'Ebre, entre Vallasserra i el Pla de Defora. La carretera de Mequinensa a Casp segueix bona part d'aquesta vall.

VALLPORQUERA, Partida de

És la vall que fa de boga entre els términs de Fraga i Mequinensa, a l'esquerra de l'Ebre. Aquest topònim ja es troba documentat en la *Carta de Partilla feyta dels termens entrels homens de Fraga e de Miquinença* del 1246,[36] on també hi trobem una *bassam porchi* (=bassa dels porcs), cosa que ve a confirmar l'etimologia d'aquest topònim.

VALLS, Deses de les

A la partida de les Deses.

VELL [bɛλ], La bassa el

Entre la Punta Plana i Vessecrí, a prop de la carretera de Mequinensa a Maella. *Vell* és un malnom vigent a Mequinensa.

[33] BALAÑÀ (1994), p. 55.

[34] POCKLINGTON, Robert, «La etimología del topónimo *Granada*», *Al-Qantara*, 9 (1988), p. 375-402 [390-396].

[35] BALAÑÀ (1994), p. 55.

[36] SALARRULLANA (1990), p. 123-126.

VERIU, Partida de

A la riba dreta de l'Ebre, entre Vallassierva i Valldabó, aigües amunt de l'embassament de Mequinensa. Aquesta partida ha desaparegut en bona part sota les aigües de l'embassament de Mequinensa, tret dels *secanets* (=heretat de secà amb un maset) de Veriu.

VERP [berp], Partida de

A la riba dreta de l'Ebre, entre la vall de Freixes i la vall de l'Om. Bona part d'aquesta partida ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa.

VESSECRÍ, Partida de

Entre Punta Plana i els Aüts. També hem recollit la pronúncia [bisikrí]. Si com s'ha apuntat aquest topònim és d'origen àrab[37] caldria pensar en transcriure'l amb *b-*, però com no en tenim prou certesa mantenim, com en els dos anteriors casos, la tradició del cadastre municipal i dels mapes del Servei Cartogràfic Nacional de transcriure'l amb *v-*.

VILA, Vall de la

A la vora dreta de l'Ebre, just davant per davant de l'antiga vila de Mequinensa. En aquesta vall s'inicia la carretera de Mequinensa a Faió-Nonasp-Favara-Maella.

VOLTA, La

A la riba dreta de l'Ebre, entre el barranc Gran de Llosa i Vallassierva Salida, just davant per davant de la vall fragatina de la *Lliberola*. Bona part d'aquesta partida ha desaparegut sota les aigües de l'embassament de Mequinensa.

XARCO, Barranc del

A la dreta del Segre, a prop de la carretera de Mequinensa a Torrent-Fraga.

XOLINA, Barranc de

A la dreta del Segre, entre el barranc del Xarco i el barranc de l'Abeurador. *Xolina* era un malnom mequinensà.

[37] BALAÑÀ (1994), p. 55, 73 i 74.

NUCLI URBÀ DE LA VILA DE MEQUINENSA (1968)

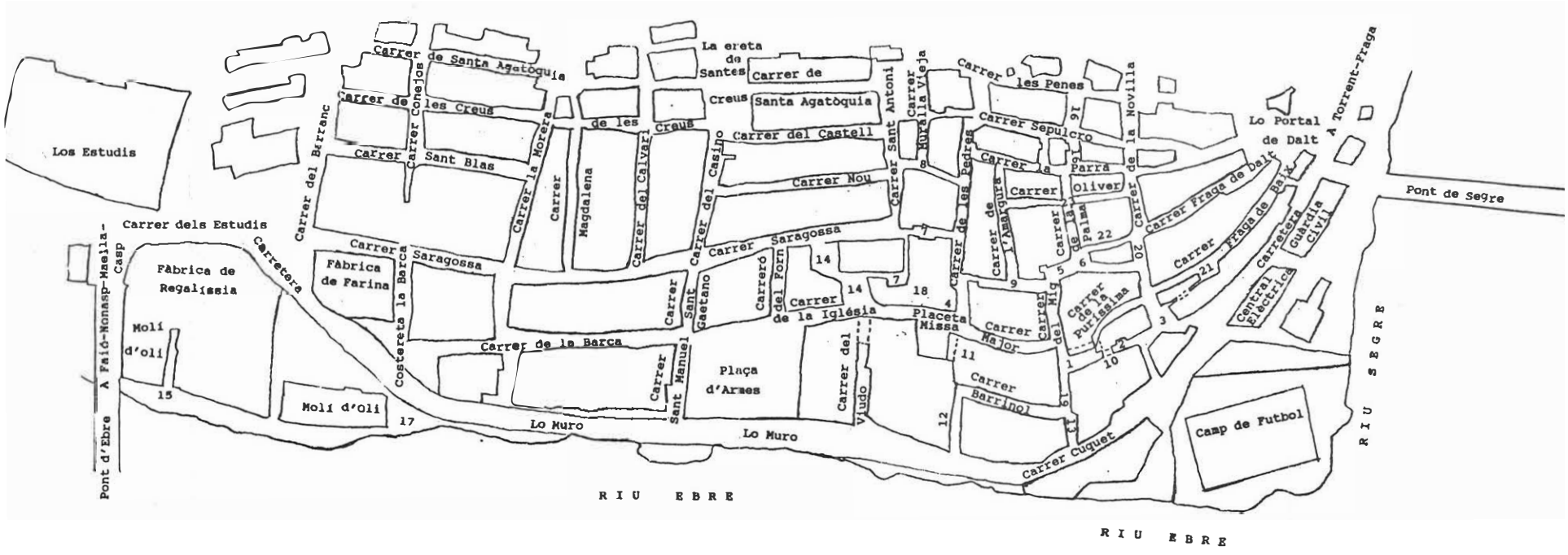

1. Plaça de Ca la Vila
2. Carrer del Rosari
3. Plaça del Rosari
4. La Iglésia
5. Carrer del racó
6. Placeta de Sant Roc
7. Carreró de les bruixes
8. Carrer Sant Pau
9. Carrer de Sant Josep
10. Perxis de l'Arropit
11. Perxis de ca Freixes
12. Baixada de l'Abeurador
13. Carrer Faió
14. Costereta el Forn
15. Boca mina
16. Carrer Sant Simó
17. Baixador de la Barca
18. L'Abadia
19. Carrer de la Presó
20. Carrer del Forn Petit
21. La Placeta Santa Agueda / Plaça de la Madrilla
22. Carreró de la Palma
23. Los Quatre Cantons

TERME MUNICIPAL DE MEQUINENSA

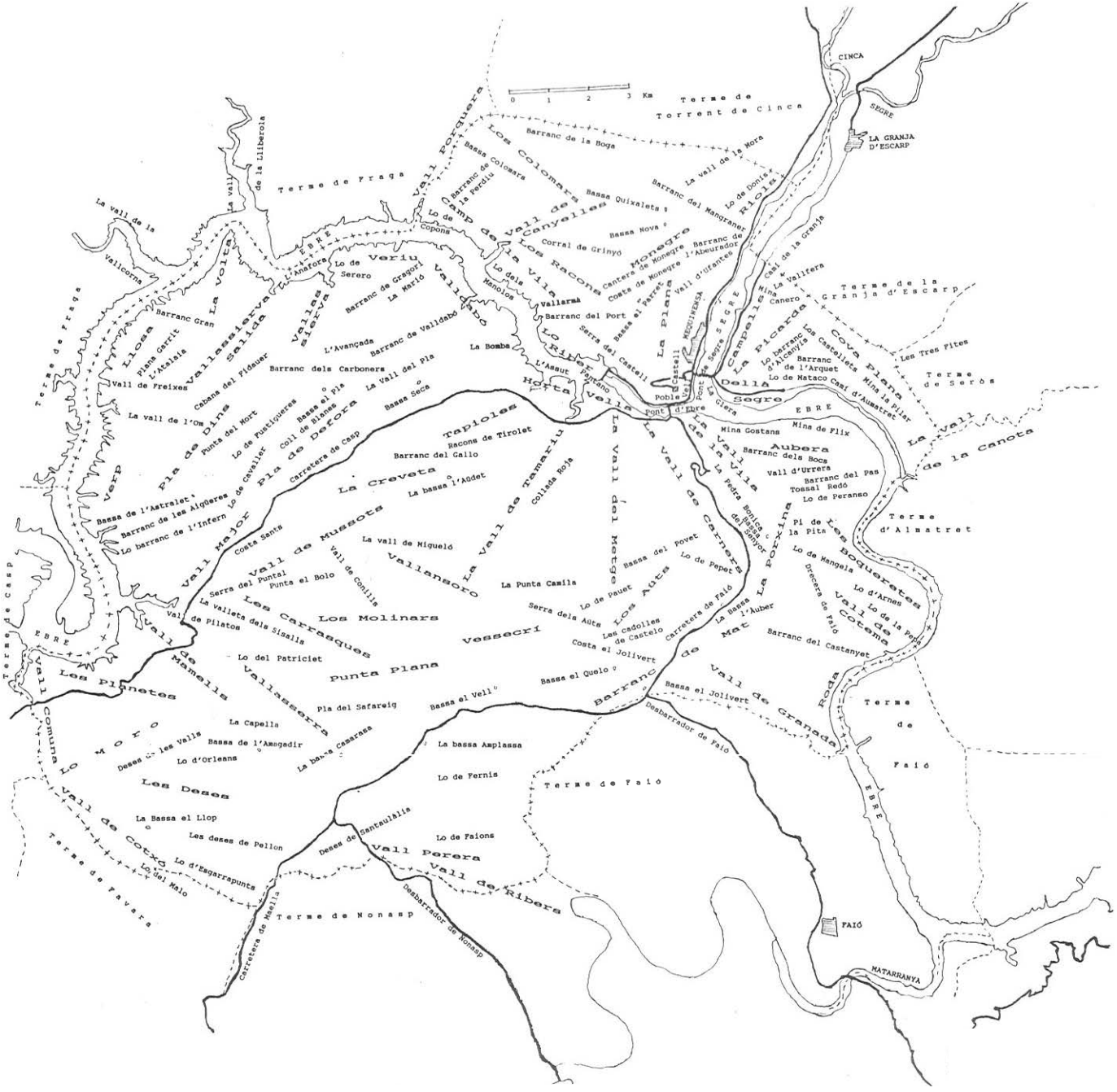

Justificació

Aquestes breus anotacions tenen com a objectiu fer una curta descripció d'alguns dels aspectes més destacables de les actituds sociolingüístiques i psicolingüístiques de la comunitat de parla de la vila de Mequinensa. La descripció s'ha redactat a partir de l'observació directa que d'aquesta comunitat ha fet l'autor al llarg dels anys, el qual, a més d'haver-hi nascut, hi té les arrels familiars. Per tant el mètode emprat en la redacció d'aquestes anotacions és eclèctic gairebé del tot, lligat a la consciència lingüística i extra-lingüística del seu autor.

La comunitat de parla de Mequinensa

La vila de Mequinensa té com a llengua general de comunicació oral entre els seus veïns, i amb la resta de parlants de la comunitat lingüística catalana, la varietat, amb escasses singularitats locals, nord-occidental del català.

A Mequinensa les comunicacions, els intercanvis econòmics, les relacions comercials, d'assistència sanitària, culturals, esportives i d'esgambi més intenses s'han fet, i es fan, amb els municipis catalanoparlants del propi Baix Cinca i amb els del Baix Matarranya, del Baix Segre i del Segrià en general.

El català és l'única llengua que s'ha transmès —almenys des de la conquesta cristiana (1149) i amb seguretat des de l'expulsió dels moriscos (1609)— de pares a fills, transmissió sense cap mena de defeccions lingüístiques. Només trobem en l'actualitat alguna relativa defecció lingüística entre els fills d'immigrants mequinensans retornats a la vila des de Saragossa o des d'altres territoris no catalanòfons, tant de dins com de fora de l'Estat espanyol (immigrants a les mines de Bèlgica, fills d'exiliats polítics que tornen parlant només castellà i francès, etc.), tot i que en ocasions els retornats han nascut a Mequinensa encara que van deixar la vila de ben menuts. Aquestes defeccions —forçades per les circumstàncies— no són mal vistes, en general, pels mequinensans, els quals les troben lògiques. En canvi, les defeccions lingüístiques a favor del castellà, o les defeccions dialectals a favor del barceloní —o del català oriental en general— per part d'un adult *nodrit e fet* a Mequinensa que s'ha vist forçat a emigrar ja d'adult, és objecte de ferotge censura per part de la resta de mequinensans. Amb tot són defeccions que no s'acostumen a produir, fet que ve a demostrar una forta fidelitat al sistema lingüístic après en la infància i joventut per part dels mequinensans.

Cal assenyalar que per diverses raons hi ha un col·lectiu de residents mequinensans (alguns representants de les professions liberals, la Guàrdia Civil, bona part dels treballadors de l'empresa ENHER —propietària de la presa hidràulica que du el nom de la vila— originaris de poblacions castellanòfones, alguns antics treballadors —ara jubilats— d'aquesta mateixa empresa —també

originaris de poblacions castellanòfones— que continuen vivint a Mequinensa, membres no catalanoparlants de matrimonis lingüísticament mixtos, etc.) que tenen la llengua castellana com a pròpia i l'usen, en general, en les relacions amb la resta de mequinensans, els quals també entenen el castellà, encara que no sempre el saben emprar prou correctament. Per altra banda també s'ha de dir que el petit grup d'emigrants castellanoparlants —que es troben repartits pel nucli urbà sense formar cap barri aïllat— entén, després de molts anys de residència a la vila, el català de Mequinensa.

Es fa difícil calcular quin és el percentatge de residents mequinensans no catalanoparlants perquè mai no s'ha fet un cens lingüístic fiable a l'Aragó, però m'arriscaré a dir que difícilment superarà el 10% de la població total de Mequinensa.[1]

No s'observa en l'actualitat cap diferenciació social a partir de la llengua emprada oralment. Així tant parlen en català, posem per cas, els empresaris, el metge, el farmacèutic, el rector parroquial —si són d'origen catalanoparlant—, com els membres de famílies obreres i pageses. Si alguna diferenciació social s'observa a partir de la llengua ve del fet que un individu només és reconegut, pels mequinensans, com a membre integrant del col·lectiu vilatà, si parla mequinensà, o almenys si l'entén i, ara sí, el xapurreja.

En els anys seixanta s'observà una certa diferenciació social, a partir de la llengua materna, entre els mequinensans i els immigrants que vingueren a la vila amb motiu de la construcció de la resclosa que du el nom de Mequinensa. El col·lectiu d'immigrants castellanoparlants rebia en aquells anys, per part dels

[1] Impressió que d'alguna manera ve confirmada pel primer cens lingüístic fet a l'Aragó. Cens lingüístic poc fiable, certament, que contenia una pregunta tan poc objectiva com: *¿Conoce o utiliza algún habla propio de la región aragonesa? Señale con una X el cuadro que le corresponda: 1 [] No, 2 [] Entiende, 3 [] Habla.* (com es pot comprovar en aquesta pregunta es parla de *habla,* però sense demanar pel nom de la *habla* en qüestió. El resultat d'aquesta enquesta fou, en el cas de Mequinensa: que parlen *algún habla propio de la región aragonesa* —en aquest cas cal suposar el català de Mequinensa— 2.199 persones, l'entén 272 i no el coneix ni l'entén 192. En aquesta enquesta s'observen resultats sorprenents —per no dir una altra cosa—, així trobem que a Nonasp, municipi de parla catalana veí al de Mequinensa, parlen *algún habla propio de la región aragonesa* 87 persones, l'entén 1.076 i ni l'entenen ni el parlen 56. Encara són més sorprenents —si fem cas dels resultats presentats— les dades de la Vall del Tormo (0, 0, 498), Bonansa (1, 0, 66), Calassanç (0, 0, 342), Sopeira (0, 1, 150), la Portellada (8, 378, 12), Torre del Comte (0, 0, 236), municipis aragonesos tots ells de llengua catalana. Realment és un cens lingüístic molt poc fiable com ja denuncia la font consultada.
Font consultada: *FUELLAS d'Informació d'o Consello d'a Fabla Aragonesa,* 37 (Setiembre-Otubre 1983), p. 10-16.

mequinensans de soca-rel, l'apel·latiu, un punt despectiu, de *pantaneros*, denominació amb una càrrega semàntica semblant a la que contenia l'apel·latiu de *xarnegos* que en aquells mateixos anys rebien ocasionalment els immigrants castellanoparlants a Catalunya, o la de *meridionali* que rebien els immigrants de la Itàlia del sud a la Llombardia. En canvi aquesta denominació de *pantaneros* no s'aplicava amb la mateixa freqüència als immigrants de parla catalana, el quals, en general, tenien una qualificació laboral superior a la dels treballadors castellanoparlants i, a més, empraven oralment el català en les comunicacions amb els mequinensans. El fet que els treballadors amb pitjor qualificació laboral, junt amb el fet que en general tenien una escassa formació acadèmica, fossen de parla castellana, i que en canvi els treballadors amb una millor qualificació laboral, que alhora tenien major formació acadèmica (enginyers, perits, encarregats d'obra, etc.) fossen, en general, de llengua catalana, va fer que s'identifiqués el català, tant el dels càrrecs directius de l'empresa constructora com el dels mequinensans, com a llengua de prestigi, d'un cert i relatiu prestigi, enfront del castellà, fortament dialectal, de la majoria dels treballadors castellanoparlants, en bona part d'origen andalús. Aquesta població immigrada, que va fer doblar la població de Mequinensa en els anys seixanta, va marxar de la vila gairebé del tot en finalitzar la construcció de la resclosa.

Usos lingüístics

Si bé en l'actualitat el català és la llengua emprada oralment per la immensa majoria dels residents mequinensans, el castellà continua essent la llengua d'ús gairebé exclusiu en els àmbits formals i escrits —inclosa la cada cop menys freqüent correspondència privada— entre la majoria de mequinensans, tret d'un reduït grup —encara que cada dia més nombrós— de mequinensans que han cursat estudis superiors a Catalunya, o dels jóvens estudiants de català, grup que empra el català en els escrits de caràcter privat i, més ocasionalment, també en els de caràcter públic.

No hi ha memòria que el català, fins fa relativament poc, s'hagués emprat mai, ni oralment ni per escrit, en els escassos actes oficials que s'han celebrat a Mequinensa. Tampoc es té memòria d'un ús formal a l'escola,[2] ni en les comunicacions escrites de l'administració municipal. Evidentment no cal dir que la resta de l'administració pública (estatal, autonòmica i provincial) s'ha comunicat sempre en castellà amb els ciutadans mequinensans.[3] Si bé aquesta

S'ha de dir que, tot i la manca d'ús formal del català a l'escola, si l'ensenyant era mequinensà, o d'una altra localitat del domini lingüístic, les relacions amb l'alumnat sovint eren, com ara mateix, en català.

[3] Cal recordar que l'Aragó de llengua catalana és l'únic territori catalanòfon de l'Estat espanyol en què el català, amb la denominació que sia, no és llengua cooficial.

situació d'ús quasi exclusiu del castellà en els àmbits formals és la que trobem en l'actualitat, des de fa una desena d'anys es fan tímids intents per canviar-la, fomentant l'ús del català en certs àmbits i, sobretot, intentant dignificar-ne l'ús escrit. Així des del curs 1985-86 la llengua catalana ha entrat a l'escola com assignatura optativa (el curs 1989-1990 més del vuitanta per cent de l'alumnat mequinensà de l'ensenyament bàsic rebien classes de català);[4] els pregons municipals, molt freqüents, es fan —des de fa molts anys— tant en català com en castellà; alguns comerços, cada dia més, empren el català en la retolació i publicitat dels seus establiments; les reunions d'entitats d'abast municipal es fan, com s'han fet sempre, en català, etc.

Pel que fa a la política lingüística duta a terme des de l'ajuntament de Mequinensa per tal de dignificar la llengua pròpia dels mequinensans s'ha limitat, de moment, a retolar, en la primavera de 1993, en castellà i català els carrers i places de la vila nova de Mequinensa i organitzar, a partir del gener de 1993, cursets per a adults d'ensenyament del català. I poca cosa més es pot afegir, malgrat que l'ajuntament de Mequinensa fou un dels 17 ajuntaments de l'Aragó catalanòfon que signaren el 1984 la famosa declaració de Mequinensa, declaració on els ajuntaments signataris es comprometien a «fomentar l'ús públic del català als nostres pobles, retolació bilingüe de carrers i places, edictes, mitjans de comunicació, etc.».[5] La retolació de les instal·lacions municipals (biblioteca, piscines municipals, poliesportiu, camp de futbol, fogaril dels jubilats, cementeri, etc.), les comunicacions formals, els edictes municipals, etc. de l'ajuntament de Mequinensa continuen essent, gairebé de manera exclusiva, en castellà. Amb tot sembla que és intensió de l'ajuntament, i d'algunes associacions cíviques d'abast municipal (Grup d'investigació «Coses del Poble», Grup de ceràmica, Associació de la dona mequinensana, etc.) intensificar les accions a favor de la llengua pròpia dels mequinensans.

A l'Església, des de la desaparició del llatí com a llengua litúrgica, tan sols s'empra el castellà. Només ocasionalment, fins i tot quan el rector de la parròquia era fill de Mequinensa o d'alguna altra població catalanòfona, es pot sentir el català en el sagrament de la confessió. Com en el cas de l'escola, si el rector era, o és, catalanoparlant d'origen la comunicació no formal amb els seus feligresos mequinensans és, o era, en català.

El nom i la cosa

El procés de dignificació de la llengua catalana que des de l'adveniment de la democràcia s'observa, amb més o menys intensitat, en gairebé totes les

[4] HUGUET, Àngel, *Bilingüisme social al Baix Cinca*, Institut d'Estudis del Baix Cinca, Calaceit, 1992.

[5] QUINTANA, Artur, *El català a l'Aragó*, Curial Edicions, Barcelona, 1989, p. 107-108.

comarques de l'Aragó catalanòfon, ha permès, entre altres coses, el canvi, a favor de la denominació de català, del nom donat a Mequinensa i altres poblacions veïnes, al parlar local, el qual sovint era, i en part encara és, en el cas de Mequinensa, el de *miquirensà/mequinensà*, i amb molta menor freqüència, el de *xapurreat*. Totes tres denominacions (català, mequinensà i xapurriat) són denominacions que només s'empren com a resposta en el cas que un foraster pregunte a un mequinensà directament: «Com li'n dieu al que parleu a Mequinensa?»/«¿Como le llamais a lo que hablais en Mequinenza». En altres situacions, en especial si amb qui es parla és de la vila, es deia, i es diu en general, que *parlem com al poble*[6] per referir-se a la parla mequinensana.

El terme *xapurreat*, com tan freqüentment s'ha dit—i que tan bé coneixen els lingüistes que han estudiat els parlars catalans de l'Aragó—, té un marcat caràcter pejoratiu, de parlar híbrid i gens prestigiat. Per això sembla que —cada vegada amb més intensitat i malgrat l'escàs ús que d'aquest terme s'ha fet a Mequinensa— s'està abandonant del tot aquesta denominació pejorativa, en especial entre els parlants més jóvens, per referir-se al parlar local, substituït pel de català i, amb major freqüència, pel «clàssic» *com al poble*, terme aquest últim que més que substituir el mot català s'empra, sobretot, per diferenciar la parla local, català occidental, dels parlars del català oriental. Així és fàcil sentir a Mequinensa que *això se diu al poble* en contraposició a *això é català* (=català oriental) i, alhora, els parlants mequinensans afirmen que a Lleida, o als pobles del Baix Segre, administrativament catalans, (Seròs, la Granja d'Escarp, Maials, Massalcoreig, Almatret, etc.) *casi parlen com al poble*, com així és de fet.[7] Hi ha, però, un matís prou important que diferencia l'actitud davant de la llengua, o si més no del nom de la llengua, per part dels parlants administrativament catalans dels administrativament aragonesos. Mentre que dels primers podem dir —amb tots els matisos que calga fer— que són plenament conscients de llur catalanitat, tant nacional com lingüística, els parlants mequinensans tenen, en general, escindida la seua consciència nacional de la seua consciència lingüística. Així se senten, en general, aragonesos de nació/regió —encara que uns aragonesos especials per no tenir el castellà com a llengua materna— i atès que llengua i nació són conceptes que sovint van plegats, des de la seua perspectiva, es fa difícil entendre que ells, que són aragonesos, parlen català, en especial si per català ens referim només a la llengua estàndard —marcadament oriental— que

[6] *Lo poble* és gairebé l'única forma que empren els mequinensans —i no només entre ells— per nomenar la seua vila. És tan freqüent aquesta forma per referir-se a Mequinensa per part dels seus habitants que aquests són coneguts, de manera irònica, entre el jovent d'algunes localitats veïnes, com *Los del Poble*.

[7] Des d'un punt de vista dialectològic no hi ha diferències marcades entre els parlants d'una o de l'altra banda del Segre.

els arriba a través dels mitjans de comunicació de masses amb seu a Barcelona (TV3, Canal 33, Catalunya Ràdio, TV2, etc.), cosa que fa que encara es reforça més l'ús del terme local *parlar com al poble* per referir-se al català de Mequinensa, a més d'altres consideracions psicolingüístiques que intentaré explicar tot seguit.

Models de llengua

El fet que s'abandone, a poc a poc i en especial entre els mequinensans més jóvens, alguns dels aspectes pejoratius associats al parlar local per una certa consciència lingüística de pertànyer a la comunitat lingüística catalana no significa que la norma catalana penetre en la parla mequinensana, com sembla que succeeix entre els col·lectius catalanoparlants de l'altra banda del Segre, els quals mostren una major receptivitat a l'anivellament lingüístic. En general, el castellà continua essent a Mequinensa la llengua de prestigi, el model lingüístic a imitar, la llengua pròpia de tots els aragonesos i espanyols. Així la norma catalana consisteix a Mequinensa no tant a rehabilitar una forma genuïna (posem per cas el manteniment de la paraula *llegiu/lligiu* que encara es manté viva en la memòria de la gent gran com a producte fet a casa —substituïda per *lejia* [lexía], nom del producte industrial—), sinó a intentar adaptar al sistema fonètic del català local, amb més o menys fortuna, formes aparentment castellanes (*llapissero*, *vagassions*, *apellit*, etc.).

El mateix podem dir dels neologismes de tot tipus (*teléfono*, *camión*, *filolo*[x]*ia*, etc.), dels mots que fan referència al món allunyat de l'entorn físic més pròxim (*isla*, *plaia*, *acantilat*, etc.) i dels mots propis de l'administració o del llenguatge culte (*ressibo*, *pedido*, *àtomo*, etc.)

En canvi pareix que la substitució lèxica entre les generacions més jóvens a favor de mots d'origen castellà sí que afecta a mots propis del parlar de Mequinensa: *torterol*, *oncle*, *forn de pa/pastisseria*, *trebol*, *crossa*, *aforrar*, *aixeta*, *bres*, *suc*, *adéu*, *a reveure*, *amerar*, *esquirol*, *caritat*, *frontera*, *meló de moro*, *moricec*, etc., cada vegada més són substituïts per les formes castellanes: 'tobillo, tiet, panaderia, tetxo, muleta, ahorrar, grifo, cuna, sumo, adíos, hasta luego, empapar, ardilla, limosna, fatxada, sandia, murcielago', etc.

Uns altres mots són emprats en les formes catalanes o castellanes segons les relacions familiars i professionals, o per causa de canvis de residència. Així no deixa d'ésser curiós que alguns mots del camp lèxic dels productes de mar siguen emprats en la forma catalana o en la forma castellana segons els parlants i el mitjà a través del qual s'ha conegut el producte: *lluç/merlussa*, *pop/pulpo*, *musclos/me*[x]*illons*, *caballa/varat*, *seitó/boquerons*, *tonyina*(fresca)/*atún*, etc. També s'ha de dir que hi ha productes del mar de consum tradicional que només són coneguts a través de la forma pròpia del parlar de Mequinensa (*abadejo*, *sardines*

de la costa, etc.) o en la forma castellana (*alme*[x]*a*) o que són igual en català con en castellà tret de les característiques morfològiques de cada llengua (*gambes*, *sardines*).

Tot i aquest no ús de les formes genuïnes catalanes de certs mots, sovint els parlants mequinensans els coneixen passivament, i fins i tot els empren en parlar amb un parlant dels dialectes orientals. És, malgrat les aparences, una actitud lingüística no gaire diferent a la que trobem a la resta del domini lingüístic català, inclosa, fins fa ben pocs anys, la Comunitat Autònoma de Catalunya.

L'explicació d'aquest fenomen de substitució lèxica a favor de la norma castellana i de no penetració de la norma catalana en el parlar de Mequinensa és, des del punt de vista de la sociolingüística, prou senzilla al nostre parer: en no reconèixer encara el català estàndard com la norma a seguir, el castellà esdevé la llengua de prestigi, la llengua estàndard, l'única vàlida per a l'administració i per al poder polític (església, jutjat, Guàrdia Civil, etc.). El castellà continua essent la llengua oficial, la que fa oficial des d'una participació de la rifa de Nadal a una comunicació municipal, mentre que el català de Mequinensa només serveix, a pesar d'una major consciència lingüística i una millor valoració social, per a la comunicació oral i no formal. És a dir que ens trobem en una situació diglòssica clàssica. Això fa que mai siga substituït, en una conversa espontània entre dos mequinensans, un castellanisme lèxic per un forma genuïnament catalana, així *bussón*, *sello*, *resibo*, *sombrero*, *menos*, *después*, *antes*, *sèrio*, *pepino*, *huelga*, *làbios*, *bocadillo*, etc. no és que tinguen plena vigència en el parlar de Mequinensa, sinó que són les úniques formes emprades i reconegudes pels parlants mequinensans com a pròpies de llur parlar. És a dir, des del punt de vista del lèxic la consciència lingüística dels parlants mequinensans es pot comparar, posem per cas, a la que es desprèn dels textos del Baró de Maldà o de qualsevol altre escriptor català, tret de comptades excepcions, del segle XVIII.

No sembla que l'ensenyament de la llengua catalana a l'escola tinga cap influència per bandejar els barbarismes de la parla de Mequinensa o en la substitució de mots propis d'aquesta parla per mots de l'estàndard oriental —que és el que en principi s'ensenya a l'escola— perquè l'ensenyament del català és vist a Mequinensa, en general, més com l'ensenyament d'una llengua vehicular (com si fos l'ensenyament del francès o de l'anglès) —una llengua vehicular que serveix per estudiar a Lleida o Barcelona, o per trobar feina en la Comunitat Autònoma de Catalunya— que no pas com l'ensenyament de la llengua pròpia. És clar que també hi ha excepcions a aquesta visió de l'ensenyament del català només com l'ensenyament d'una llengua vehicular, però al meu entendre són actituds, encara avui per avui, francament minoritàries. Crec que en general així s'ha de veure, a més d'altres consideracions psicolingüístiques, el fet que l'ensenyament del català només siga majoritari en les tres comarques

—Ribagorça, Llitera i Baix Cinca— més fàcilment relacionades amb l'economia i el sistema educatiu de Catalunya. En canvi en el Matarranya, la quarta comarca de l'Aragó catalanòfon i la que en aquests moments té menys relacions de tot tipus amb la Comunitat Autònoma de Catalunya, que compta amb una trentena de municipis, només s'imparteix ensenyament del català en mitja dotzena municipis del nord de la comarca, els municipis del Matarranya més estretament lligats a l'economia i al sistema educatiu de Catalunya.

Estratificacions generacionals

Malgrat el sentiment general, amb totes les excepcions que calga fer, que tenen els mequinensans de parlar una llengua no gaire pura, o almenys de parlar una llengua d'ús en àmbits limitats, s'ha de matisar moltíssim entre les actituds lingüístiques dels diferents grups generacionals. Així cal diferenciar, a grans trets, entre els mequinensans formats abans del franquisme —més les dones que els hòmens— els quals en general s'interroguen molt poc, o mica, sobre quina llengua parlen però que l'empren amb tothom a la vila, tant forasters com vilatans, i tenen un coneixement deficient del castellà. Són mequinensans que sovint no han rebut altra educació que la rebuda directament dels pares i padrins, essencialment oral, i per tant tenen poca competència en castellà, llengua dels escrits i dels àmbits formals, alhora que mantenen una fidelitat lingüística gairebé absoluta al mequinensà.

Un segon grup inclouria els mequinensans formats durant el franquisme, els quals ja han rebut una major instrucció escolar, del tot en castellà, i que han viscut en els seus anys de formació una època en què el català no ha tingut accés als mitjans de comunicació de masses —en el moment que aquests mitjans de comunicació s'han fet omnipresents en la societat—, a més de patir una fortíssima repressió. En aquest grup, que si bé s'interroga més que l'anterior sobre el seu parlar, és on trobem els elements més partidaris, encara que de manera minoritària, en identificar mequinensà amb *xapurreat* i on trobem les postures més ferotges en contra de la identificació del mequinensà amb el català. Són mequinensans que tenen un coneixement prou acceptable del castellà, llengua que veuen, en general, com la llengua a imitar.

Un tercer grup generacional inclouria els mequinensans formats a partir de finals dels anys seixanta, els quals, si bé han continuat reben a la vila l'ensenyament essencialment en castellà, gràcies a la major mobilitat geogràfica, al lent accés del català als mitjans de comunicació de masses i al prestigi amb què és vista la gran ciutat, Barcelona i, en menor grau, Lleida, accepten de bon grau la identificació del seu parlar com un sistema lingüístic essencialment català.

En aquest punt s'ha d'afegir que el fet que alguns mequinensans empren en els seus escrits literaris el català estàndard amb nombrosos trets lèxics i

morfològics nord-occidentals ha fet que molts mequinensans, de totes les generacions, que mai no s'havien acostat al català literari hagen llegit per primera vegada textos en català, cosa que també ha contribuït a despertar la seua consciència lingüística i a identificar, cada dia amb més freqüència, la seua parla mequinensana amb el sistema lingüístic català.

El fet que les generacions més jóvens, i molts membres de les generacions més grans, no presenten, en general, un rebuig frontal al fet d'identificar el parlar mequinensà amb un sistema lingüístic essencialment català, no vol dir que prenguen una posició activa en defensa de la llengua. Amb tot sembla que sí que s'interroguen sobre el seu parlar quan senten, amb raó o sense, com a castellanismes lèxics formes pròpies dels dialectes orientals, o de la llengua estàndard: 'dintre, espatlla, síndria, sortir, xemeneia, patata, faldilles, lladrar, tros, ajudar, tiet, dinou, literatura (i tots els neologismes amb l- sense palatitzar), cromo, canicas, barato, tiro, suelto', etc., enfront de les formes, més allunyades formalment del castellà, dels mots del parlar de Mequinensa: *dins*, *asquena*, *meló de moro*, *aixir*, *fumeral*, *pataca*, *faldetes*, *nyaular*, *bocí*, *aidar*, *oncle*, *denou*, *lliteratura*, *santet*, *cingueta*, *barat*, *tir*, *solt*, etc.

Aquesta actitud de classificar com castellanismes certes paraules dels dialectes orientals, o de la llengua estàndard, que d'alguna manera significa un reconeixement implícit de pertànyer a la comunitat lingüística catalana, també l'hem observada entre parlants d'altres poblacions veïnes de llengua catalana administrativament aragoneses (Nonasp, Faió, Favara, etc.). Així hem trobat persones en aquestes poblacions que després d'afirmar que parlaven *xapurreat* (o, en el millor del casos, nonaspí, faioner, favarol, etc.) traïen a col·lació un reguitzell de paraules exclusives del seu parlar, o almenys així ho asseguraven, que eren «més» catalanes que les emprades pels, posem per cas, parlants barcelonins, com són, a més dels mots presentats un xic més amunt: *enguany*, *mon/ton/son* i *ma/ta/sa* acompanyat mots de parentiu, *aigua*, *llengua*, etc. enfront de les formes pròpies del dialecte de Barcelona: 'aquet any, el meu/la meva, aiga, llenga', etc.[8]

[8] A tall d'anècdota, en un poble administrativament aragonès de parla catalana, a prop de Mequinensa, una persona de cultura mitjana després d'assegurar que al seu poble és parlava *xapurreat* retreia a Pompeu Fabra que no hagués recollit al *Diccionari General de la Llengua Catalana* el mot *fumeral* que tenia una arrel inequívocament catalana —derivada de *fum*—i que en canvi hagués recollit, i estès, *ximeneia*, castellanisme flagrant al seu parer. La meua resposta, deixant de banda etimologies del mot acusat de castellanisme, fou que es mirés millor el *Diccionari General de la Lengua Catalana*. Encara que en aquest cas el nostre bon amic no tingués raó —com tampoc la tenia quan deia que TV3 estava fent malbé el parlar de la seua vila i que, en canvi, la televisió en castellà no l'afectava de cap de les maneres— palesava amb la seua desencertada crítica

Conclusions

Tot i que a poc a poc s'està fent pas una nova consciència lingüística entre els parlants mequinensans, sobretot entre els més jóvens, que fa que es rebutge el terme despectiu de *xapurreat* —que sempre ha estat minoritari entre els parlants mequinensans— com a denominació de la seua llengua materna, substituint-lo pel de català i, en especial, per les denominacions tradicionals i més freqüents —*miquirensà/mequinensà* i, sobretot, *parlar com al poble*—, que més que negar la catalanitat de la parla de Mequinensa el que volen palesar és una diferenciació respecte del català oriental —barceloní per ésser més exactes, dialecte base del català estàndard emprat pels mitjans de comunicació amb seu a la capital de Catalunya— i el català de Mequinensa, aquesta nova consciència lingüística encara no permet, per diverses raons entre les quals destaca el fet que el castellà continua essent la llengua més prestigiosa de les dues conegudes pels mequinensans —a més d'ésser l'única oficial a Mequinensa— que el lèxic genuïnament català substituisca els castellanismes més flagrants del parlar local.

Pel contrari, la substitució de lèxic català, en especial si són formes que no trobem en el català estàndard, per lèxic castellà no ha fet més que accelerar-se en els darrers anys, tot i l'ensenyament del català a l'escola i el seguiment quotidià que la major part de mequinensans fan dels mitjans de comunicació catalans.

La nova consciència lingüística que just comença a despuntar de les generacions més jóvens enllaçaria amb la les generacions més grans que sense plantejar-se, en general, cap problemàtica lingüística han viscut plenament la catalanitat de la seua parla.

una certa consciència lingüística a favor del català, *malgré lui*, que feia que d'alguna manera identifiqués el seu parlar com a part del català. Anècdotes semblants se'n podrien explicar tant de Mequinensa com d'altres poblacions de la resta de l'Aragó catalanòfon. La psicologia lingüística és un afer molt complicat.

ÍNDEX

PRÒLEG 7
JUSTIFICACIÓ 9
EL PARLAR DE MEQUINENSA 11
1. OBJECTIU I MÈTODE 13
2. LA VILA DE MEQUINENSA 18
3. FONÈTICA I FONOLOGIA 21
3.1. Vocalisme 21
3.2. Consonantisme 26
4. MORFOSINTAXI 33
4.1. L'article 33
4.2. La flexió nominal 34
4.3. El gènere 34
4.4. Derivació 35
4.5. La negació 36
4.6. Els pronoms personals 36
4.7. Els pronoms adverbials 38
4.8. El pronom neutre ho. 39
4.9. Els pronoms d'acusatiu i datiu 39
4.10. Altres combinacions de pronoms 40
4.11. Els possessius 41
4.12. Els demostratius 42
4.13. Els interrogatius 43
4.14. Els indefinits 43
4.15. Els numerals 44
4.16. Adverbis 44
4.17. Preposicions 46
4.18. Conjuncions 47

4.19. La flexió verbal 48
5. LEXIC 57
6. BIBLIOGRAFIA 92
6.1. Clau de sigles de publicacions 92
6.2. Obres citades i de consulta 92
APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA URBANA DE MEQUINENSA 99
Introducció 101
Topònims urbans de l'antiga vila de Mequinensa 103
APROXIMACIÓ A LA TOPONÍMIA RURAL DE MEQUINENSA 109
Introducció 111
Topònims rurals 113
ANOTACIONS SOCIOLINGÜÍSTIQUES I PSICOLINGÜÍSTIQUES SOBRE L'ARAGÓ CATALANÒFON: EL CAS DE MEQUINENSA 137
Justificació 139
La comunitat de parla de Mequinensa 139
Usos lingüístics 141
El nom i la cosa 142
Models de llengua 144
Estratificacions generacionals 146
Conclusions 148

La Sitja, 11

ISBN: 84-87861-11-3

INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX SINCA
I.E.B.S.